

Anbefalinger til *Det gode liv i den tredje alder* frem mod 2040

Tænk tanken – Den nye 3. alder



Analyse

Megatrends

Udfordringer

Scenarier

Anbefalinger

"Hvis vi ikke inddrager den viden, vi allerede i dag besidder om fremtiden, og i stedet forlænger fortidens løsninger, risikerer vi at gå glip af en række muligheder, der kunne gøre det fremtidige liv i den tredje alder endnu bedre."

Denne rapport er udarbejdet af Institut for Fremtidsforskning i regi af Tænk tanken - Den nye 3. alder, der er nedsat i forbindelse med PFA's 100 års jubilæum.

Forord

Det gode liv i den 3. alder

Hvordan vil du leve dit liv, hvis du bliver 100 år?

Danskerne lever længere og længere, og op mod 50 procent af den generation, der fødes i dag, vil blive 100 år gamle. Det er en glædelig udvikling, men det er også en udvikling, der stiller nye krav til den måde, vi lever og arbejder på, hvordan vi bor – og måske særligt den måde, vi holder os sunde.

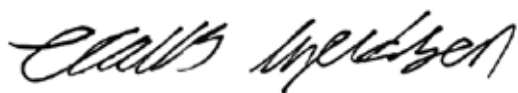
For at forstå de nye krav og hvad de vil betyde for samfundet, har PFA i anledningen af sit 100 års jubilæum nedsat Tænketanken – Den nye 3. alder. Det er resultaterne fra arbejdet i Tænketanken, du nu sidder med i hånden.

Formålet med Tænketanken – Den nye 3. alder har været at analysere, debattere og komme med anbefalinger til, hvordan den enkelte dansker får det bedst mulige liv i den tredje alder mod år 2040. Det gælder både i forhold til bolig-situation og sundhed, men også hvordan seniorerne får den bedste overgang fra én type arbejdsliv til et andet eller til pensionstilværelsen.

Tænketanken har arbejdet siden begyndelsen af 2017. Arbejdet med at udvikle anbefalinger har taget afsæt i de megatrends og fremtidsscenarier, som vil danne rammen for danskernes liv i fremtiden i takt med, at levealderen stiger. Det skal inspirere til, hvordan individet, institutionerne i samfundet og virksomhederne kan følge med udviklingen og give indblik i, hvordan den teknologiske udvikling kan skabe nye muligheder.

Rapporten beskriver fire fremtidsscenarier for Danmark i 2040 og giver en række anbefalinger til et godt seniorliv frem mod 2040. Målet er, at beslutningstagere, organisationer, virksomheder, civilsamfund og den enkelte dansker kan finde inspiration i rapporten og på den måde forholde sig til den fremtid, vi bevæger os hen imod.

Rigtig god læselyst!



Formand for Tænketanken – Den nye 3. alder,
Claus Kjeldsen, adm. dir., Institut for Fremtidsforskning



Næstformand for Tænketanken – Den nye 3. alder,
Allan Polack, Group CEO, PFA

Indhold



6 Executive summary

6 Formål

8 Læseguide til rapporten

10 Fremtidsscenarier

12 Anbefalinger



19 Introduktion

22 7 centrale udfordringer



25 Tendenser for Danmark frem mod 2040

27 Overgang fra arbejde til pensionstilværelse

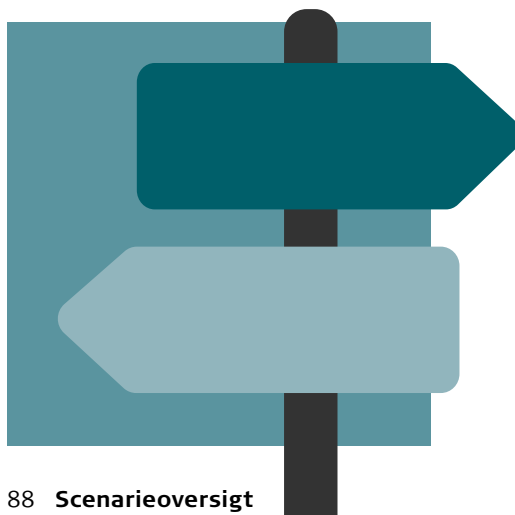
47 Bolig og sociale relationer

61 Sundhed og livskvalitet



83 Metode

- 83 Metode for scenarieudvikling
- 84 Horizontal scenarieakse:
Institutionel tilpasningsevne
- 85 Vertikal scenarieakse:
Sammenhængskraft i samfundet
- 86 De fire fremtidsscenarier for
Danmark frem mod 2040



88 Scenarieoversigt

- 90 Scenarie A:
Fornyset social kontrakt
- 92 Scenarie B:
Netværksvelfærd
- 94 Scenarie C:
Neotribalisme
- 96 Scenarie D:
Nærdemokrati genopfundet



99 anbefalinger

- 100 Overgang fra arbejde til
pensionstilværelse
- 107 Bolig og sociale relationer
- 113 Sundhed og livskvalitet
- 119 Politiske og samfundsmæssige
rammer



120 Appendiks

Medlemmer af Tænk tanken

Den nye 3. alder

Medlemmerne i tænketanken repræsenterer en række af de vigtigste stemmer i Danmark. De bidrager hver især med deres vurdering af, hvordan Danmark vil udvikle sig som land, og hvordan *Det gode liv i den 3. alder* kan og vil forme sig for danskerne.



**Claus Kjeldsen, formand for Tænk tanken og adm. direktør
Institut for Fremtidsforskning**

"Hvis vi ikke inddrager den viden, vi allerede i dag besidder om fremtiden, og i stedet forlænger fortidens løsninger, risikerer vi at gå glip af en række muligheder, der kunne gøre det fremtidige liv i den tredje alder endnu bedre."



Allan Polack, næstformand for Tænk tanken og Group CEO PFA

"Som samfund bliver vi nødt til at gentænke overgangen fra arbejde til pensionstilværelse. Vi må finde mere nuancerede løsninger, hvor vi ikke behandler alle folk efter dåbsattesten."



Anne Skovbro, filantropidirektør, CPO Realdania

"Der skal skabes attraktive boligalternativer og fællesskaber, som kan imødekomme borgere i den tredje alders mangfoldige behov."



**Aske Juul Lassen, Postdoc ved etnologi, SAXO-Institut for
og Center for Sund Aldring, Københavns Universitet**

"Vi bliver ældre, raskere og mere aktive i alderdommen. Men vi kommer også til at leve mange år med sygdomme, og vi må derfor også skabe gode liv med kronisk sygdom, og omfavne at forfald er en del af livet."



Bente Sorgenfrey, formand FTF

"Der er en ændret holdning i forhold til alder end tidligere. Folk føler sig ikke gamle, når de er i 60'erne. Men det har bare ikke smittet af på arbejdsmarkedet i samme omfang."



Bjarne Hastrup, adm. direktør Ældre Sagen

"Nutidens og fremtidens ældre er en kæmpe ressource – flere har lyst og mulighed for at arbejde længere og engagere sig som frivillige."



Ib Enevoldsen, adm. direktør Rambøll

"Samfundets forståelse for den fysiske, sociale og økonomiske rammesætning bliver, i et stærkt samspil med civilsamfundet, afgørende for det individuelle gode liv i den tredje alder."



Inger-Lise Katballe, fhv. sundhedsdirektør Ikast-Brande Kommune

"Det er afgørende, at vi taler mere om robustheden – den mentale sundhed – den vil have meget stor betydning, også i den tredje alder."



Jacob Holbraad, adm. direktør DA

"Fremtiden byder på mange muligheder. En fleksibel sammenhæng mellem arbejde og uddannelse bliver afgørende."



Jesper Buch, iværksætter og investor

"Vi skal disrupte og være innovative i alle aspekter. Det bliver nøgleordene frem mod 2040."



Jørgen Løkkegaard, centerchef Velfærds- og Interaktionsteknologi, Teknologisk Institut

"Velfærdsteknologi og telemedicin har potentialet til at sikre det enkelte individ en større grad af autonomi, fleksibilitet og bedre sundhedstilstand, ja, sågar livskvalitet – også i den tredje alder."



Knud Romer, forfatter og debattør

"Det skal ikke kun handle om effektivitet og optimering for enhver pris – vi må ikke glemme mennesket og de menneskelige relationer."

Executive summary

Formål

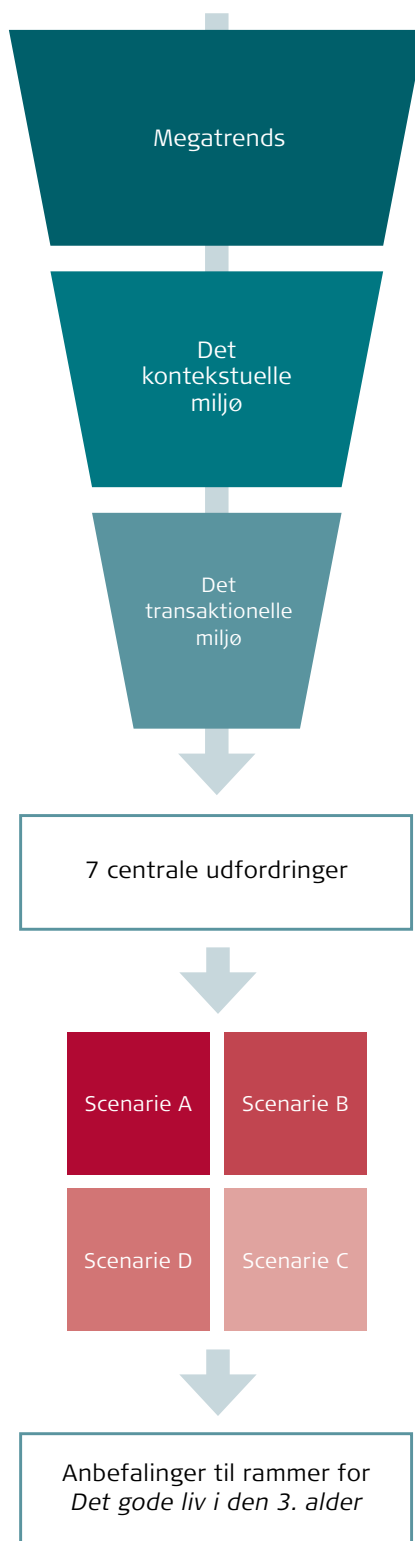
Tænk tanken - Den nye 3. alder har til formål at identificere en række robuste anbefalinger for *Det gode liv i den 3. alder* i Danmark frem mod 2040.

Den tredje alder er den fase, hvor mange er på vej væk fra arbejdsmarkedet og ind i pensionstilværelsen, men endnu ikke er plejekrævende ældre. Det er en livsfase, der kommer til at få stor betydning frem mod 2040, hvor flere danskere bliver ældre.

Det gode liv i den 3. alder består af flere kontekstafhængige faktorer, hvilke har været grundlæggende for tænketankens arbejde. Faktorerne er sammentænkt i hovedsporene: "Overgang fra arbejde til pensionstilværelse", "Bolig og sociale relationer" og "Sundhed og livskvalitet".

Det gode liv i den 3. alder starter ikke brat, men er noget, vi skal forberede os på igennem hele livet, på samme måde som en pensionsopsparing. Derfor er flere af de emner, tænketanken berører, også emner, som både beslutningstagere, civilsamfund, organisationer, virksomheder og den enkelte dansker allerede skal tage højde for i dag.

Figur: Fra megatrends gennem scenarier til anbefalinger



Figuren viser processen fra megatrendsanalyse til identificering af udfordringer, udvikling af scenarier til formulering af anbefalinger.

Læseguide

Introduktion beskriver baggrund for tænketanken samt de udvalgte hovedspor med betydning for *Det gode liv i den 3. alder*, der har været grundlag for tænketankens arbejde:

- 1) Overgangen fra arbejde til pension
- 2) Bolig og sociale relationer
- 3) Sundhed og livskvalitet

De tre elementer har sat rammen for diskussionerne om *Det gode liv i den 3. alder* frem mod 2040.

I introduktionen beskrives også de syv centrale udfordringer, der danner en "burning platform" for Danmark og danskerne frem mod 2040. Udfordringerne er udledt af arbejdet under de første workshops med tænketanken og research fokuseret på de udfordringer, som OECD-lande og især Danmark står overfor med en aldrende befolkning. Det er vigtige udfordringer, der både kan og skal håndteres.

De syv centrale udfordringer:

- 1) En aldrende befolkning kræver gentænkning af velfærdssamfundet
- 2) Nye familiemønstre kræver nye typer netværk
- 3) Arbejde og arbejdsmarked i forandring kræver tilpæningsdygtighed
- 4) En robust arbejdsstyrke kræver forebyggelse
- 5) Bolig-mismatch og samliv i den tredje alder
- 6) Accelererende sundhedsudgifter
- 7) Polarisering over flere parametre

Tendenser beskriver 21 vigtige tendenser for *Det gode liv i den 3. alder* frem mod 2040 og er knyttet til de tre hovedspor, der er tænketankens fokus. Tendenserne har sammen med interviewindsigter og desk research dannet basis for det grundlæggende arbejde med at udvikle mulige scenarier for, hvordan fremtiden kan komme til at se ud.

Metode beskriver scenarieprocessen, de valgte scenarieakser og scenariekrydset udarbejdet af tænketanken. Scenarieakser og scenariekrydset indrammer de fire scenarier, samt narrativer, der beskrives i kapitlet Scenarier.

Den horisontale scenarieakse hedder Institutionel tilpasningsevne og har to polariteter:

- Institutioner fastholder deres rolle (institutioner tilpasser sig)
- Nye alternativer opstår (institutioner mister deres relevans)

Den vertikale scenarieakse hedder Sammenhængskraft og har polariteterne:

- Ny konsensus (høj grad af social sammenhængskraft)
- Det fragmenterede Danmark (mindre grad af social sammenhængskraft)

I processen har tænketanken anvendt scenarier til at belyse de vigtigste udfordringer, der kommer Danmark og danskerne i den tredje alder i møde frem mod 2040.

Scenarierne skal inspirere, sætte tanker i gang og sætte ideer i relief. Scenarierne skal også anvendes til at afprøve robustheden af anbefalingerne for *Det gode liv i den 3. alder*.

Scenarierne belyser de meget forskellige fremtider, som danskerne i den tredje alder kan gå i møde og målretter anbefalingerne til aktører såsom beslutningstagere, civilsamfund, organisationer og individer.

Scenarier beskriver de fire scenarier udarbejdet af tænketanken. Fremtidsscenarierne er udarbejdet for at forberede beslutningstagere, civilsamfund, organisationer, virksomheder og den enkelte dansker til flere mulige fremtider. Scenarierne er narrativer skrevet med udgangspunkt i de strukturelle ændringer, der vil få betydning for *Det gode liv i den 3. alder* i Danmark frem mod år 2040 og skal læses som om, forandringerne er sket.

Anbefalinger præsenterer tænketankens anbefalinger til, hvordan vi kan sikre *Det gode liv i den 3. alder* frem mod 2040. Anbefalingerne retter sig mod både samfundet, beslutningstagere, virksomheder, organisationer, civilsamfundet og den enkelte dansker.



Fremtidsscenarier for Danmark frem mod 2040

Scenarie A:

Forny et social kontrakt

I årtierne op til år 2040 blev samfundets institutioner sat under pres af udviklingen og befolkningens stigende forventninger. Institutionerne viste vilje til at genopfinde sig selv, og det lykkedes til dels, dog med et løbende efterslæb. Danskerne vil gå langt for at værne om velfærdsstaten, og en fornyet social kontrakt mellem staten og borgerne baseret på nye ansvarskrav og et mere aktivt medborgerskab er vundet frem. Denne kombination har i løbet af 2030'erne bekræftet en høj social sammenhængskraft og opbakning til samfundets institutioner. De fleste danskere i den tredje alder har formået at tilpasse sig udviklingen og finder mening med tilværelsen gennem blandt andet frivilligt arbejde.

Scenarie B:

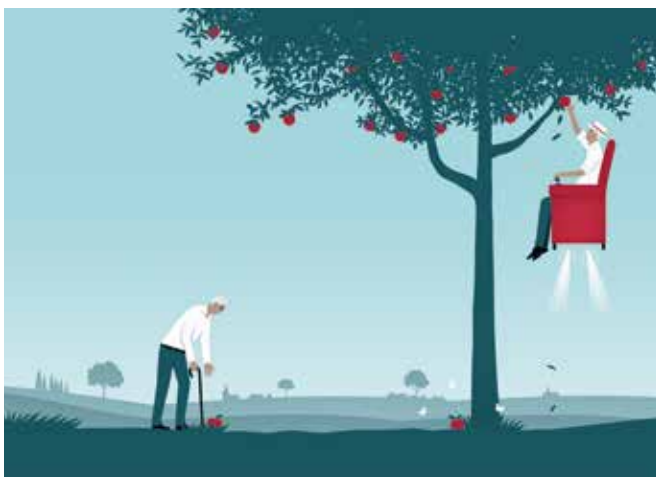
Netværkselfærd

Op gennem 2020'erne tog transformationen af det danske velfærdssamfund for alvor fart. Nye alternative løsninger trådte til, hvor flere af de traditionelle institutioner ikke længere var i stand til at opfylde borgernes behov hurtigt og tilfredsstillende. Nye private og netværksbaserede løsninger viste sig mere effektive, transparente og relevante og vandt dermed kampen om danskernes tillid. Omdrejningspunktet i samfundet er stadig den sociale sammenhængskraft, som er dybt indgroet i danskerne. Derfor er der opstået en bred konsensus om skærpede krav om individuelt initiativ og medansvar, samtidig med at kernevelværd af høj kvalitet fortsat prioriteres højt. Borgerne i den tredje alder lever meget forskellige liv, og generelt er livet blevet mere polariseret blandt seniorerne.



Scenarie C:**Neotribalisme**

Velfærdssamfundet Danmark ændrede markant karakter op gennem 2020'erne og 2030'erne. De traditionelle institutioner var præget af for langsom tilpasning til danskernes krav om individualiserede og hurtige løsninger. Nye alternative løsninger har taget over, hvor institutionerne fejlede og har skabt bedre vilkår for innovation og vækst. Velstanden i samfundet er i 2040 øget for alle, men det samme er afstanden mellem A-holdet og B-holdet. Der tales nu også om et C-hold i et tiltagende fragmenteret samfund. Samfundsudviklingen har skabt både vindere og tabere blandt danskerne i den tredje alder, og de oplever store forskelle i deres adgang til muligheder.

**Scenarie D:****Nærdemokrati genopfundet**

En polariseret udvikling i 2020'erne og 2030'erne medførte forskellige økonomiske og demografiske udfordringer forskellige steder i landet. Det satte sine spor på den nationale sammenhængskraft og ansporede til stigende krav om nærdemokrati og decentralisering af magten. Derved formåede institutionerne at fastholde relevans og opbakning i befolkningen. I 2040 er der derfor store variationer i lokale tilgange og ambitioner i forhold til blandt andet velfærd. Civilsamfundet udfylder en vigtig social rolle, og mange borgere i den tredje alder engagerer sig i lokale og nære frivillige netværk, som opfylder udækkede velfærdsbehov.



Tænketanken har taget udgangspunkt i de syv centrale udfordringer for *Det gode liv i den 3. alder* og de fire scenarier for, hvordan Danmark kan udvikle sig frem mod 2040.

På baggrund af dette er tænketanken kommet frem til følgende anbefalinger.

Anbefalingerne findes i deres fulde længde på side 99.

ANBEFALINGER

Overgang fra arbejde til pensions-tilværelse

Et godt arbejdsliv i den tredje alder og fleksibilitet i tilbagetrækningen

1. **Fleksible rammer for tilbagetrækning** De lovgivningsmæssige og andre relaterede rammer skal gøre det så enkelt og attraktivt som muligt at fortsætte på arbejdsmarkedet efter folkepensionsalderen for de seniorer, der har lyst.
2. **Fleksible delpensionsmodeller** Fleksible delpensionsmodeller skal give seniorer, der har nået den lovfastede pensionsalder, mulighed for delvist at være lønmodtager og delvist trække på sin pension efter lyst og behov, blandt andet for at skabe øget fleksibilitet i tilbagetrækningen for den enkelte senior og samtidig gøre det mere attraktivt for arbejdsgiveren at fastholde seniorer.

Arbejdsmarked og arbejdsliv

3. **Forebyggelse af psykiske lidelser** For at sikre de bedst mulige rammer for fastholdelse på arbejdsmarkedet gennem et forlænget arbejdsliv, skal der øget fokus på at forebygge psykiske lidelser som eksempelvis depression, stress og angst. Det skal blandt andet understøttes gennem mere forskning på området samt fokus på best practice i forhold til, hvordan dette proaktivt håndteres på arbejdsmarkedet.
4. **Partnerskaber for bedre trivsel** Der bør afsøges muligheder for at etablere partnerskaber, der videreudbygger øget fysisk og psykisk trivsel og forebyggelse af nedslidning og derved sikre, at så få som muligt mister tilknytning til arbejdsmarkedet undervejs i arbejdslivet.

Iværksætter og opsparing

5. **Investering i iværksætteri** Der skal skabes gode rammer for pensionsselskabers investering i iværksætteri blandt seniorer, så der sikres adgang til kapital for iværksætteren og et rimeligt afkast for pensionsselskaberne.
6. **Attraktive pensionsordninger til selvstændige** Pensionsselskaber skal udvikle attraktive pensionsordninger for selvstændige og freelancere, som sikrer, at denne gruppe i højere grad sparer op til pension.

Uddannelse og kompetencer

7. **Gentænkning af uddannelsessystemet** For at sikre at borgernes kompetencer er relevante for arbejdsmarkedet gennem hele arbejdslivet, som er længere og mere omskifteligt, skal det videregående uddannelsessystem gentænkes på en måde, der bedst muligt imødekommer reel livslang læring, herunder udnyttelse af nye uddannelsesteknologier.
8. **Livslang læring som pligt for den enkelte** For at sikre at livslang læring bliver en mere integreret del af fremtidens arbejdsliv, skal der ske en holdningsændring fra, at kompetenceudvikling hovedsageligt anses som en arbejdstagerret, til at det også anses som en forpligtelse for den enkelte.
9. **Uddannelsesopsparing til karriereskift** Det skal være muligt for den enkelte at oprette en uddannelsesopsparing, der giver mulighed for et karriereskift.

ANBEFALINGER

**Bolig og sociale
relationer**

Nye attraktive boligformer der matcher borgernes livsfasebehov

10. **Flere seniorbofællesskaber** Der bør bygges flere seniorboligfællesskaber.
11. **Nye boligformer for seniorer** Der bør eksperimenteres med byggeri af alternative boligformer for seniorer, som matcher de mangfoldige livsfasebehov i den tredje alder bedst muligt for at modvirke ensomhed, eksempelvis 'retirement villages' med integrerede services og fællesskab eller seniorboliger kombineret med studieboliger.
12. **Flere billige lejeboliger til seniorer** Der bør bygges og tilbydes flere billige lejeboliger til seniorer. Det vil give flere seniorer mulighed for at realisere friværdis i deres ejerbolig samt imødekomme den udfordring, at seniorers adgang til banklån, og dermed mulighed for at købe ny bolig, er relativt begrænset.
13. **Rådgivning om boliger** Pensionsselskaber, finansielle institutioner og interesseorganisationer kan med fordel påtage sig et større ansvar i forhold til at tilbyde mere målrettet rådgivning, der belyser muligheder og fordele ved at flytte til en bolig, der matcher behovene i ens livsfase.

Byudvikling og rammer for fællesskaber

14. **Seniorer skal tænkes ind i byrummet** Seniorer skal i højere grad tænkes ind i byrummet i fremtidens byplanlægning, så det offentlige rum bedst muligt understøtter et aktivt liv i den tredje alder.
15. **Bo- og interessefællesskaber skal styrkes** Borgernes muligheder for at opsøge og indgå i bo- såvel som interessefællesskaber skal styrkes og støttes.

Øget mobilitet for at mindske ensomhed og styrke økonomi

16. **Mobilitetspulje til seniorer** Der bør oprettes en 'mobilitetspulje' målrettet seniorer, der skal sikre øget mobilitet på boligmarkedet. En 'mobilitetspulje' skal gøre det muligt at flytte for de seniorer, der ønsker at flytte, men har vanskeligt ved at sælge deres bolig.
17. **Danmark skal gå forrest for brugen af selvkørende biler** Danmark skal være foregangsland for brugen af selvkørende biler og busser og investere i at rulle dem ud som fremtidige transportmuligheder, der blandt andet kan imødekomme logistiske udfordringer for seniorer.
18. **Flere investeringer i fremtidens infrastruktur** Offentlige og private investeringer i fremtidssikrede mobilitetsløsninger samt understøttende infrastruktur skal øges fremadrettet som et vigtigt led i at øge mobilitet og mindske isolation.
19. **Partnerskaber skal udvikle innovative platformøkonomiske modeller** Pensionsselskaber bør afsøge mulighederne for at indgå i partnerskaber med henblik på at udvikle innovative platformøkonomiske modeller.

ANBEFALINGER

Sundhed og livskvalitet

Forebyggelse og bedre koordinerede sundhedsindsatser

20. **Flere kommunale sundhedshuse** Kommunale sundhedshuse skal sikre en borgernær koordinerende indsats på tværs af fagområder, fremme faglig sparring og understøtte udbredelsen af den nyeste sundhedsteknologi.
21. **Teknologi skal understøtte sundhed i eget hjem** Der skal udvikles på en serviceplatform for sundhed i eget hjem, som skal understøtte borgere og sundhedspersonale i telemedicinsk diagnosticering, behandling og monitorering.
22. **Bedre udredning og koordinering på tværs af lidelser** For at mindske udgifterne til kronisk- og multisyge borgere, skal det sikres, at patienterne får hurtig udredning og koordination på tværs af lidelser.
23. **Udbygning af prioriteringsråd** Eksisterende prioriteringsråd på sundhedsområdet skal udbygges for at sikre øget transparens og mere optimal prioritering i fremtiden i forhold til behandlingsformernes effekt kontra udgifterne til de respektive behandlinger.
24. **Mål for forebyggelse af livsstilssygdomme skal udbygges** Der skal udvikles og følges op på de allerede eksisterende nationale mål om forebyggelse af livsstilbestemte sygdomme for at reducere sundhedsudgifterne på længere sigt. Det kan eksempelvis ske gennem at opsætte konkrete mål i relation til tobak, alkohol, kost og motion.
25. **Styringsparadigme skal have mere fokus på outcome** Der skal ske et skifte i sundhedssektorens styringsparadigme - væk fra et system, der belønner højt 'input' til et system, der fokuserer på at belønne 'outcome' i form af kvalitet og reel værdi for borgeren, et paradigme kaldet Værdibaseret sundhed (se side 74).

Frivillighed, relationer og livskvalitet

26. **Bedre muligheder for at udføre frivilligt arbejde** Frivillighedscentre skal udbredes og medvirke til at matche samfundets fremtidige ressourcer og behov for frivilligt arbejde.
27. **Sundhedspersonale skal bidrage til at mindske ensomhed** Læger, sygeplejersker og andet sundhedspersonale bør spille en større rolle i at opfange signaler i forhold til ensomhed hos den enkelte borger og aktivt formidle muligheder for interessefællesskaber og frivilligt arbejde for at mindske ensomhed.

Velfærdsteknologi og telemedicin

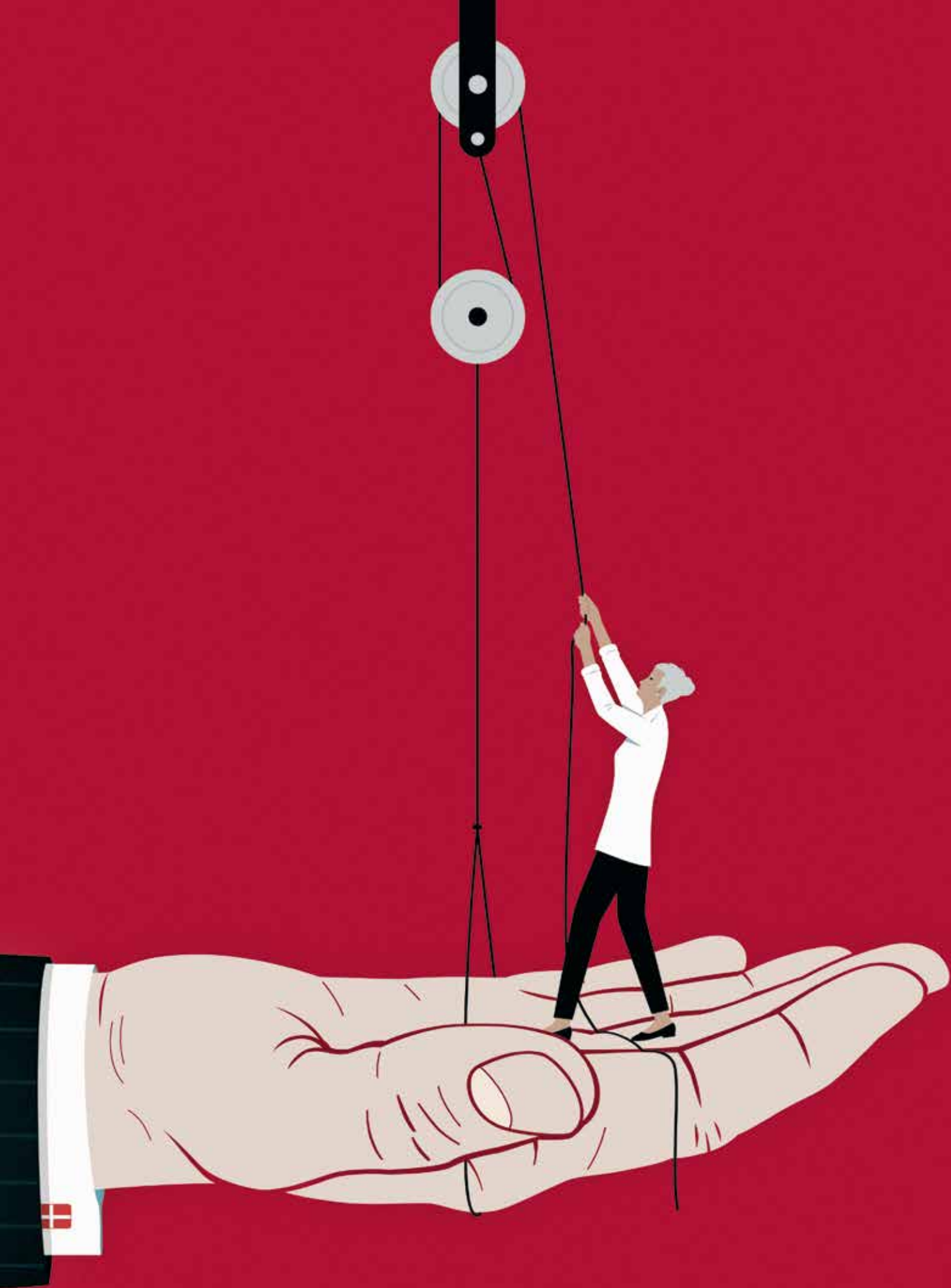
28. **Bedre og hurtigere udbredelse af velfærdsteknologi** Danmark skal gå forrest i at udnytte og udbrede velfærdsteknologi gennem et tæt samarbejde mellem den private og offentlige sektor ved for eksempel at samle forskningsresultater, best practise og godkendelser af nye løsninger i en national enhed, samt indføre en række regionale/lokale enheder, der skal sikre udbredelse og implementering i kommuner og regioner.
29. **Teknologisk efteruddannelse af sundhedspersonale** Teknologisk efteruddannelse af læger og andet sundhedspersonale skal understøtte bedst mulig udnyttelse af ny teknologi. Det gælder både i forhold til anvendelse af tilgængelig teknologi samt håndtering af etiske udfordringer.
30. **Øget transparens i sundhedsudgifter** Der skal skabes øget transparens overfor borgerne i udgifterne til og forbrug på sundhedsområdet med henblik på at øge ansvarlig adfærd og bevidstheden om behovet for forebyggelse.

ANBEFALINGER

**Politiske og
samfundsmæssige
rammer****Politiske og samfundsmæssige rammer med indflydelse på *Det gode liv i den 3. alder***

31. **International netværk til vidensdeling** Der skal udvikles et internationalt netværk til videndeling for myndigheder og virksomheder, som forsker i og arbejder med løsninger rettet mod aldring og den tredje alder.
32. **Fast-track enhed for udrulning af ny teknologi** Der bør oprettes en fast track-enhed med inddragelse af fagprofessionelle for hurtig og velovervejet udrulning af ny teknologi, herunder håndtering af etiske og retssikkerhedsmæssige dilemmaer. Formålet er at høste gevinsterne af data og den teknologiske udvikling for at øge livskvaliteten i den tredje alder.
33. **Skattemæssige udfordringer for deleøkonomi skal undersøges** De skattemæssige udfordringer i relation til platforms- og deleøkonomi skal undersøges nærmere med henblik på, at det skal understøtte fremtidens finansiering af velfærdsstaten.







Det gode liv i den 3. alder

Formålet med tænketanken er at skabe debat om og udvikle robuste anbefalinger til *Det gode liv i den 3. alder* frem mod 2040.

Introduktion

Børn født i 2010'erne i højindkomstlande som Danmark, har cirka 50 procent chance for at leve, til de er 100 år gamle.¹ Danskerne kommer til at leve længere end nogensinde før, men selvom vi bliver gamle på en ny måde, skal Danmark og danskerne allerede nu i gang med at gentænke fremtidens seniorliv. I 2042 vil 25 procent af den danske befolkning være over 65 år.² For at så mange danskere som muligt vil få et godt liv, en høj levestandard og et godt velfærdsniveau, må vi gentænke den måde, vi arbejder i senkarrieren, og hvordan vi forlader arbejdsmarkedet. Der er også behov for at gentænke forudsætningerne for at komme ind i den tredje alder gennem den måde, vi bor på, lever sammen eller som singler, den måde vi tænker sundhed og forebyggelse på og ikke mindst, hvordan vi opnår livskvalitet, der holder os sunde længere.

Den tredje alder er den livsfase, hvor mange er på vej væk fra arbejdsmarkedet og ind i pensionstilværelsen, men langt fra er plejekrævende (hvilket kaldes den fjerde alder).³ Det er en periode i livet, hvor en masse ressourcer med fordel kan aktiveres, både for den enkeltes skyld og for samfundet. Det er ressourcer, som Danmark og danskerne er nødt til at aktivere for, at så mange danskere som muligt kan få et godt liv i den tredje alder.

Der er behov for paradigmeskift indenfor tre områder:

- 1) Vores opfattelser af, hvordan vi forlader arbejdsmarkedet og går på pension.
- 2) Hvordan vi bor og lever i alle livsfaser.
- 3) Hvordan vi tænker sundhed og forebyggelse.

For det første skal seniorers tilknytning til arbejdsmarkedet gentænkes. En undersøgelse fra Ældre Sagen viser, at hver tredje dansker mellem 50-89 år ønsker at blive ved med at arbejde så længe som muligt.⁴ I dag går de fleste fra 37 til 0 arbejdstimer om ugen næsten fra den ene dag til den anden, men i stedet for den bratte overgang fra at arbejde fuld tid til at være 20-30 år på pension, ønsker mange fortsat en form for tilknytning til arbejdsmarkedet. Fastholdelse af flere danskere i den tredje alder i arbejdsstyrken er nødvendigt, da vi samfundsøkonomisk har brug for flere på arbejdsmarkedet til at håndtere de stigende sundheds- og øvrige samfundsudgifter, ligesom mange danskere finder, at de netværk og venskaber, de har på arbejdspladsen, giver dem livskvalitet.⁵

Der er ikke alene behov for at gentænke måden, vi forlader arbejdsmarkedet på, men også hvordan vi tænker både sundhed og sundhedssystemet. Sundhedsudgifter stiger på grund af nye dyre behandlingsformer, dyr medicin og flere kronikere, multisygge og flere ældre danskere.⁶ En løsning er at tænke forebyggelse ind i alle livsfaser for at få et godt liv i den tredje alder.

Hvordan vi lever og bor vil forandre sig. Flere lever som singler i korte eller længere perioder, og mange får ikke børn.⁷ Derfor er de tidligere familieband, hvor børn hjalp deres forældre med stort og småt, når de blev ældre, ikke en generisk konsekvens af familiemønstre længere. Vi skal derfor gentænke, hvordan lokalt engagement og nye fællesskabsband kan styrkes. I samme tråd står Danmark over for et alvorligt bolig-mismatch, hvor ældre borgere bliver boende i eget hjem længere i stedet for at flytte i mindre hjem eller i bofællesskaber. I fællesskaber kan danskere hjælpe hinanden med ting, der tidligere blev varetaget af familienetværk samt imødekomme ensomhed.

¹ The Aging Population: The challenges ahead, 2009, The Lancet, Kaare Christensen et al.

² Danmarks Statistik befolkningsfremskrivning. Link: dst.dk/pukora/epub/Nyt/2010/NR219.pdf

³ Fakta om ældre i Danmark, 2017, Ældre Sagen.

⁴ Ældre Sagens fremtidsstudie 2015

⁵ Why Friends Matter at Work, 2017, HBR, link: hbr.org/2010/07/why-friends-matter-at-work-and-7-ways-friendships-are-great-for-your-health, link: livescience.com/53315-how-friendships-are-good-for-your-health.html

⁶ Fakta og tal om sundhedssystemet, 2017, Regionerne, link: regioner.dk/sundheds/kvalitet-og-styring/fakta-og-tal-om-sundhedssystemet

⁷ Livsstile i det 21. århundrede, Institut for Fremtidforskning medlemsrapport 3/2014

PFA har eksisteret i 100 år, og det kommer mange af danskerne også til i fremtiden. Vi kommer til at leve mange af disse år i den tredje alder, og derfor er anbefalingerne til *Det gode liv i den 3. alder* en folkegave til Danmark og danskerne.

Danmark og danskerne må håndtere de forandringer, der følger med en aldrende befolkning. Hvordan vi handler i dag kommer til at påvirke fremtiden, og derfor har PFA nedsat Tænketanken - Den nye 3. alder. Formålet med tænketanken er udvikling af robuste anbefalinger til *Det gode liv i den 3. alder*.

Tænketanken - Den nye 3. alder er nedsat af PFA og består af en række betydningsfulde samfundsaktører med holdninger og ideer til, hvordan danskerne møder den tredje alder. Den tredje alder er en livsfase, der kommer til at få stor betydning frem mod 2040, hvor flere danskere bliver ældre.

Tænketanken har i foråret og sommeren 2017 været igennem en proces, der består af en række workshops, hvor tænketanken har udviklet fire scenarier for Danmark mod 2040. Arbejdet har bestået i at identificere tendenser, der påvirker udviklingen mod 2040, og at identificere en række centrale udfordringer, der kan påvirke den verden, som danskerne på vej i den tredje alder vil møde. De syv centrale udfordringer beskrives nedenfor. Processen har ydermere bestået af interviews med tænketankens deltagere og samtaler med interessenter inden for de relevante områder (heriblandt Kommunernes Landsforening, DIF, Bedre Psykiatri, Sundhedsstyrelsen med flere).

På baggrund af arbejdet med tendenser og udfordringer er der udarbejdet **fire scenarier for Danmark mod 2040 og 33 anbefalinger, der kan læses i denne rapport.**

De følgende syv centrale udfordringer blev identificeret af tænketanken som udfordringer, der alle skal og må håndteres for, at flest danskere kan få et godt liv i den tredje alder mod 2040.



7 centrale udfordringer

Det danske samfund er karakteriseret ved et højt velstandsniveau og gode livsvilkår. Samtidig er Danmark et af de mest digitale samfund i verden og er godt rustet til at udnytte det enorme potentiale, der ligger i digitaliseringen og nye teknologier. Med andre ord har Danmark og danskerne gode muligheder for at skabe rammerne for *Det gode liv i den 3. alder* i fremtiden, hvor seniorlivet ikke handler om afvikling og alderdom, men i højere grad om udvikling, frihed og muligheder. Samtidig skaber den demografiske udvikling og accelererende kompleksitet i samfundet en række

udfordringer, som kan have direkte indflydelse på livet frem mod og i den tredje alder i 2040. Det medfører uundgåeligt et behov for omstilling og strukturelle ændringer i det danske samfund. Et øget pres på velfærdssystemet sætter blandt andet spørgsmålstegn ved, hvordan velfærd skal leveres, og hvordan bred velstand i samfundet fremtidssikres. Her opridses de centrale udfordringer identificeret af tænketanken, som vil præge det danske samfund, og som skal håndteres for at skabe de bedst mulige rammer for *Det gode liv i den 3. alder* frem mod 2040:

Udfordring 1: En aldrende befolkning kræver gentænkning af velfærdssamfundet

En aldrende befolkning kræver kontinuerlig gentænkning af velfærdssystemet, mens et længere arbejdsliv kræver gentænkning af overgangen fra arbejdsliv til pensionstilværelse.

Udfordring 2: Nye familiemønstre kræver nye typer netværk

Flere og flere danskere lever det meste af livet som singler, ligesom flere danskere vælger ikke at få børn eller kun at få ét barn. Dette medfører, at sociale netværk i stigende grad vil være venskabsbaserede og i mindre grad familiebaserede. Dette vil fremover især få betydning sent i livet, hvor danskere ikke vil have den samme grad af social sikkerhed via familiære forpligtelser som tidligere.

Udfordring 3: Arbejde og arbejdsmarked i forandring kræver tilpasningsdygtighed

Automatisering og freelance-økonomien betyder, at lovgivning og øvrige rammer skal imødekomme behovet for fleksibilitet, og at danskerne skal være tilpasningsdygtige for at kunne følge med og imødekomme de ændrede arbejdskraftsbehov. Det skaber et behov for et kontinuerligt kompetenceløft af hele arbejdsstyrken, gentænkning af uddannelse og livslang læring samt et behov for et mere fleksibelt arbejdsliv.



Udfordring 4: **En robust arbejdsstyrke kræver forebyggelse**

Mental nedslidning kan udgøre en øget trussel mod fastholdelse af danskere i den tredje alder på arbejdsmarkedet. Det skaber et behov for at tænke i strategier for forebyggelse og fastholdelse i relation til mental nedslidning.

Udfordring 5: **Bolig-mismatch og samliv i den tredje alder**

Den eksisterende boligmasse lever ikke op til de krav, aldring og urbanisering skaber, hvilket fører til et mismatch. Især vil behovet for boligtyper og -løsninger tilpasset den tredje alder og singlehusstande stige. Det stiller krav til, at der i tilstrækkeligt omfang skabes attraktive boligalternativer og fællesskaber, som kan understøtte behovene fra fremtidens borgere i den tredje alder.

Udfordring 6: **Accelererende sundhedsudgifter**

Sundhedsudgifterne accelereres af øget efterspørgsel fra en aldrende befolkning, som kræver et længere og bedre liv, samt konstant bedre muligheder for at behandle flere sygdomme. Samtidig belastes sundhedssystemet af flere kronikere og multisyge (blandt andet demens og livsstilssygdomme), som ved et længere liv koster samfundet mere. Denne udvikling vil kræve en omstilling i sundhedssystemet.

Udfordring 7: **Polarisering over flere parametre**

Polarisering i økonomiske og sociale muligheder betyder forskellige forudsætninger i danskernes levestandard og deres tilknytning til arbejdsmarkedet, hvilket medfører en risiko for øget marginalisering. Polarisationen kan ske på flere planer, blandt andet på arbejdsmarkedet, på boligområdet, inden for uddannelse og på sundhedsområdet. Det udfordrer samfundets evne til at imødekomme social marginalisering.



Tendenser for Danmark frem mod 2040

De følgende tendenser og temaer har betydning for *Det gode liv i den 3. alder*. De er identificeret gennem interviews med de 12 deltagere i tænketanken, interviews og samtaler med relevante aktører samt research. De udvalgte tendenser og temaer, vil have væsentlig betydning for danskerne i den tredje alder frem mod år 2040.

På de følgende sider ses en uddybning af de udvalgte tendenser, der vil komme til at påvirke de tre hovedspor tænketanken har valgt at fokusere på.

Overgang fra arbejdsmarked til pensions- tilværelse

- Automatisering af arbejde
- Freelance-økonomiens indtog
- Fysisk og mental nedslidning
- Work-life-integration
- Livslang læring
- Fleksibel overgang fra arbejde til pension
- Flere generationer på arbejdsmarkedet
- Corporate intervention

Bolig og sociale relationer

- Urbanisering og mini-urbanisering
- Byudvikling for danskere i den tredje alder
- Den tredje alder i det 21. århundrede
- Fremtidens singlehusstande
- Smart homes

Sundhed og livskvalitet

- Ingen øvre grænse for sundhed
- Polarisering af sundhed
- Internationalisering af sundhed
- Forebyggende sundhed
- Genetik
- Personlig sundhed
- Værdibaseret sundhed
- Transhumanisme

Overgang
fra arbejde til
pensions-
tilværelse

Automatisering af arbejde

Arbejde i forandring

Definition

Robotteknologi og kunstig intelligens udvikles løbende og anvendes til at løse opgaver, som indtil for nylig blev varetaget af menneskelige kognitive evner. Arbejdsopgaver som for eksempel mønstergenkendelse overflødiggøres hos blandt andet revisorer, advokater og medarbejdere i den finansielle sektor frem mod 2040. Mange af de arbejdsopgaver, der vil være i fremtiden, kræver kreative og sociale færdigheder og en høj grad af specialisering. De medarbejdere, som er mindst tilpasningsdygtige, vil blive ramt hårdest.

Automatisering medfører øget produktivitet og velstand. For at vi kan være en del af denne vækst, bliver vi nødt til at omstille os til de ændrede behov for menneskelig arbejdskraft. Udfordringen bliver at sikre, at medarbejdere kan tilpasse sig den nye virkelighed og forblive relevante på arbejdsmarkedet gennem hele livet. I og med kompetencer hurtigt forældes, er livslang læring en nødvendighed. Derfor sker der også et skifte fra just in case-læring mod just in time-læring.

McKinsey vurderer, at 40 procent af alle arbejdsopgaver på danske arbejdspladser i dag kan automatiseres med allerede eksisterende teknologi.

Mulige implikationer

Ny samfundsvirkelighed: Automatisering vil gøre os rigere som samfund. Det er blot et spørgsmål om, hvor hurtigt udviklingen kommer til at ske. Det vil medføre en højere grad af demokratisering af serviceydelser i og med, at teknologien gør ydelserne billigere.

Udviklingen vil medføre strukturelle ændringer på arbejdsmarkedet, da automatisering øger udbuddet af arbejdskraft. Det fordrer diskussionen om, hvordan væksten kommer den brede befolkning til gode og kommer den udbredte misforståelse om, at automatisering vil skabe arbejdsløshed, til livs. Det vil ligeledes øge presset på det nuværende pensions- og tilbagetrækningssystem, som løbende skal udvikles med fokus på større fleksibilitet og kontinuerlig tilpasning til udviklingen.

Nye arbejdsformer: Livslang læring, herunder især fleksible ordninger som eksempelvis on the job training og individuel tilpasningsdygtighed er afgørende i en fremtid, hvor kompetencer hurtigt forældes, og hvor et menneske kommer til at have flere forskellige karrierer i løbet af sit liv.

Når opgaver automatiseres, vil de mindst tilpasningsdygtige blive hårdest ramt – både "blue collar"- såvel som "white collar"-medarbejdere. Det understreger vigtigheden af løbende kompetenceudvikling i et forlænget arbejdsliv, så en stor del af arbejdsstyrken ikke tabes på gulvet.

Risikoen for fysiske arbejdsskader og fysisk nedslidning mindskes i takt med, at farlige og opslidende arbejdsopgaver automatiseres.

— — — — —

Kilder: IFF (2016), 'Medlemsrapport 3/2016 – Automatisering'; McKinsey (2016), 'Where machines could replace humans – and where they can't (yet)'; McKinsey (2017), 'A future that works: Automation, employment and productivity'; WEF (2016), 'How can we close the tech skills gap for older workers?'. McKinsey (2017) "A Future that Works: The Impact of Automation in Denmark" (2017)

Freelance-økonomiens indtog

Arbejde i forandring

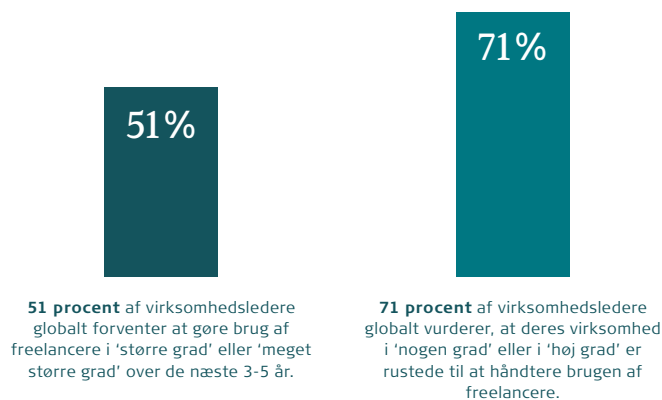
Definition

Fremtidens arbejdsmarked vil være mere flydende, fragmenteret og projektorienteret. I 2040 vil der være flere freelancere og mindre virksomheder, der indgår i værdinetværk og sælger arbejdskraft på opgavebasis. Udviklingen understøttes blandt andet af digitale peer to peer-platforme og vil bringe større frihed og fleksibilitet. Det kan være en fordel for at specialisere sig og forlænge arbejdslivet. Flere vil muligvis få en løsere tilknytning til det traditionelle arbejdsmarked med en anderledes beskyttelse på arbejdsmarkedet som selvstændige snarere end lønmodtagere. Det kan lægge større ansvar over på individet, når det gælder om at sikre ens egen fremtid.

Antallet af freelancere i Danmark stiger gradvist. Dog ikke med samme hastighed som i eksempelvis USA og Storbritannien. Det estimeres, at freelancearbejdsstyrken i USA vil udgøre 40-50 procent i 2020. Desuden viser et studie fra USA, at seniorer (+65) genererer en relativt større andel af deres indtægt fra online opgaver/tjenester end andre grupper.

Deloitte's Global Human Capital Trends undersøgelse, 2016

(blandt mere end 7.000 ledere i mere end 130 lande)



Kilde: Institut for Fremtidensforskning, baseret på Deloitte University Press (2016).

Freelance-økonomien vil også gradvist vinde frem i Danmark, hvilket vi allerede ser, om end ikke med samme hast, som det sker i USA og Storbritannien

Mulige implikationer

Nye arbejdsformer: For den enkelte 'frie agent' betyder det langt større fleksibilitet og mulighed for at dyrke specialisering og faglighed samt afprøve nye karriereveje. For ældre i den tredje alder betyder det blandt andet, at det er lettere at forlænge sit arbejdsliv, hvis man står overfor et jobskifte i en sen alder, eller hvis man kan supplere sin pension med en ekstra indtægt i det omfang, man orker og ønsker.

Til gengæld medfører det også, at beskyttelsen i en ansættelse og den sociale sikring, der knytter sig hertil, ikke det samme niveau som hos en lønmodtager, hvilket stiller større krav til den enkelte 'frie agent'. På et tidligt tidspunkt skal man selv tage ansvar for sin pensionsopsparing og løbende sørge for, at man konstant har de kompetencer, som efterspørges på et hastigt foranderligt arbejdsmarked.

Ny samfundsvirkelighed: For det danske arbejdsmarked vil det betyde, at faste jobs bliver afløst af mere løse og midlertidige kontraktforhold. Det vil udfordre måden, hvorpå nutidens arbejdsmarked og pensionssystem er indrettet, samt tvinge arbejdsmarkedets parter og pensionskasser til at revurdere deres opgave.

At sikre arbejdsmarkeds- og pensionsrettigheder og adgang til kompetenceudvikling vil fra et samfundsøkonomisk perspektiv kræve nytænkning. Faren er, at der på længere sigt vil være en stor gruppe freelancere uden tilstrækkelig pensionsopsparing eller nødvendige kompetencer.

— — — — —
Kilder: Freelancers Union (2016), 'Freelancing in America: 2016'; Congressional Research Service (2016), 'What Does the Gig Economy Mean for Workers?'; Deloitte University Press (2016), 'Global Human Capital Trends 2016'; JP Morgan Chase Institute (2016), 'Past 65 and Still Working: Big Data insights on Senior Citizens' Financial Lives'

Fra fysisk til mental nedslidning

Arbejde i forandring

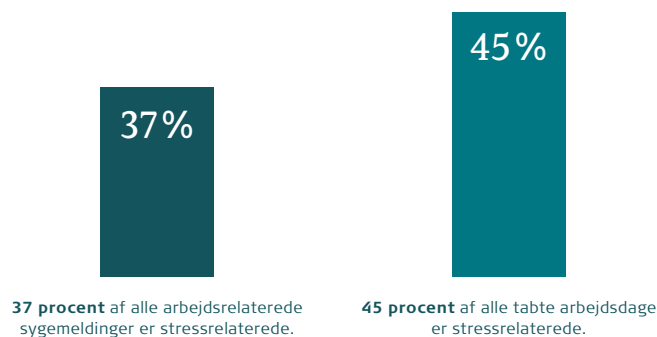
Definition

Færre på arbejdsmarkedet vil i fremtiden blive fysisk nedslidte, fordi opslidende arbejdsopgaver automatiseres. Derfor vil der sandsynligvis komme mere fokus på det psykiske arbejdsmiljø. Dette kræver en bredere social accept af mental nedslidning som problemstilling. Nedslidningen kan true fastholdelsen på arbejdsmarkedet, hvilket kan gøre stress, der ofte skyldes en kombination af faktorer i privat- og arbejdsliv, til et stigende folkesundhedsproblem.

Stressrelaterede sygdommeldinger er allerede et stigende problem på arbejdsmarkedet. I Storbritannien estimeres det, at stress i 2016 var årsag til 37 procent af alle arbejdsrelaterede sygdommeldinger samt 45 procent af alle tabte arbejdsdage.

Årsagerne til mental nedslidning er multiple og kan også hænge sammen med personlige faktorer. Udviklingen på arbejdsmarkedet kan gøre, at det føles svært at leve op til nye krav. Det kan øge arbejdspresset og skabe utryghed.

Estimerede årsager til sygdommeldinger, 2016



Kilde: UK Health and Safety Executive (2016)



Mulige implikationer

Nye seniorbehov: Stress, depression og mental sundhed er påvist at have stor indflydelse på aldring og kognitiv formåen. Forskning peger på, at kognitiv aldring hænger sammen med, hvor meget stress man har været udsat for igennem livet. Ældre, som har været udsat for meget stress, klarer sig dårligere i kognitive opgaver sammenlignet med ældre, som har været udsat for mindre stress. Desuden viser forskning, at stress kan have en skadelig effekt på cellerne i kroppen og dermed lede til tidlig aldring.

Ny samfundsvirkelighed: Overordnet kræver udviklingen, at der udtænkes strategier for forebyggelse og fastholdelse i forhold til mental nedslidning. Her vil arbejdsmarkedets parter, pensionskasser og andre institutioner spille en rolle. Det kan potentielt blive en stor samfundsøkonomisk udfordring, hvis antallet af førtids- og invalidepensionister stiger som følge af mental nedslidning.

Nye arbejdsformer: I takt med at automatisering vil afhjælpe fysisk nedslidning, vil mental nedslidning relativt fylde mere. Det stiller en række nye krav til bedre ledelse, men også til den enkelte medarbejders individuelle resiliens. Resiliente individer reagerer og tilpasser sig effektivt til foranderlige situationer. De kommer sig hurtigere oven på modgang og sygdom, og de finder innovative strategier for at håndtere stress.

— — — — —

Kilder: Sundhedsstyrelsen (2014), 'Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2013'; Arbejdsmarkedet Erhvervssikring (2016), 'Arbejdsskade-statistik 2015'; UK Health and Safety Executive (2016), 'Work-related Stress, Anxiety and Depression Statistics in Great Britain 2016'; ILO (2016), 'Workplace Stress – A Collective Challenge'; WEF (2015), 'What is the link between stress and ageing?'.





Work-life-integration

Arbejde i forandring

Definition

Især den teknologiske udvikling fortsætter med at udviske grænserne mellem arbejdsliv og privatliv i en sådan grad, at det nærmest er umuligt at skelne. Arbejdet er ligeledes blevet en meget stor og vigtig del af vores identitet og sociale netværk, hvilket også er en væsentlig grund til, at mange fortsætter med at arbejde i den tredje alder. Mister man sit job, mister man i stigende grad også en del af sig selv.

Omvendt oplever nogle mennesker også den øgede integration som svær at håndtere, og de føler, at der er en forventning om, at man konstant skal være tilgængelig. Andre efterspørger den øgede fleksibilitet til at fordele arbejdet mellem tid på arbejdspladsen og tid derhjemme, for på den måde at skabe en balance, der passer den enkelte. Den flydende grænse mellem arbejde og privatliv stiller krav til den enkelte om at være i stand til at skabe balance. En god balance giver mulighed for, at man i den tredje alder kan fastholde sin identitet i form af tilknytning til arbejdsmarkedet.

Livslang læring

Medarbejderen og arbejdspladsen i forandring

Definition

Livslang læring er i stigende grad blevet en nødvendighed for at kunne arbejde og trives i det 21. århundrede – både som medarbejder og som samfundsborger. Livslang læring er afgørende i forhold til at forblive relevant på arbejdsmarkedet gennem hele arbejdslivet og samtidig være bedst muligt rustet til den tredje alder.

Den hastige teknologiske udvikling og forandring i samfundet, herunder øget automatisering på arbejdsmarkedet, kræver en stærkere, kontinuerlig og mere fleksibel sammenhæng mellem uddannelse og arbejde. I en hastigt foranderlig verden bliver nogle kompetencer næsten forældet, før man har tilegnet sig dem. Derfor kræves det, at man som medarbejder og samfundsborger er tilpasningsdygtig og i stand til proaktivt at tilegne sig nye færdigheder, kompetencer og redskaber, når behovet opstår – 'Learning how to learn' så at sige.

Mere end en tredjedel af de færdigheder og kompetencer, der i dag efterspørges på arbejdsmarkedet, vil ifølge World Economic Forum være irrelevante i 2020.

Færdigheder og kompetencer, der efterspørges bredt i 2020

Færdigheder	Grundfærdigheder	Tværfaglige færdigheder	
Kognitive færdigheder » Kognitiv fleksibilitet » Kreativitet » Logisk begrundelse » Problemopmærksomhed » Matematisk logik » Visualisering	Tillæringsevner » Aktiv indlæring » Mundtlige udtryksfærdigheder » Læseforståelse » Skriftlige udtryksfærdigheder » IKT-færdigheder	Sociale færdigheder » Koordinering med andre » Emotionel intelligens » Forhandlingsevner » Overtalelsesevner » Serviceorienteret » Evnen til at lære fra sig	Resourceforvaltning » Forvaltning af finansielle ressourcer » Forvaltning af materiel » Forvaltning af medarbejdere og projektdeltagere » Forvaltning af tid
Fysiske færdigheder » Fysisk styrke » Manuel fingerfærdighed og præcision	Procesfærdigheder » Aktiv lytning » Kritisk tænkning » Monitorering af sig selv og andre	Systemtænkning » Vurdering og beslutningskompetence » Systemanalyse	Tekniske færdigheder » Vedligeholdelse af udstyr » Håndtering af udstyr og maskiner » Programmering » Kvalitetssikring » Design af brugeroplevelse og teknologi » Troubleshooting
		Evne til at løse komplekse problemer » Komplex problemløsning	

Kilde: World Economic Forum (2016)

Mulige implikationer

Nye arbejdsformer: Traditionelle grundkompetencer skal suppleres med nye såkaldte horisontale/tværgående kompetencer. Det gælder blandt andet gode samarbejdsevner, kreativitet, kritisk tænkning og problemløsning – og ikke mindst evnen til at lære og tilegne nye kompetencer, når behovet opstår. Fleksibel kompetenceudvikling som eksempelvis *on the job learning* og korte uddannelsesmoduler vil blive vigtigere end lange forløb på skolebænken.

Forskning peger på, at ældre har en fordel overfor yngre medarbejdere i forhold til såkaldt 'assimilativ læring', som er læring der knytter sig til allerede eksisterende vidensgrundlag. Derimod har ældre generelt relativt sværere ved såkaldt 'akkomodativ læring', hvor ny læring indebærer at man skal lære helt nye kompetencesæt. De forskellige forudsætninger har indflydelse på, hvordan livslang læring for henholdsvis yngre og ældre skal tilrettelægges.

Ny samfundsvirkelighed: Institutioner som for eksempel pensionskasser kan aktivt understøtte en forlængelse af arbejdslivet gennem livslang læring og kompetenceudvikling.

— — — — —

Kilder: IFF (2016), 'Medlemsrapport 2/2016 – Individuel Resiliens'; IFF (2016), 'Medlemsrapport 3/2016 – Automatisering'; World Economic Forum (2016), 'The Future of Jobs'; The Economist (2017), 'Lifelong Learning – How to survive in the age of automation'.

Fleksibel overgang fra arbejde til pension

Medarbejderen og arbejdspladsen i forandring

Definition

Vi lever længere og er raske og friske i en senere alder end tidligere. Flere har mulighed for og lyst til at arbejde længere, end hvad den traditionelle pensionsalder foreslår.

Hidtil har pensionstilværelsen været skarpt adskilt fra arbejdslivet. Men denne overgang kan gentænkes for at øge fleksibiliteten og understøtte et aktivt arbejdsliv i begyndelsen af den tredje alder.

Der er mange muligheder for at tilrettelægge en fleksibel afslutning på arbejdslivet, som både tilgodeser arbejdspladsen og seniorerne. Øget fleksibilitet kan give seniorer mulighed for at gå ned i tid og/eller i ansvar – og tilsvarende ned i løn – i stedet for at stoppe helt fra den ene dag til den anden. Flexibilitet kan også tænkes i forhold til jobindhold og nye roller med for eksempel færre krav og deadlines. Eksempelvis som mentor for yngre kollegaer, i en faglig konsultation eller i projektbaserede ansættelser.

Det vil være individuelt, hvordan sådanne løsninger bedst sættes sammen med blik for, at det også skal være lønsomt for den enkelte organisation.

Mulige implikationer

Nye seniorbehov: Det er op til den enkelte arbejdsplads at have en fleksibel og fremsynet seniorpolitik. Ud over generelt at skabe rammerne for fleksibel tilbagetrækning, kan det blandt andet omfatte en udvidet forståelse af talentbegrebet, og hvornår man defineres som talent i virksomheden. Ældre er også talenter, man bør udvikle.

For mange, der nærmer sig pensionsalderen, kan det være svært – og nærmest føles som socialt uacceptabelt – at trappe ned til et job som menig medarbejder og afgive ansvar eller arbejstimer. Det understreger vigtigheden af, at der er gode seniorordninger eller livsfaseordninger for alle.

Derfor er det vigtigt, at fremtidige livsfaseordninger går hånd i hånd med en generel samfundsholdning om, at det er acceptabelt at gå ned i tid og arbejde mindre sidst i karrieren.

Nye arbejdsformer: Det er væsentligt, at arbejdsmarkedet er rummeligt, så der ikke opstår "aldersdiskrimination". Det kan være vanskeligt for nogle ældre medarbejdere at finde et nyt job efter en firing eller ønske om jobskifte, selvom vedkommende er en kvalificeret arbejdskraft.

Ny samfundsvirkelighed: Flere ældre vil blive på arbejdsmarkedet i fremtiden som følge af velfærdsreformen i 2006, hvor efterlønsalderen blev sat op til 62 år og folkepensionsalderen blev sat op til 67 år og tilbagetrækningsreformen i 2016, hvor det blev aftalt, at tilbagetrækningsalderen (efterløns- og pensionsalderen) gradvis bliver hævet.

— — — — —

Kilder: Deloitte (2013), 'Resetting Horizons – Human Capital Trends 2013'; Dansk Erhverv (2012), 'Ældre er en attraktiv arbejdskraft'; The B Team & Virgin Unite (2015), 'New Ways of Working'; Ballisager (2016), 'Rekrutteringsanalysen 2016'. Finansministeriet (2006) "Aftale om fremtidens velstand og velfærd og investeringer i fremtiden - aftale om fremtidens indvandring" (20. juni 2006). Finansministeriet (2011) "Aftale om senere tilbagetrækning" (13. maj 2011)

Flere generationer på arbejdsmarkedet

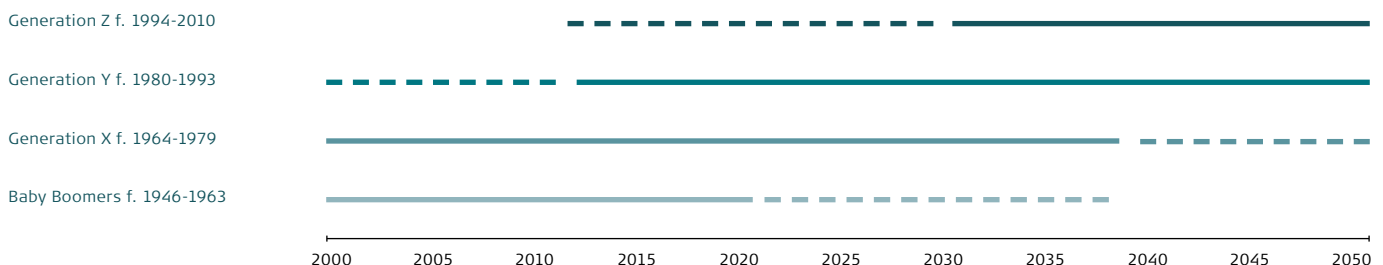
Medarbejderen og arbejdspladsen i forandring

Definition

Arbejdsstyrken kommer i fremtiden til at bestå af flere forskelligartede generationer; Generation X (født midt i 60'erne til de tidlige 80'ere) og Y (født frem til de tidlige 90'ere) – med generation Z lige i hælene. Det betyder, at organisationer står overfor at skulle imødekomme forventninger, tilgange og værdier fra en divergerende arbejdsstyrke. De såkaldte 'Baby Boomers' født i efterkrigstiden bliver længere på arbejdsmarkedet før de pensioneres. Ifølge Ældre Sagen er der sket en markant stigning i den forventede tilbagetrækningsalder blandt 50-69 årige, og hver fjerde i denne aldersgruppe, som stadig er på arbejdsmarkedet, ønsker at arbejde så længe som muligt.

Forskelligartede og ofte modsatrettede krav til arbejdspladsen fra fire generationer vil i de kommende år tvinge organisationer til at skabe organisatorisk sammenhængskraft, rummelighed og arbejde med synergier. Det vil kræve, at den fysiske arbejdsplads, ledelsen og arbejdsgangene gentænkes for at anerkende og udnytte arbejdsstyrkens forskellige potentialer bedst muligt.

Generationer på arbejdsmarkedet, 2000-2050



Note: Figuren tager ikke højde for arbejdsstyrkens sammensætning, men indikerer udelukkende, hvornår de forskellige generationer kan forventes at indtræde på eller forlade arbejdsmarkedet. Den stiplede del af tidslinjerne indikerer overgangsperioder, hvor dele af en generation forventes at være på arbejdsmarkedet.

Kilde: IFF tilvirkning, Medlemsrapport 2/2012 – Generation Y’;

Mulige implikationer

Nye arbejdsformer: Organisationer bliver udfordret i at håndtere, engagere og motivere en medarbejderstab på tværs af generationer effektivt. Generationernes forskellige tilgange betyder, at motivationsfaktorerne ikke er ens. Generationernes handlemønstre og beslutningsprocesser er ikke ens, hvilket kan lede til konflikter i arbejdets udførelse.

For de ældre generationer, der bliver længere på arbejdsmarkedet, vil det også betyde, at de vil glide ind i nye roller som mentorer, coaches og ofte som almindelige medarbejdere under yngre ledere. Denne omstilling kan være vanskelig for især ældre, som tidligere har haft ledelsesansvar.

Organisationer og arbejde bliver mere flydende, og det stiller krav til, at den fysiske arbejdsplads bliver mere dynamisk, således at individet selv kan vælge, hvordan arbejdet skal udføres på bedst mulig vis. Præferencer og tilgange til arbejdet ændres med alderen. Eksempelvis generes ældre generelt mere af støj på kontoret og foretrækker at møde tidligere end yngre medarbejdere.

Nye teknologier: Den teknologiske udvikling påvirker måden, som arbejdet organiseres og udføres på. På trods af at de fleste seniorer på arbejdsmarkedet er fortrolige med brugen af teknologi, har de ikke samme teknologiske forudsætninger, som de yngre, mere teknologisk vante generationer. Det kan være en årsag til, at de ældste generationer er mere udsatte på arbejdsmarkedet.

— — — — —

Kilder: Forbes (2016), 'The Challenges of Managing a Multi-Generational Workforce'; IFF (2012), 'Medlemsrapport 2/2012 – Generation Y'; Ældre Sagen (2016), 'Fremtidsstudiet 2015 – Alder ingen hindring'.

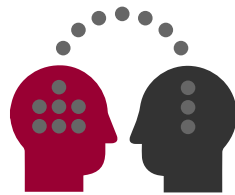
Corporate intervention

Medarbejderen og arbejdspladsen i forandring

Definition

I takt med at arbejds- og privatliv smeltes sammen, vil det i stigende grad forventes, at arbejdsgivere tager et større ansvar for medarbejdernes sundhed og trivsel. For virksomheder kan forskellige former for corporate intervention være et værktøj til at sikre en tilfreds og produktiv medarbejderstab og et middel til at fastholde medarbejdere i den tredje alder i virksomheden og på arbejdsmarkedet generelt.

Gængse helbredsfræmmende initiativer for medarbejdere kan være tilbud om rygestop eller vægttab gennem fysisk aktivitet, rådgivning og diæt. I den forbindelse opstår der en række etiske dilemmaer om, hvad der er arbejdsgiverens og arbejdstagerens ansvar. Er det for eksempel i orden, at en arbejdsgiver griber ind med sundhedsfræmmende initiativer overfor rygning eller fedme, som kan medføre sygefravær over gennemsnittet, selvom medarbejderen ellers er i stand til at udføre sit arbejde tilfredsstillende? Udfordringen ligger i at vise omsorg for medarbejderen og motivere til en sund livsstil, uden at det går udover de ansættelsesmæssige forhold og griber ind i private forhold.





Bolig og sociale relationer

Urbanisering og miniurbanisering

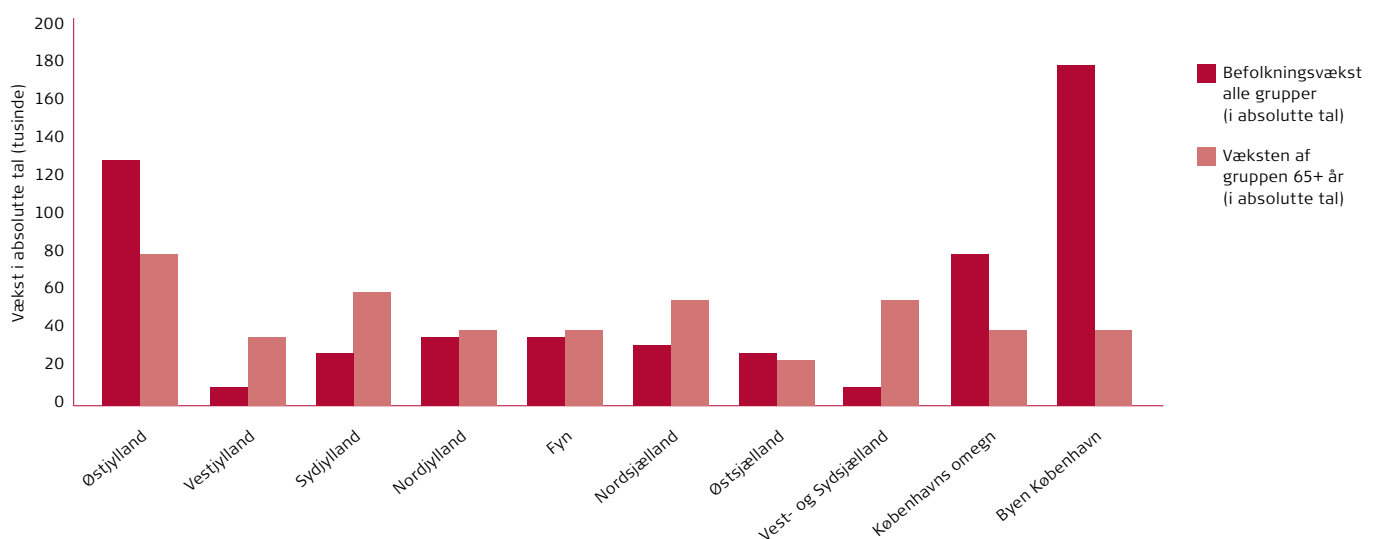
Urbanisering og byudvikling

Definition

Befolkningsvæksten i Danmark er polariseret. Udkantsområder affolkes og befolkningen i byerne vokser. Udviklingen er en konsekvens af urbanisering og 'miniurbanisering'. Urbanisering dækker blandt andet over, at flere og flere flytter til byerne, og at folk ikke flytter fra byen i samme grad, når de bliver ældre og stifter familie. Som konsekvens vil den mest markante regionale befolkningstilvækst mod 2040 fortsat finde sted i Storkøbenhavn og Østjylland.

'Miniurbanisering' betyder, at en landkommunes hovedby vokser på trods af et overordnet fald eller stilstand i hele kommunens indbyggertal. Blandt de 50 største byer i Danmark er det kun Rønne og Nakskov, der ikke er vokset de seneste fem år. De byer, der vil vokste mest, vil være dem, der fungerer som samlepunkt for mindre byer grundet deres centrale placering og infrastrukturforbindelse til større byer (den såkaldte 'samlestaldseffekt'). Aldringen i udkantsområderne bliver mere markant, fordi den yngre befolkning søger mod de største byer.

Befolkningsfremskrivning 2040 for danske landsdele



Kilde: Danmarks Statistik (2017)

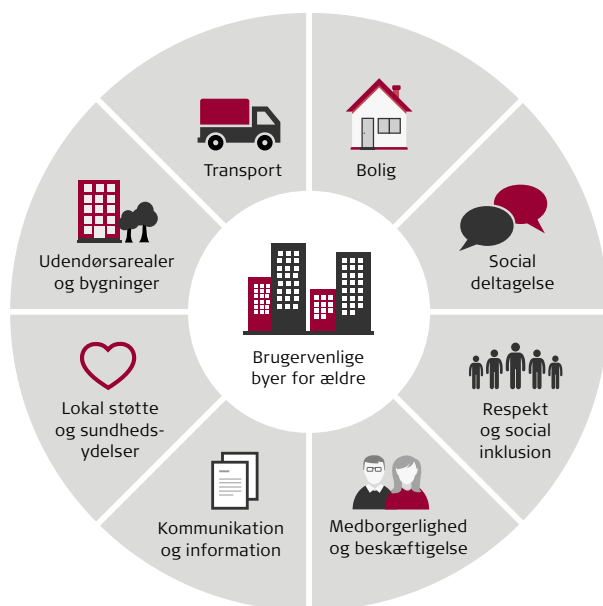
Byudvikling for danskere i den tredje alder

Urbanisering og byudvikling

Definition

På trods af at aldringen i samfundet rammer udkantsområderne hårdest, vil der stadig komme flere og flere seniorer i byerne. Byudvikling vil derfor være et centralt interesseområde i fremtidens seniorliv. Et godt seniorliv kræver funktionel kapacitet – fysisk og mental sundhed – og et miljø der er let at navigere i. Byen sætter rammerne for et fysisk og socialt miljø, der kan udsætte ældres behov for assistance. Fremtidens byudvikling giver mulighed for at anvende smarte systemer og målrettede services til ældre, hvilket kan fremme socialt engagement, tryghed, trivsel og mobilitet. Mange af disse systemer vil i øvrigt gavne alle aldersgrupper.

Eksempelvis har New York nedsat en 'seniorvenlig byudviklingskommission', der især sætter fokus på at få lokale virksomheder til at gøre deres services og produkter mere ældrevenlige. Denne udvikling er også godt i gang i Danmark og vil fortsætte mod 2040. I Vejle og Give findes der allerede 'ældrelegepladser', hvor ældre kan motionere, mens Gentofte installerer elevatorer i alle etagebygninger.



Guide til brugervenlige byer for ældre

Verdenssundhedsorganisationen WHO har udarbejdet en tjekliste, der udspecificerer otte emneområder, der kan bruges til at understøtte sundhed og livskvalitet hos ældre i byen.

Kilde: WHO citeret i WEF (2012)

Mulige implikationer

Nye servicemodeller: Fremtidens byudvikling, særligt såkaldte smarte byer, kan og bør tænkes bredt med fokus på flere demografiske grupper og byen som helhed. I Danmark er vi allerede langt med digital kontakt og adgang til det offentlige. I fremtiden vil den smarte by i endnu højere grad kunne samle, optimere og endda forudsige behov, muligheder og services (private og offentlige) til de ældre.

Nye teknologier: Selvkørende biler vil formentlig udgøre den største del af bilmarkedet i 2040, særligt i byområder. Fremtidens smarte byer vil optimere vejnettet og forkorte transporttider til og i byen. Antallet af parkerede biler vil reduceres kraftigt, eftersom transporten formentlig vil ske gennem en taxi-flåde.

Tekniske hjælpemidler som robotter, overvågningsudstyr og selvkørende biler kan ydermere give ældre mulighed for at blive i eget hjem og/eller (helårs)sommerhuse i længere tid.

— — — — —
Kilder: WEF (2012), 'Global Population Ageing, Peril or Promise'; Sørensen, B. N. (2016), 'Towards smarter cities'; Copenhagen Connecting (2017), 'Use cases oversigt'; McKinsey (2016), 'Disruptive trends that will transform the auto-industry'. IFF medlemsrapport 2/2013 "The Future Belongs to the City" (2013).





Den tredje alder i det 21. århundrede

Boligen og hjemmet i forandring

Definition

Livet i den tredje alder kan opdeles i to perioder. Den første er karakteriseret af fortsat tilknytning til arbejdsmarkedet og den anden af pensionstilværelsen. Den næste livsfase, den 4. alder, indtræder først, når et menneske bliver plejekrævende. Danskere i den tredje alder er sundere og mindre fysisk nedslidte, end de før har været. Konsekvensen er, at den tredje alder forlænges. Der er imidlertid stor variation på tværs af landet. I Gentofte Kommune lever borgere i gennemsnit længere tid i den tredje alder. De bliver plejekrævende senere og i kortere tid end for eksempel i Lolland Kommune.

De kommende generationer af ældre er kendetegnet ved en stærk grad af individualisering, hvilket vil afspejle sig i deres forventninger til den tredje alder. I dag er de unge seniorer mellem 65-74 år en del af 68-generationen og er i modsætning til efterkrigsgenerationen opvokset med andre forbrugsværdier og familiemønstre. Der er også en voksende gruppe 'single-ældre', som bor alene, og flere barnløse par, som forvalter deres penge og kvadratmeter anderledes, end ældre har gjort tidligere.



Mulige implikationer

Nye seniorbehov. Der kan opstå uudnyttede ressourcer for nogle kommuner som en konsekvens af den tredje alders forskydning. De ældre kan deltage aktivt i foreningslivet og assistere med frivilligt og meningsgivende arbejde i længere tid.

Ligesom de unge seniorer i dag er fremtidens ældre vant til at forbruge. De ønsker i højere grad at forsøge tilværelsen snarere end at efterlade arv. I Danmark har kommende generationer ikke samme ambitioner om at holde fast i deres eksisterende bolig som tidligere generationer.

Som følge af øget individualisering vil fremtidens ældre i højere grad efterspørge skræddersyede produkter, også i forhold til boligen. De ældre vil ligeledes søge væk fra områder begrænset til seniorer og ind mod det øvrige samfunds- og byliv.

— — — — —

Kilder: Danmarks Statistik (2016), IFF (2014), 'Medlemsrapport 3/2014 – Livsstile i det 21. århundrede'; Kuben Management (2015), 'Fremtidens seniorbolig'; Ældre Sagen (2016), 'Fremtidsstudiet 2015 – Alder ingen hindring'.

Fremtidens singlehusstande

Boligen og hjemmet i forandring

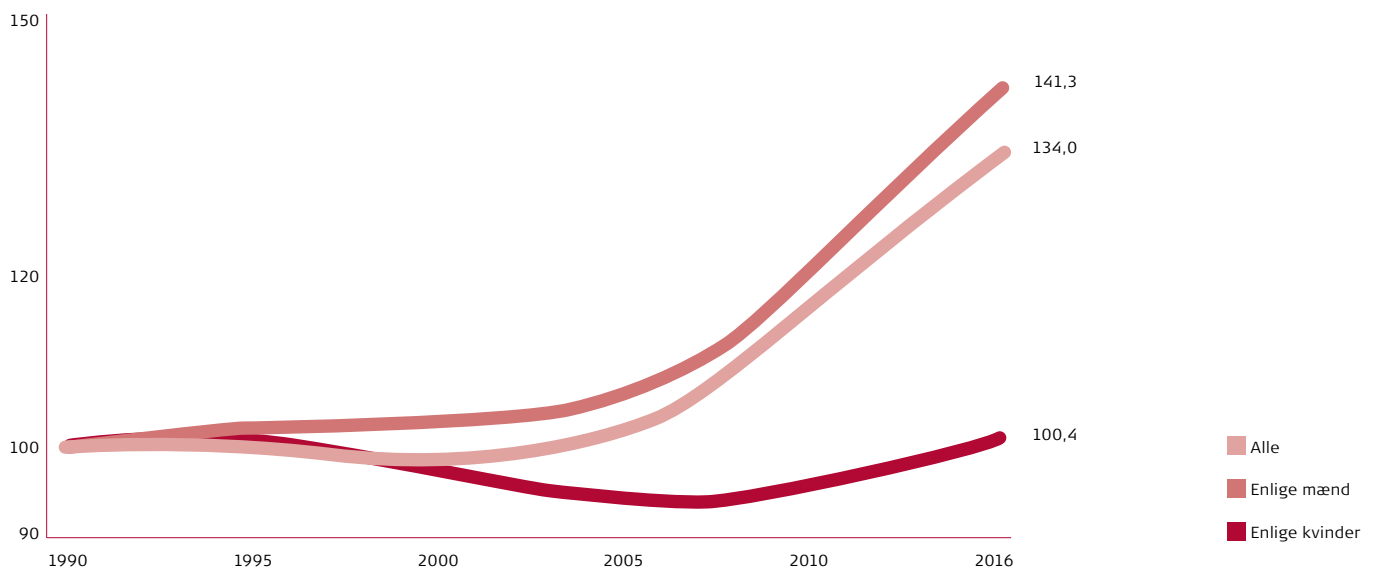
Definition

Frem mod 2040 vil Danmark have færre kernefamilier og flere singlehusstande i forskellige varianter. I 2016 var antallet af enlige voksne 1,6 mio. personer, hvilket svarer til 37 procent af samtlige voksne. Samtidig er familiemønstre blevet mere komplekse med flere sammenbragte familier, fraskilte, weekendbørn etc. Dette påvirker ældres behov og ønsker til bolig. Behovene vil blandt andet blive mere mangfoldige end i dag og inkludere større krav om fleksibilitet.

Der er signifikant sammenhæng imellem sociale relationer og fysisk og psykisk velvære. Både blandt singler og den nye ældregeneration er der stor efterspørgsel efter fællesskab og netværk til spising, husholdning og rejser. Samtidig viser det sig, at 11 procent af ældre, som bor alene, føler sig ensomme, mod kun 3 procent blandt de, der bor sammen med andre. Gruppen af enlige mænd er steget kraftigt gennem de seneste år jf. figuren nedenfor, hvilket blandt andet skyldes en større stigning i mænds levetid.

Udviklingen i antallet enlige over 65, 1990-2016

Indeks 1990=100



Kilde: KL (2016)

Smart homes

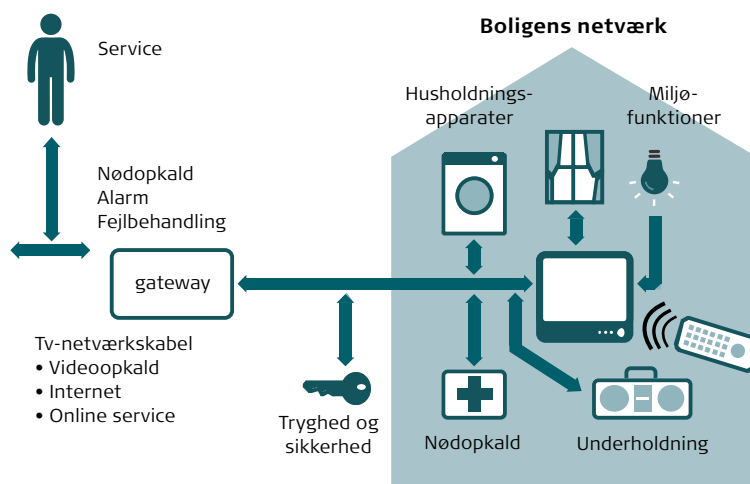
Boligen og hjemmet i forandring

Definition

Smart homes er boliger, hvor teknologi integrerer hjemmets enheder med beboerens liv. Denne integration skaber mulighed for ressourcebesparelser og potentiale for bedre velvære, sikkerhed og sundhed.

Fremtidens smarte boliger kan blandt andet illustreres ud fra tre paradigmer: Det *bæredygtige* hjem, det *emotionelle-intelligente* hjem og det *effektive* hjem. Det bæredygtige hjem afspejler fremtidens grønne løsninger med fokus på genanvendelighed for at minimere ressourceforbrug. Det emotionelle-intelligente hjem afspejler behovet for social velvære og samvær samt en kontinuerlig tilpasning af boligen til beboerens humør. I det effektive hjem er alle enheder i hjemmet fuldt integrerede, og de monitorerer og optimerer husets energi-forbrug, indeklimate, osv. I samspil med sundheds- og velfærdsteknologi vil den smarte bolig hjælpe ældre til at leve længere i eget hjem.

Illustration af smartbolig bestående af et internt og eksternt netværk



Kilde: John Gill Technology (2009)

Mulige implikationer

Nye seniorbehov: Med flere smart-enheder i hjemmet opstår nye muligheder for at få afdækket behov for sikkerhed og tryghed. På den ene side vil smarte boliger kunne bidrage til fornemmelsen af tryghed via alarmer og monitorering. På den anden side opstår nye trusler for, at ældre bliver udsat for hacking, identitetstyverier eller anden it-kriminalitet. De smarte hjem stiller nye krav til ældres relation til teknologi, hvilket er et af de store utryghedsmomenter blandt ældre. Muligheden for monitorering af sundhed kombineret med udviklingen af robotter kan føre til, at behandlingen i stigende grad rykker ind i hjemmet.

Nye servicemodeller: Frem mod 2040 vil ældre stille større krav til service i deres hjem. Det vil afspejle individuelle sundhedsbehov og præferencer i forhold til eksempelvis bæredygtighed og velvære.

Ny samfundsvirkelighed: Flere virksomheder søger at benytte de data, som smart-devices indsamler. Disse data kan for eksempel monitorere livsstilmønstre, helbred og aktivitetsniveau, hvilket giver mulighed for bedre services eller en mere målrettet sundhedsindsats. Det vil stille krav til regulering af databrug med respekt for privatlivet: Hvor mange og hvilke data skal det for eksempel være muligt at indsamle, og hvordan skal de beskyttes?

Frem mod 2040 vil mange velfærds- og sundhedsteknologiske løsninger blive betragtet som almindelige forbrugsgoder, der er fuldt integrerede i hverdagen.

— — — — —

Kilder: IFF (2014), 'Projekt om fremtidens hjem og spisesituationer'; Trygfonden (2015), 'Tryghedsmåling 2015'; John Gill Technology (2009), 'Towards an Inclusive Future'.



Sundhed og livskvalitet

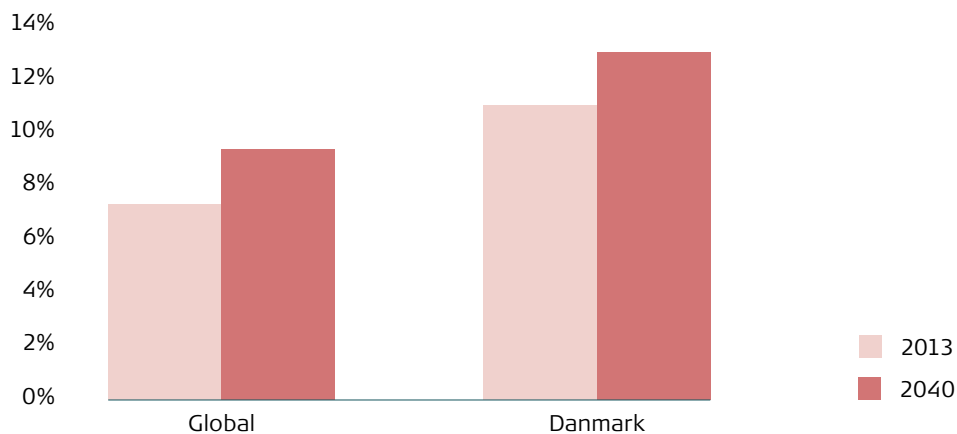
Ingen øvre grænse for sundhed

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Udgifterne til sundhed stiger, fordi den økonomiske vækst gør det muligt at bruge flere penge på både offentlig og privat sundhed. Der er derfor ikke længere nogen øvre grænse for efterspørgslen på og forbruget af sundhed. Det forstærkes af nye behandlingsformer, teknologisk udvikling og en aldrende befolkning, som kræver et bedre og længere liv. Samtidig belastes sundhedssystemet af flere kronisk syge, som koster samfundet mere ved livslang behandling i et længere liv. Borgere med høje indkomster har en større efterspørgsel og mulighed for at købe sundhedsrelaterede tjenester og produkter og højere forventninger til at få deres ønsker indfriet. Med en forventet stigning i efterspørgslen regner Det Økonomiske Råd og tidsskriftet *Lancet* med, at sundhedsudgifterne frem mod 2040 vil stige med to procentpoint af Danmarks BNP. Det kan i 2040 anspore innovation og øget effektivitet. Det skaber et større incitament til nye forretningsmodeller, der favoriserer bestemte patientgrupper, hvilket kan føre til et fragmenteret udbud af sundhedstjenester.

Fremskrevne totale sundhedsudgifter (2040) i procent af BNP



Kilde: Lancet (2016)

Mulige implikationer

Nye seniorbehov: Udgifterne til sundhedssektoren stiger, primært fordi befolkningen ældes, og ældre mennesker ønsker og har brug for flere sundhedsydelser. Det gode seniorliv forudsætter en tidlig og forebyggende sundhedsindsats. Teknologisk udvikling vil ikke gøre sundhed billigere, hvis ikke teknologi anvendes i en omfattende forebyggelses- og monitoreringsindsats.

Ny teknologi: Regionerne vil give individet ansvaret tilbage for egen sundhed, og det kan forventes, at krav til selvmonitorering stiger. Det vil stille nye krav til teknologier, der kan hjælpe samfundet med at passe på ældre borgere i eget hjem. Hjemmet er samtidig det sted, hvor man oftere vil blive behandlet. Det er muligt, at der vil ske en yderligere opdeling af et A- og B-hold, hvem der har råd til at have adgang til ekstra sundhedsydelser.

Nye servicemodeller: Der kan komme et øget privat marked ovenpå den offentlige kerneydelse.

Ny samfundsvirkelighed: Med udsigten til sundhedsudgifter, der potentielt stiger med ca. 2 procentpoint af BNP frem mod 2040, vil der skulle omfordeles ressourcer. Det rejser spørgsmålet om, hvem der skal betale, og hvor pengene skal komme fra.

— — — — —

Kilder: Erixon, Fredrik & Erik van der Marel (2011), "What Is Driving the Rise in Healthcare Expenditures? An Inquiry into the Nature and Causes of the Cost Disease". WEF (2016), "An ageing population is impacting our productivity"; The Lancet (2016), 'National spending on health by source for 184 countries between 2013 and 2040'.

Polarisering i sundhed

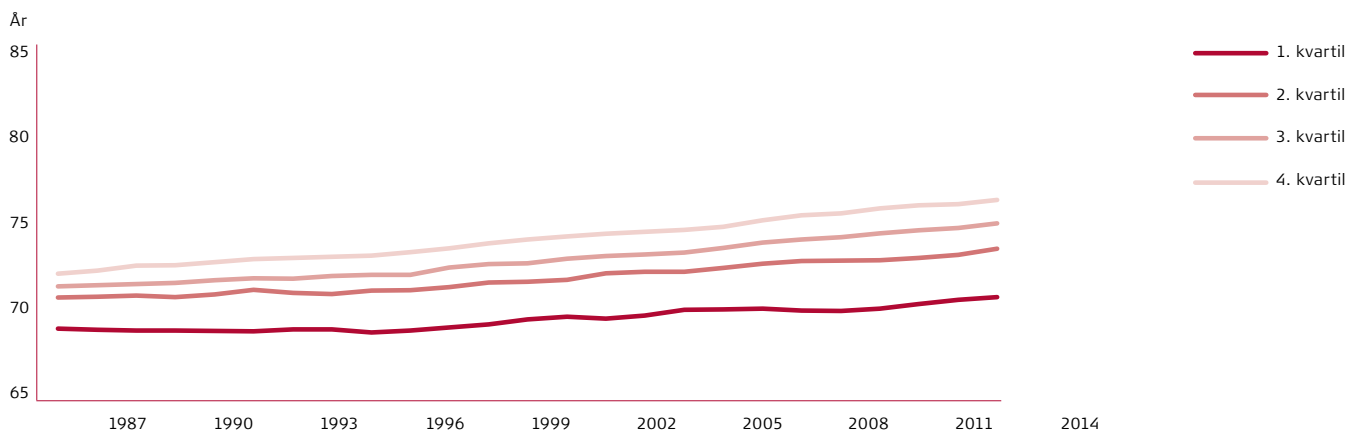
Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Det danske sundhedssystem polariseres af en række socio-økonomiske forhold herunder livsstil og har social slagside. Langvarig sygdom forekommer hyppigere hos borgere med lav uddannelse, og ressourcetsvage borgers manglende evne til at navigere i sundhedssystemet forstærker byt om på polariseringen og yderligere. Samtidig er adgangen til sundhed geografisk forskellig. Frem mod 2040 kan arbejdsmarkedsudviklingen polarisere den aldrende befolkning.

De rigeste lever længst

(Middellevetid opdelt på indkomstkvarterer, mænd)



Kilde: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2016)

Mulige implikationer

Nye servicemodeller: Værdibaseret sundhed vil kunne give incitamenter til at arbejde på at holde borgere raske. Bliver det for eksempel pensionsselskaberne og forsikringsselskaberne, der kommer til at løfte de svage borgere, evt. ved en prispræmie alt efter, hvor rask en person holder sig?

Løsninger inden for telemedicin og mHealth (mobile health) vil kunne hjælpe til med at behandle patienter på distance både nationalt og internationalt. Det vil kunne forbedre mulighederne for patienter i landområder samt give mulighed for specialistbehandlinger på distance.

Nye teknologier: Selvmonitorering og forebyggende adfærd fra en tidlig alder vil kunne reducere polariseringen af sundhed i den tredje alder, da borgere herved vil have et forbedret udgangspunkt for en sundere aldring.

— — — — —

Kilder: Sundheds- og Ældreministeriet (2015), 'Status på sundhedsområdet'; Sundhedsstyrelsen (2013), 'Danskernes Sundhed - Den Nationale Sundhedsprofil 2013'; Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2016), 'Social ulighed i levetid'. IFF Medlemsrapport 1/2015 "Trust Me, I'm Not a Doctor - Systemskifte for sundhed" (2015) og IFF "Fremtiden for det danske sundhedssystem" (2017)

Globalisering af sundhed

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Globalisering af sundhed handler om, at nationale grænser for sundhedsydelse og produkter nedbrydes. Landes forskellige specialiseringer på sundhedsområdet fører til international integration af sundhedsvæsenet gennem blandt andet offentlig behandling på tværs af landegrænser og privat sundhedsturisme.

Det betyder, at danske borgere i den tredje alder kan forvente behandling fra hele kloden og behandling fra virksomheder, der ikke tidligere har været forbundet med sundhedssektoren som for eksempel en indisk etableret hjertekirurgisk klinik på Cayman Islands, der kan tilbyde behandlinger, som er 40 procent billigere end i USA.

Frem mod 2040 vil specialisering og internationalisering forstærkes, og der vil være tale om sundhed uden grænser. Innovative ideer, partnerskaber, drift og finansiering vil være afgørende for de dynamiske sundhedstrusler, som skal behandles i det 21. århundrede.



Mulige implikationer

Nye servicemodeller: Globale koncerner kan sætte globale rammer for sundhed. Internationale forsikrings- og pensionsselskaber kan etablere samarbejder i flertal med fagforeninger for at sikre længere tid på arbejdsmarkedet i rask tilstand.

Med sundhed uden grænser vil det internationale private marked for sundhedsydelser lægge på toppen af det etablerede sundhedssystem som en konsekvens af de øgede krav til vores personlige sundhed.

Ny teknologi: mHealth (mobile health) er et begreb, der handler om at praktisere lægehjælp og sundhedsforvaltning ved hjælp af mobile enheder og apps, som blandt andet gør telemedicin og mobil 'on demand'-sundhedspleje mulig. Telemedicin giver mulighed for sundhedspleje på afstand gennem udstyr i hjemmet eller på lokale klinikker, samt gennem forskellige former for wearables, der deler information om individet med behandleren i realtime.

— — — — —

Kilde: WEF (2016), "Managing the and impact of future epidemics"; HBR (2013) "India's secret to low-cost health care". IFF Medlemsrapport 1/2015 "Trust Me, I'm Not a Doctor - Systemskifte for sundhed" (2015) og IFF "Fremtiden for det danske sundhedssystem" (2017).

Forebyggende sundhed

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Bevidstheden om egen sundhed og behov for forebyggelse stiger i befolkningen ved hjælp af individets selvmonitorering. På samme tid har grænserne for, hvad sundhedssystemet skal håndtere, rykket sig. Det stigende fokus på forebyggelse og sundhed reducerer behandlingsomkostninger for det etablerede sundhedssystem på lang sigt. Fokus på forebyggende sundhed vil sikre en bedre livskvalitet i den tredje alder.

Frem mod 2040 vil borgere i stigende grad opsøge personlig involvering i egen sundhed, diagnosticering og behandling. Et større antal mennesker tager ansvar for deres egen sundhed, hvilket driver væksten i DIY (do it yourself) sundhed. DIY sundhed handler om at tage vare på sig selv med adgang til viden, uddannelse og sundhedssoftware, som kan hjælpe med at forebygge, opdage og registrere forandringer i den personlige sundhedstilstand uden direkte støtte fra eksperter og fagfolk.

Mulige implikationer

Nye seniorbehov: Trivsel i den tredje alder kræver både en sund aldring, høj livskvalitet og følelsen af at have et godt liv, som opnås gennem forebyggende adfærd.

Ansvaret for egen sundhed vil stige. De nye, ældre sundhedsforbrugere vil få højere forventninger til behandling end før. De vil kræve gennemsigtighed og dialog snarere end automatiseret og standardiseret sundhedsservice og råd. Spørgsmålet er, om det er din egen skyld, hvis du bliver syg, fordi du ikke har forebygget din egen sundhed?

Nye servicemodeller: Forsikringsselskaber vil kunne tilbyde lavere præmier ved deling af data og priser baseret på personlige sundhedsaktiviteter. Som følge heraf betaler den sunde mindre end den usunde, og det vil fordelagtiggøres at tage mere ansvar for egen sundhed.

Nye teknologier: Selvmonitorering og mulighed for involvering i egen behandling vil give alle, individet såvel som systemet, et holistisk billede af individets generelle sundhedstilstand i forhold til kost, søvn, stressniveau, kondition og sygdomsrisici.

En risiko ved at praktisere forebyggende sundhed ligger i personlige antagelser og fejlagtig selvdiagnosticering baseret på forkerte data. Det kan også ske, at borgere arbejder hen mod en idealistisk form for sundhed, og at der kan være tilfælde, hvor dette bygger på misvisende data.

— — — — —

Kilder: IFF (2014), 'Trust me I'm not a doctor'. IFF Medlemsrapport 1/2015 "Trust Me, I'm Not a Doctor - Systemskifte for sundhed" (2015) og IFF "Fremtiden for det danske sundhedssystem" (2017).





Personlig sundhed

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Personlig medicin er drevet af kombinationen af data, genetik, miljø og individuel adfærd. Personlig medicin hænger tæt sammen med datadrevet sundhed. Sammen giver personlig medicin og datadrevet sundhed bedre mulighed for forebyggende og skræddersyet behandling. Selvmonitorering i kombination med big data skaber nye muligheder for deling og udnyttelse af information til gavn for den individuelle patient og fremtidige behandlinger.

Frem mod 2040 vil levering af sundhed blive langt mere skræddersyet, datadrevet og dynamisk. Nye analysetekniker vil give mulighed for vurdering af individuelle risikoprofiler. Udbydere vil komme med innovative løsninger baseret på digitalt drevne forretningsmodeller, der øger kvaliteten, omfanget og adgangen til sundhed. Det vil have mulige implikationer for servicemodeller, teknologi og arbejdsformer, men er udfordret af spørgsmål om ejerskab, adgang til forskellige datatyper, samt nedbrydelse af siloer inden for systemet.



Mulige implikationer

Nye servicemodeller: Mere datadrevet sundhed vil føre til individuelt tilpassede sundhedsydelser. Finansieringens omfang af ydelserne vil afspejle det faktiske sundhedsresultat. Som følge af dette vil værdibaserede tilgange til sundhedspleje vinde frem.

Partnerskaber mellem forsikringsselskaber, sundhedssektoren og producenter af sundhedsudstyr kan blive dannet for at få adgang til større mængder data. Dette vil føre til endnu mere fokus på datasikkerhed.

Ny teknologi: Nye robuste data- og netværksinfrastrukturer er nødvendige for at modtage, opbevare og bearbejde indkommende information. Dette kræver betydelige investeringer, nye færdigheder og uddannelse af både arbejdsstyrke og den aldrende borger ift. teknologiske færdigheder.

Algoritmer vil kunne optimere kontakten mellem behandler og patient, og det vil især få betydning for tidsbestilling, behandlingshyppighed og diagnosticering.

— — — — —
Kilder: WEF (2016), "Technological Innovations for Health and Wealth for an Ageing Global Population". IFF Medlemsrapport 1/2015 "Trust Me, I'm Not a Doctor - Systemskifte for sundhed" (2015) og IFF "Fremtiden for det danske sundhedssystem" (2017).

Værdibaseret sundhed: Fra input til outcome

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Værdibaseret sundhed betegner et skifte i fokus fra input og procedurer (antallet af patienter og behandlinger) til outcome og resultater (hvor mange der bliver raske og hvor raske patienterne bliver). Det ændrede fokus hænger sammen med, hvordan sundhedsydelser finansieres: Det er en bevægelse væk fra et godtgørelsessystem, der belønner højt input, på vej mod et system, der fokuserer på at belønne outcome. Det nye fokus skaber helt nye incitamentsstrukturer for både sundhedsudbydere og borgere.

Mod 2040 vil dette for borgere i den tredje alder kunne forebygge og lette sygdomsforløb samt personliggøre behandling yderligere. Dog øger det forventningen til selv at tage ansvar for egen sundhed. Danske Regioner arbejder allerede med et lignende begreb – "værdibaseret styring" – der ved hjælp af fokus på outcome skal sikre den bedste individuelt tilpassede behandling til hver patient og patientgruppe.

Genetik

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Den teknologiske revolution inden for menneskelig genetik, gør det i fremtiden muligt at forstå sygdomsårsager bedre. Genetik er betegnelsen for studiet af biologiske mekanismer. Forskning på området sker så hurtigt, at vi i dag er i stand til at forstå biologiske sammenhænge, der blot for få år siden var ukendte. I fremtiden vil det gøre os i stand til at forebygge og behandle langt bedre og dermed sikre os en længere og mere rask tredje alder.

I 2040 vil teknologien i høj grad kunne bidrage til forebyggende sundhedsinitiativer, hvilket kan sænke omkostningerne i sundhedsvæsenet markant. Det vil gøre det muligt at sætte ind tidligere over for sygdomme og vil samtidig hjælpe til at skræddersy individuelle livsstile og behandling. Udviklingen inden for genetik vil for alvor tage fart i takt med, at genomsekventering bliver billigere og dermed mere tilgængelig.

Fra 2001-2008 faldt prisen for genomsekventering fra 100 millioner til 1,3 million USD. I 2040 kan prisen være lavere end 25 cent.



Mulige implikationer

Nye teknologier: Frem mod 2040 vil genteknologi i højere grad indtræde i sundhedspleje. Grænserne for, hvad der er muligt at behandle, vil fortsætte med at rykke sig i takt med den teknologiske udvikling. Det samme vil grænserne for sociale normer og etik på området.

Nye servicemodeller: Målrettet behandling og målrettet medicin baseret på viden om patientens genom vil føre til skræddersyede forløb for den enkelte patient og borger.

Ny samfundsvirkelighed: Sikker og pålidelig brug af genetik på komplekse områder, for eksempel diabetes, er mindst et årti væk fra at være en realitet. Hvordan man bruger personlige sundhedsdata som risikoindikatorer samt prisfastsættelse vil kræve en samfundsdebat og reformer på området.

Den teknologiske udvikling skaber mulighed for genetisk manipulation af menneskets genom. Selvom der endnu er mange tekniske udfordringer at overvinde, før det er muligt, kan man i fremtiden meget vel være i stand til at korrigere sit ufødte barns genetiske sammensætning og disposition.

— — — — —
Kilder: IFF (2014), 'Trust me I'm not a doctor'; National Human Genome Research Institute (2015), 'A Brief Guide to Genomics'. IFF "Fremtiden for det danske sundhedssystem" (2017).

Transhumanisme

Livskvalitet og sundhed i senkarrieren og den tredje alder

Definition

Transhumanisme handler om at bruge videnskab og teknologi til at forbedre og udvide menneskets kapacitet. Transhumanister mener, at menneskeheden kan udvikle sig udover vores nuværende fysiske og mentale begrænsninger. Den gængse lægevidenskab sigter mest mod at eliminere det negative (sygdom), mens transhumanisme sigter mod at styrke og forbedre det, som er raskt.

I 2040 vil stræben efter at forbedre kroppen og det indre selv være eftertragtet for mange mennesker. Det vil omfatte at kombinere sundhed, fitness, skønhed (plastikkirurgi) med biologisk og kognitiv udvikling, der kan forbedre og optimere den enkeltes evner. For eksempel donerer store private teknologivirksomheder i stigende grad midler til initiativer, der videnskabeligt ønsker at forlænge livet og omgå aldringsprocessen. Blandt andet forsker Google's Calico Lab i, hvordan menneskelivet kan forlænges. Vi har også allerede i både national og international kontekst set fremvæksten af den såkaldte *Quantified Self (QS) movement*, der bruger teknologi til at monitorere og optimere selvet. Dette vil have stor betydning for, hvordan den tredje alder kommer til at se ud i fremtiden.



Mulige implikationer

Ny samfundsvirkelighed: Den politiske transhumanistiske bevægelse i USA har foreslået en transhumanistisk *Bill of Rights*. Forslaget vil gøre det ulovligt at stoppe forskning i længere levetid og give rettigheder til at forske i emnet baseret på religion og etik.

Ønsket om perfektion og idolisering af rollemodeller spiller en stadig større rolle i udviklede samfund. Stræben efter perfektion, lang levetid og overlegenhed vil stimulere udviklingen af det perfekte menneske.

Nye servicemodeller: Transhumanisme rejser en række etiske spørgsmål om blandt andet adgangsmuligheder, etiske grænser og finansiering på området. Disse spørgsmål vil alle have mulige implikationer på den måde, sundhed og sundhedsservice leveres.

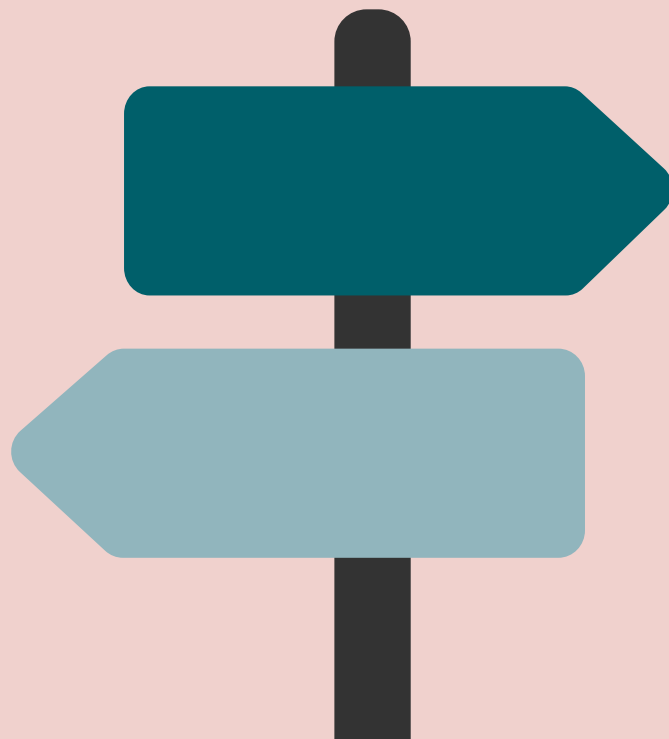
Nye seniorbehov: Med den aldrende befolkning kan opstå nye krav til transhumanistiske behandlinger, som skal sikre et bedre og længere liv.

— — — — —

Kilder: Etisk Råd (2007), 'Transhumanisme'; MIT (2016), 'Google's Long, Strange Lifespan trip'; TechCrunch (2016), 'The Ethics of Transhumanism'; NBC News (2014), 'Cyborgs Among Us: Human 'Biohackers' Embed Chips In Their Bodies'.







Metode for scenarieudvikling

Scenarieakser og scenariekryds

Scenarier er designet og udviklet til at give et kvalificeret bud på, hvordan fremtiden kunne udvikle sig. De skal inspirere og give en fælles reference for at belyse forskellige veje for Danmark frem mod 2040 og konsekvenserne for *Det gode liv i den 3. alder*. Formålet er at være på forkant med fremtidige muligheder og udfordringer, så de kan håndteres i tide.

Scenarieprocessen medvirker til i at udforske flere mulige fremtider på følgende måder:

- Undersøge eksterne udfordrings indflydelse på samfundets udvikling.
- Undersøge nye samfundsmodeller for at skabe merværdi i samfundet og for borgerne.
- Være på forkant med teknologiske forandringer og borgernes behov.
- Være opmærksom på fremtidens behov for kompetencer.

I løbet af processen udvalgte tænketanken to scenarieakser ud fra 17 identificerede usikkerheder. Akserne blev valgt ud fra, hvilke usikkerheder tænketankdeltagerne mente ville have største indflydelse på Danmark mod 2040 og konsekvenserne for *Det gode liv i den 3. alder*.

Scenarieakserne er derfor identificeret gennem workshops, interviews med tænketankens deltagere, horizon scanning, desk research og Institut for Fremtidsskannings megatrends (se appendix).

De to scenarieakser er:

- Horisontal scenarieakse: Institutionel tilpasningsevne.
- Vertikal scenarieakse: Sammenhængskraft i samfundet.

Hvad er scenarier ...

Scenarier er overbevisende og plausible fortællinger om potentielle udfald, der skal hjælpe, skabe bevidsthed og understøtte planlægning.

Scenarier fokuserer på potentielle forandringer i omverdenen, som kan forandre det strategiske miljø.

Scenarier informerer formuleringen og implementeringen af strategier.

I en tid med big data hjælper scenarier os med at forudse potentielle udfald, der ligger uden for tallenes sfære.

... Hvad er scenarier ikke

Scenarier forudsiger ikke en fremtid, som man bør vurdere sandsynligheden af.

Scenarier fokuserer ikke på specifikke operative muligheder, som individer kan følge.

Scenarier er ikke strategier i sig selv, men skaber indsigt til planlægning.

Scenarier er ikke det samme som trendanalyse, empirisk fremskrivning eller andre fremsynsmetoder.

Horisontal scenarieakse: Institutionel tilpasningsevne

Acceleration i samfundsudviklingen og et paradigmeskifte fra industrisamfund til videnssamfund stiller store krav til institutionernes tilpasningsevne frem mod 2040 – med staten som den overordnede og rammesættende institution. Et ændret og mere automatiseret arbejdsmarked vil for eksempel udfordre måden, hvorpå nutidens skattesystem, pensionssystem, uddannelsessystem og beskæftigelsesindsatsen med mere er indrettet, samt tvinge arbejdsmarkedets parter til at revurdere deres opgaver. Nye alternativer vil opstå, hvis institutionerne ikke længere kan håndtere kompleksiteten i samfundet.

- **Institutioner fastholder rolle (institutioner tilpasser sig):**
Samfundets institutioner kæmper for løbende at tilpasse sig i forsøget på at understøtte samfundets fortsatte udvikling og formår at fastholde en vis grad af relevans og opbakning.
- **Nye alternativer opstår (institutioner mister relevans):**
Samfundets institutioner tilpasses ikke, præges af ineffektivitet og mister derfor relevans og opbakning. Nye løsninger og netværk tager over.

Institutioner fastholder rolle
(institutioner tilpasser sig)



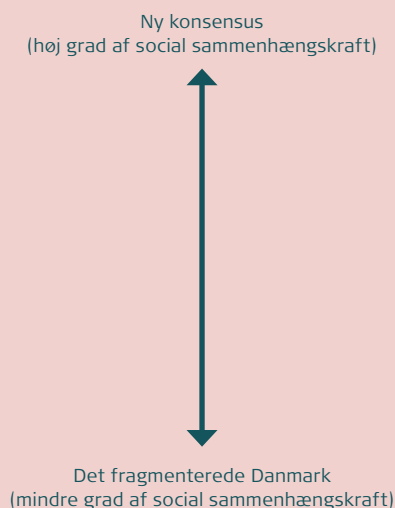
Nye alternativer opstår
(institutioner mister relevans)

Vertikal scenarieakse:**Sammenhængskraft i samfundet**

Danmarks sammenhængskraft er afhængig af en følelse af fællesskab og konsensus om overordnet retning mellem befolkningsgrupper, eksempelvis mellem generationer, landsdele, uddannelsesniveau og økonomisk definerede socialgrupper. En svækket sammenhængskraft kan føre til manglende konsensus og øget mistro blandt borgerne. Sammenhængskraften kan blandt andet afhænge af økonomien (vækst, polarisering med mere) og presset fra de demografiske udfordringer (aldring, urbanisering med mere), som Danmark står overfor frem mod 2040.

Ny konsensus (høj grad af social sammenhængskraft): Samfundet præges af en konsensus om overordnet retning, brede forlig og en udbredt fællesskabsfølelse.

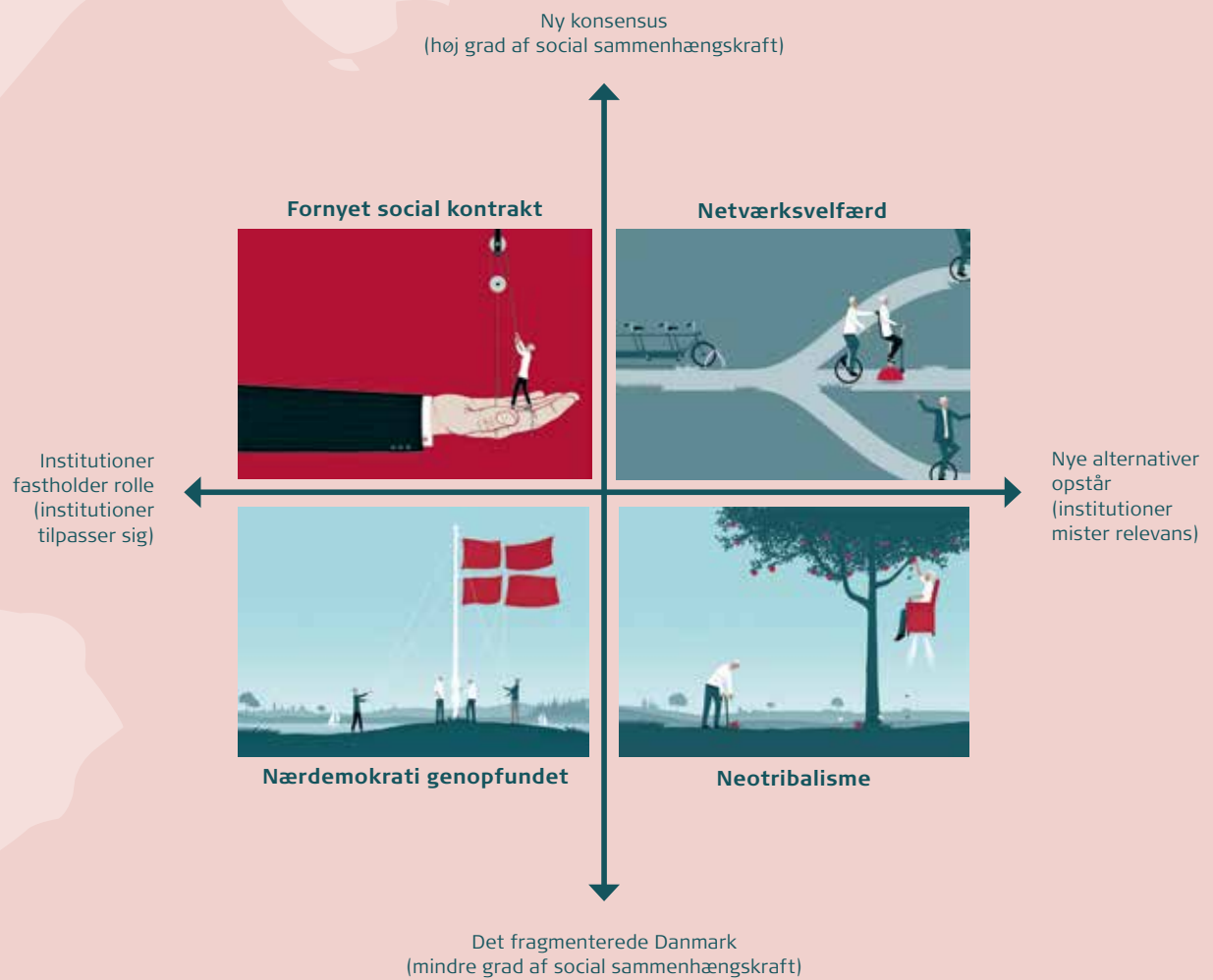
Det fragmenterede Danmark (mindre grad af social sammenhængskraft): Samfundet præges af manglende konsensus om overordnet retning og manglende fællesskabsfølelse, og samfundet er fragmenteret i subfællesskaber.



Fire fremtidsscenarier for Danmark frem mod 2040

Det følgende kapitel præsenterer de fire fremtidsscenarier for Danmark frem mod 2040. Scenarierne skal ikke forstås som isolerede fremtidsscenarier, idet fremtidens samfund, som danner rammerne om *Det gode liv i den 3. alder* i 2040, højst sandsynligt indeholder markante træk fra et eller flere af scenarierne.

Gennem en involverende proces med en række eksplorative workshops (se beskrivelse af proces i Appendix) har Institut for Fremtidsforskning og tænketankens deltagere i fællesskab udviklet og udforsket fremtidsscenarierne.



Scenarier for Danmark mod 2040

Scenarieoversigt

	Fornyset social kontrakt Ny konsensus/ Institutioner fastholder rolle	Netværksvelfærd Ny konsensus/ Nye alternativer opstår
Omverden og tidsånd	Institutionerne formår med efterslæb at fastholde relevans. Fokus på aktivt medborgerskab.	Svækket opbakning til institutioner, nye private løsninger og netværk opfylder i stedet borgernes behov, aktivt medborgerskab er en dyd.
Borgere, værdier og holdninger	Alle bidrager efter evne, der er tillid til hinanden og samfundets institutioner.	Netværk og private løsninger tilpasser sig borgernes ønsker om individualiserede serviceydelser.
Økonomisk vækst	Moderat, men bredt funderet vækst. Innovation halter.	Efter 'omstillingsperiode' med lav vækst er der gode vilkår for innovation.
Velfærdsmodellen	Mere OPS og individuelt ansvar.	Individualiserede tilbud sikrer basisvelfærd af høj kvalitet. De, der er bedst, løser opgaven. Borgerne har en aktiv og forebyggende rolle.
Arbejdsmarkedsmodellen	Den danske arbejdsmarkedsmodel består, og flexicurity har stærkere fokus på uddannelse.	Flydende og fragmenteret arbejdsmarked. Flexicurity er kraftigt udfordret.
Arbejde og arbejdsliv	Incitament til efteruddannelse og et væld af løsninger på et globalt og digitalt marked til borgerne.	Borgerne formår at tilpasse sig nye jobtyper. Uddannelse er i fokus for et dynamisk arbejdsliv.
Mental nedslidning	Bredt fokus på work-life-balance, lovgivning og corporate intervention har bragt problemet under kontrol.	Stort samfundsproblem. Flere forsikrer sig mod mental nedslidning.
Overgang fra arbejde til pensions-tilværelse	Pensionsalderen er 73 år, hvilket de fleste forholder sig til ved tilbagetrækning.	Gode rammer for en fleksibel og individuel afslutning på arbejdslivet.
Pension, opsparing og aktiver	Arbejdsmarkedspension og egen opsparing er forsørgelsesgrundlag for de fleste.	Arbejdsmarkedspension og egen opsparing er forsørgelsesgrundlag for de fleste.
Frivilligt arbejde og foreningsliv	Frivillighed er meget udbredt. Gør godt for samfundet og for den enkelte.	Frivillige løser mange velfærdsopgaver.
Bosætning og boligformer	Mangel på specialiserede og fleksible boformer.	Mange nye boligformer og stigende udbud af fleksible boliger.
Generelt sundhedsparadigme	Bred folkesundhed – Danmark er ikke foregangsland i forhold til sundhedsløsninger.	Holistisk sundhedsforståelse. Sundhedssystemet er agilt som følge af hård international konkurrence.

Neotribalisme Det fragmenterede Danmark/ Nye alternativer opstår	Nærdemokrati genopfundet Det fragmenterede Danmark/ Institutioner fastholder rolle
Institutioner mister relevans, og Danmark mangler konsensus om overordnet retning.	Samfundets institutioner fastholder relevans gennem øget decentralisering og lokalt fokus.
Fokus på sig selv, sine nære og sine netværk, nationale, globale og digitale frem for det store hele.	Høj lokal og 'global' tillid og engagement i foreningsliv og frivillige netværk.
Stærk, men ujævn vækst drevet af byregioner og specifikke brancher.	Øget fragmentering. Lav overordnet vækst, men vækst og innovation i enkelte områder.
Prioritering og individualisering af offentlige basisvelfærdstilbud, stort marked for privat 'add-on.'	Basisvelfærd fra staten og stor lokal indflydelse på og variation i opgaveløsning og serviceniveau. Frivillige netværk opfylder udekke behov.
Flydende og fragmenteret arbejdsmarked. Flexicurity er kraftigt udfordret.	Flexicurity har fastholdt relevans på nationalt niveau. Lokale overenskomster har stor indflydelse.
Fokus på løbende uddannelse gennem livet, uddannelse er individets eget ansvar.	Der er store forskelle i borgernes evne og vilje til at tilpasse sig arbejdsmarkedets behov.
Udbredt samfundsproblem uden samlet løsning.	Udbredt samfundsproblem. Lokale og nære netværk spiller en stor rolle. De, der ikke har netværk, falder igennem.
Individuel tilbagetrækning og pension.	De fleste forholder sig til den gældende folkepensionsalder ved tilbagetrækning.
Pensionssystemet er individualiseret og fleksibelt.	Arbejdsmarkedspension og egen opsparing betyder mest. Folkepensionen spiller stadig en afgørende rolle. Opsparing lagt i mursten smuldrer i landområder.
Frivillighed spiller en vigtig rolle i velfærdsstaten.	Borgere viser stort lokalt engagement og ansvar. Frivillige netværk udfylder en stor social rolle i lokalsamfundet.
Varierede og fleksible løsninger med kraftig polarisering.	Varierede med servicerede boliger og alternative løsninger.
Sundhed er individualiseret med nye modeller og nye aktører, hvor borgere er forbrugere.	Lokale, fleksible og varierende sundhedsløsninger.

A. Fornyet social kontrakt

Ny konsensus / Institutionerne fastholder rolle

I årtierne op til 2040 blev samfundets institutioner sat under pres af udviklingen og befolkningens stigende forventninger. Institutionerne viste vilje til at genopfinde sig selv, og det lykkedes til dels, dog med et løbende efterslæb. Danskerne vil gå langt for at værne om velfærdsstaten, og en fornyet social kontrakt mellem staten og borgerne baseret på nye ansvarskrav og et mere aktivt medborgerskab, er vundet frem. Denne kombination har i løbet af 2030'erne genbekræftet en høj social sammenhængskraft og opbakning til samfundets institutioner. De fleste danskere i den tredje alder har formået at tilpasse sig udviklingen og finder mening med tilværelsen gennem blandt andet frivilligt arbejde.

Tidsånd og værdier

I 2020'erne og 2030'erne blev den sociale kontrakt mellem staten og borgerne fornyet, og aktivt medborgerskab med øget medansvar afløste passiv rettighedskultur. Samtidig finder mange borgere tryk i de forholdsvis tilpasningsdygtige institutioner, der trods et konstant efterslæb værner om det velkendte velfærdssamfund. Der hersker en høj sammenhængskraft og forsigtig fremtidsoptimisme.

Velfærdssamfundet

En årrække med moderat vækst har gjort det vanskeligt at modstå presset fra den samfundsmæssige og demografiske udvikling. Institutionernes gradvise tilpasning har sikret en moderat og bredt funderet vækst, men Danmark kæmper stadig med at kickstarte innovation og øge produktivitet. Som led i at sikre et bæredygtigt velfærdssamfund og opretholde en høj grad af offentligt finansieret universel velfærd spiller offentlige og private samarbejder og private aktører en mere markant rolle end tidligere, og det bidrager til at lette presset på et trængt offentligt velfærdssystem. Effektiviseringskrav i det offentlige har blandt andet ført til en ny strukturreform, der yderligere har nedbragt antallet af kommuner i forsøget på at gøre op med ineffektive administrative niveauer og imødekomme borgernes stigende forventninger. Samtidig er der intense politiske diskussioner i forhold til at forenkle overførselsindkomstsyste­met og rykke endnu tættere på borgerløn.

Arbejde og arbejdsmarkedet

Arbejdsmarkedets parter og pensionskasserne har gennemgribende måttet gentænke deres rolle for fortsat at sikre relevans for medlemmerne i forhold til arbejdsmarkedet anno 2040. Fra politisk side er der stort fokus på at skabe gode rammevilkår for livslang læring, så flest mulige borgere er i stand til at begå sig på arbejdsmarkedet. Ved at udskyde



de offentligt finansierede pensioner, har det været muligt at øge de offentlige investeringer i uddannelse og livslang læring og dermed understøtte en forlængelse af arbejdslivet. På trods af forbedrede rammevilkår stilles der i sidste ende krav til den enkelte borgers eget initiativ og tilpasningsdygtighed.

Grundprincipperne i den danske arbejdsmarkedsmodel fra det 20. århundrede med kollektive aftaler består, men i ændret form, hvor flexicurity har stærkere fokus på løbende kompetenceudvikling.

Livet i den tredje alder

De fleste danskere i den tredje alder har nydt godt af både de sidste efterdønninger af industrisamfundets arbejdsmarkedsreformer, og de har haft evne og vilje til at omfavne den nye teknologi, der er flydt ind over arbejdsmarkedet, boligmarkedet og sundhedsmarkedet. Eksempler på ny teknologi

er genterapi mod diverse alderdomslidelser og intelligente, velfærdsteknologiske løsninger, der holder seniorer mobile. Robotter i hjemmet hjælper med mange funktioner. Det offentlige betaler gerne for mange af disse ydelser, for det er i længden billigere end hjemmehjælpere og sygeplejere.

Overgang fra arbejde til pensionstilværelse

For at holde borgerne længere på arbejdsmarkedet hæves pensionsalderen fortsat gradvist, baseret på stigningen i forventet levealder. I 2040 ligger pensionsalderen på 73 år, og den forventes at stige til 75 år mod 2060. Den fastsatte pensionsalder betyder, at de fleste danskere forholder sig til den gældende pensionsalder i deres beslutning om tilbagetrækning, ligesom mange virksomheder forventer, at deres ansatte går på pension, når de er 73 år. Denne holdning er generelt hæmmende for en fleksibel afslutning på arbejdslivet. Det er dog ikke alle, der ser den gældende pensionsalder som en udløbsdato for arbejdslivet, og de, der har lyst og forudsætningerne, har ofte mulighed for at fortsætte med at arbejde og gradvist trappe ned.

Mange pensionister har en arbejdsmarkedspension og egen opsparing, men en betydelig gruppe må klare sig udelukkende med folkepensionen. Der er indført en række tiltag, der skal sikre, at alle har råd til en værdig pensionstilværelse. Blandt andet tilskyndes borgere til at spare op til en minimumspension undervejs i deres arbejdsliv, mens pensionister med folkepensionen som eneste indkomst tilskyndes at blive længere på arbejdsmarkedet gennem lavere skat på en række seniorjobs.

Bolig og sociale relationer

Danskere i den tredje alder lever meget forskellige liv. Mange har først fået børn sent eller er i gang med familie nummer

to eller tre. Selvom flergenerationshjem hyldes i medierne, kan de dog ikke ses i statistikkerne endnu.

Mange i den tredje alder ønsker og understøttes i at klare sig selv så længe som muligt, men når behovet opstår, forventer de fleste, at det offentlige træder til. Der er mangel på specialiserede og fleksible boformer, som flere og flere efterspørger, og boligmassen er generelt dårligt udnyttet. Til gengæld er der introduceret fradrag på investeringer i ombygning/tilpasning af boliger, så flere kan forblive selvhjulpne i længere tid.

Sundhed og livskvalitet

Befolkningen efterspørger en bred folkesundhed og nem adgang til behandling. Samtidig har udviklingen af nye teknologier og behandlingsformer skabt øget efterspørgsel fra en krævende befolkning, som det offentlige velfærdssystem har svært ved at imødekomme. Som en del af den fornyede sociale kontrakt understøttes borgerne i at tage større ansvar for deres eget liv og klare flere opgaver selv, blandt andet ved hjælp af ny teknologi som for eksempel wearables. Et eksempel er livstilssygdomme, hvor der i den danske sundhedspolitik er stort fokus på at sikre bedre rammer for forebyggende adfærd.

Der har løbende været bevidsthed om, at mental nedslidning potentielt kunne blive et massivt folkesundhedsproblem. Derfor har der løbende været stort fokus på at imødekomme problemet fra det offentlige og arbejdsmarkedets parter såvel som fra den enkelte borger. Fra politisk side er der indført lovgivning, der skal modvirke, hvad der anses som en usund ubalance mellem arbejde og privatliv i et forsøg på at sikre en længere tilknytning til arbejdsmarkedet.

B. Netværksvelfærd

Ny konsensus / Nye alternativer opstår

Op gennem 2020'erne tog transformationen af det danske velfærdssamfund for alvor fart. Nye alternative løsninger trådte til, hvor flere af de traditionelle institutioner ikke længere var i stand til at opfylde borgernes behov hurtigt og tilfredsstillende. Nye private og netværksbaserede løsninger viste sig mere effektive, transparente og relevante og vandt dermed kampen om danskernes tillid. Omdrejningspunktet i samfundet er stadig den sociale sammenhængskraft, som er dybt indgroet i danskerne. Derfor er der opstået en bred konsensus om skærpede krav om individuelt initiativ og medansvar, samtidig med at kernevelfærd af høj kvalitet fortsat prioriteres højt. Borgerne i den tredje alder lever meget forskellige liv, og generelt er livet blevet mere polariseret blandt seniorerne.

Tidsånd og værdier

Traditionelle institutioner oplever i 2040 svækket opbakning i befolkningen. Nye private og netværksbaserede løsninger, der bedre tilpasser sig borgernes individuelle behov, indtager en central rolle i det nye velfærdssamfund. Sideløbende er der kommet øget fokus på aktivt medborgerskab med øget dialog, medansvar, initiativ og medbestemmelse. Det har sikret bred konsensus om den overordnede retning i samfundet, og det nationale fællesskab står stærkt.

Velfærdssamfundet

Op igennem 2020'erne og 2030'erne blev der skabt en mere effektiv, innovativ og dynamisk velfærdsmodel, som er mere åben for nye forretnings- og løsningsmodeller end tidligere. Demokratiet har udviklet sig i en digital retning, og beslutningskraften er flyttet tættere på borgeren, hvilket understøtter sammenhængskraften. Staten indtager en retningsgivende rolle, mens kommunerne faciliterer en borgernær opgaveløsning sammen med et stærkt civilsamfund. Offentlige og private samarbejder, private aktører og ikke mindst civilsamfundet løfter flere velfærdsopgaver end tidligere. Der værnes om at bevare grundlæggende velfærdsydelser af høj kvalitet, så alle er sikret basisvelfærd, men med forventningen om aktivt medborgerskab og medansvar følger krav om delvis egenbetaling og/eller tilkøb af nogle velfærdsydelser. Det giver anledning til en løbende debat om, hvad der er kernevelfærd, og hvad danskerne selv skal betale.

Borgerne kræver individualisering af velfærdstilbud, samtidig med at den enkelte borger indtager en mere aktiv og forebyggende rolle på baggrund af den enkelte borgers personlige forudsætninger (sociale indikatorer, genetisk arvmasse med videre).

Civilsamfundet udgør en strategisk og nødvendig ressource for at opretholde og udvikle velfærden og er med til at

balancere en stigende polarisering. Især i forhold til velfærdsopgaver af social karakter blandt borgere, der ikke har samme økonomiske og sociale muligheder.

Arbejde og arbejdsmarked

Arbejdsmarkedets parter har ikke i tilstrækkelig grad formået at gentænke deres rolle i et mere automatiseret, specialiseret og flydende arbejdsmarked, og overenskomster har mistet indflydelse. Øget kompleksitet og global konkurrence på arbejdsmarkedet har ført til et mere usikkert arbejdsliv for en betydelig del af befolkningen, og det får indflydelse på deres tredje alder. Derfor har pensionskasserne stort fokus på at skabe incitamenter til at spare op for et øget antal freelancere og selvstændige med varierende indkomst gennem arbejdslivet. Derudover har politikerne valgt at lovgive om basale arbejdstagerrettigheder, mens digitalisering og peer to peer-relationer i en vis grad værner om løn- og arbejdsvilkår ved at sikre øget transparens.

Som en aktiv medborger tager borgeren løbende ansvar og initiativ for at fremtidssikre egne kompetencer hjulpet af digitale teknologier, der har gjort det nemt og effektivt at lære nyt undervejs i arbejdslivet. Fra politisk side har man derfor indført fleksible ordninger, der giver den enkelte mulighed for at trække på sin pensionsopsparing til uddannelse undervejs i arbejdslivet. De fleste danskere lykkes med dette, men en mindre gruppe tabes i farten.

Livet i den tredje alder

Danskere i den tredje alder lever meget forskellige liv, og generelt er livet blevet mere polariseret blandt seniorerne. Overordnet set har alle borgere i den tredje alder oplevet fremgang og har adgang til flere muligheder end nogensinde før, men de mindre ressourcestærke er væsentlig mere



begrænsede i deres adgang til muligheder. Især adgang til velfærdsteknologi er polariseret, hvor de ressourcestærke har adgang til en bred vifte af skræddersyede high-tech-løsninger.

Den generelle holdning er, at borgere i den tredje alder er en vigtig ressource på arbejdsmarkedet og i civilsamfundet, og det forventes at alle med mulighed og overskud tager aktiv del i at få samfundet til at køre på skinner, hvad enten det drejer sig om et forlænget arbejdsliv eller engagement i civilsamfundet.

Overgang fra arbejde til pensionstilværelse

En brat afslutning på arbejdslivet stemmer ikke længere overens med det liv, som flere og flere i den tredje alder ønsker sig. Samtidig er der både blandt borgere, arbejdsgivere og politikere bevidsthed om, at der er behov for længere arbejdsliv. Der er skabt bedre rammer for en fleksibel afrunding på arbejdslivet, og politisk er der fokus på at fjerne barrierer og skabe incitamenter til at holde folk længere på arbejdsmarkedet, blandt andet gennem gunstige skattevilkår og senioriværksætterforløb. Det har skabt lyst og motivation til at forlænge arbejdslivet gennem individuelle aftaler om fleksibel tilbagetrækning eller gennem freelancearbejde og iværksætteri. Forventningen om, at arbejdslivet stopper ved en bestemt pensionsalder, er ikke længere stærk.

Bolig og sociale relationer

Borgere i den tredje alder efterspørger flere muligheder og individualiserede boligløsninger, og mange har råd til at indfri dette ønske. Der er gennem de senere år udviklet og investeret i mange nye behovsunderstøttende boligløsninger, der tilgodeser de mangfoldige behov i den tredje alder. Flere er åbne overfor at flytte til boliger, som er bedre

tilpasset deres behov med færre kvadratmeter, deleordninger og udbud af sociale og sundhedsfremmende fælles aktiviteter, også på tværs af generationer. Det anerkendes, at et aktivt socialt liv er godt for livskvaliteten, helbredet og pengepungen. Det er dog langt fra alle, der har lyst til eller mulighed for at flytte fra deres mangeårige bolig, og en væsentlig gruppe af borgere i den tredje alder kæmper fortsat med urbaniseringens negative effekt på boligpris i landområder.

Sundhed og livskvalitet

En stor del af befolkningen efterspørger de nyeste løsninger til forebyggelse og behandling af alle sygdomme – også i den tredje alder. Sundhed og livskvalitet forstås generelt i den forstand, at aktiv og sund aldring er et moralsk anliggende. Det understøttes af en mere borgernær og individualiseret tilgang til velfærd, som ikke alene handler om selve ydelserne, men i højere grad om at skabe rammerne for det gode liv.

Mental nedslidning anses som en af de største samfundsmæssige trusler mod livskvalitet. Derfor tager mange borgere selv aktivt ansvar ved at monitorere og forebygge deres mentale tilstand ved hjælp af teknologi for at komme mental nedslidning i forkøbet. Et stigende antal borgere vælger derudover at forsikre sig mod mental nedslidning.

Frivilligt arbejde er en kilde til øget livskvalitet. Mange borgere i den tredje alder engagerer sig, og den frivillige indsats præges af skiftende engagement i forskellige foreninger, som understøtter den individuelle lyst og behov.

C. Neotribalisme

Det fragmenterede Danmark / Nye alternativer opstår

Velfærdssamfundet i Danmark ændrede markant karakter op igennem 2020'erne og 2030'erne. De traditionelle institutioner var præget af for langsom tilpasning til danskernes krav om individualiserede og hurtige løsninger. Nye alternative løsninger tog over, hvor institutionerne fejlede og har skabt bedre vilkår for innovation og vækst. Velstanden i samfundet er i 2040 øget for alle, men det samme er afstanden mellem A-holdet og B-holdet. Der tales nu også om et C-hold i et tiltagende fragmenteret samfund. Samfundsudviklingen har skabt både vindere og tabere blandt danskerne i den tredje alder, der oplever store forskelle i deres adgang til muligheder.

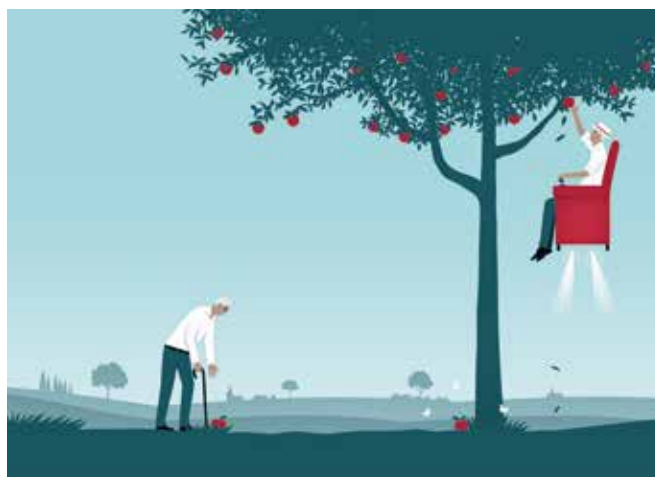
Tidsånd og værdier

Danskerne var tidligere verdensmestre i tillid, men gennem de senere år er danskernes tillid til staten, hinanden og samfundets institutioner eroderet. Nye alternative løsninger, der bedre og hurtigere matcher befolkningens krav, har udkonkurreret flere af de traditionelle institutioner. Danskerne søger mod individualiserede netværk og fokuserer på deres egne og næres behov fremfor at fokusere på det samlede Danmark og fællesskabet. Tilhørsforholdet til 'stammer' af ligesindede skaber en følelse af social, og for nogle økonomisk, stabilitet og tryghed, som beskyttelse mod den stigende kompleksitet i samfundet.

Velfærdssamfundet

I 2040 er graden af offentlig regulering og indblanding mindsket, og en mere fri markedsøkonomi sikrer gode vilkår for innovation og vækst. Danmark oplever stærk, men ujævn vækst og høj innovation. En mindre offentlig sektor og fri konkurrence i leveringen af serviceydelser overflødiggør i nogen grad administrative niveauer. Kommunernes rolle er nu hovedsageligt at føre tilsyn med velfærden. Antallet af kommuner er blevet reduceret.

Der er sket et paradigmeskift i måden at tænke og yde velfærd på. Det offentlige leverer stadig basisvelfærd, men forsikrings- og pensionsselskaber spiller en central rolle i velfærden sammen med et hastigt voksende globalt privat marked for blandt andet sundhedsydelser. Især de ressourcerstærke søger serviceydelser på det globaliserede marked, hvor den stærke globale konkurrence har ført til brancheglidning, og store aktører med løsninger i verdensklasse leder markedet for velfærdsydelser. Netop derfor spiller civilsamfundet en vigtig rolle i forhold til at løse udfordringer blandt de borgere, der ikke har samme økonomiske og sociale muligheder.



Danskerne har gentænkt nærhedsprincippet sådan, at lokale netværk løser opgaver, der tidligere blev løst af staten og kommunerne. For eksempel har skolebestyrelser, sogneråd og unge- eller ældreråd stor indflydelse på, hvor meget og hvordan deres 'gruppe' får leveret velfærd. I de større byer indtager kulturelle, etniske eller professionelle netværk ofte tilsvarende roller.

Arbejde og arbejdsmarked

I 2040 er arbejdsmarkedet flydende med en høj grad af automatisering og færre faste jobs. Arbejdsmarkedets institutioner har som mange andre af samfundets traditionelle institutioner ikke formået at genopfinde sig selv. Den danske arbejdsmarkedsmodel og den klassiske flexicurity er i udfasning, mens der tænkes i nye former for 'platforms-flexicurity'.

De mest tilpasningsdygtige danskere i den tredje alder formår at omstille sig og trives i den nye virkelighed, som for dem betyder langt større frihed og fleksibilitet. Imens vinder et voksende prekariat frem, for hvem den nye virkelighed

betyder øget usikkerhed i form af løsere og mere usikker tilknytning til arbejdsmarkedet og forringede arbejdsvilkår. I 2035 blev der indført meget fleksible ordninger, der gav den enkelte borger råderet over sin egen pensionsopsparing eller en del af folkepensionen til kompetenceudvikling undervejs i arbejdslivet. Samtidig investerer mange virksomheder i specialiseret kompetenceudvikling til deres mest talentfulde medarbejdere i den tredje alder for at fastholde dem.

Livet i den tredje alder

Livet i den tredje alder afhænger af økonomisk råderum og overskud og de netværk, man har opbygget. Mulighederne for selvrealisering i den tredje alder har aldrig været større, men der er stor polarisering i adgangen hertil.

De fleste borgere er del af forskellige netværk, hvor sammenhængskraften ikke behøver at være knyttet til lokalsamfundet, men lige så ofte eller oftere handler det om interessefællesskaber, professionelle netværk, religion eller etnicitet. Mange af disse netværk har international karakter, og borgere kan opnå anerkendelse og optjene 'statuspoint' som en form for social valuta ved at hjælpe andre i netværket.

Overgang fra arbejde til pensionstilværelse

Der er lige så mange måder, man kan trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet på, som der er personer i arbejdsstyrken. Flere vælger at starte en ny karriere i en sen alder. Dog tvinges en væsentlig gruppe til at blive længere på arbejdsmarkedet, da de ikke har fået sparet tilstrækkeligt op til pensionstilværelsen. Der er ikke nogen fast pensionsalder, og folkepensionen er reformeret. Folkepensionen fylder mindre end tidligere, men er samtidig gjort mere individualiseret og fleksibel. Folkepensionen er todelt med et lavt grundbeløb og en pulje, som borgeren selv kan vælge at administrere. Nogle anvender udelukkende deres

pensionsopsparing som forsørgelsesgrundlag som pensionister, mens andre trækker på opsparingen til at finansiere efteruddannelse, efter de er fyldt 50 år for bedre at kunne forlænge deres arbejdsliv.

Bolig og sociale relationer

De, der har råd, søger fleksible boliger og servicerede lejligheder/boligkvarterer, der tilbyder et stort udbud af sociale og sundhedsfremmende fælles aktiviteter. De, der ikke har råd, har ikke adgang til samme grad af muligheder. De søger mod alternative løsninger, hvor ældre og andre beboere deler ressourcer og pligter (børnepasning, madlavning med mere). Flere danskere har adgang til flere services end nogensinde før til en overkommelig pris, og det er en udbredt norm at dele ressourcer i sine egne sociale, kulturelle, professionelle eller etniske netværk. Udviklingen fører til, at mange bosætter sig og omgiver sig med andre, der minder om dem selv.

Sundhed og livskvalitet

Alle danskere, men især de, der er ved at være lidt oppe i årene, tager aktivt ansvar for deres sundhed. Det sker for eksempel ved at monitorere deres mentale tilstand og forebygge problemer ved hjælp af teknologi - noget der tilskyndes af både det offentlige og arbejdsgiverne gennem forskellige incitamentsordninger. Værdibaserede løsninger har givet nye modeller med nye aktører, hvor borgerne er forbrugere, som skal tilfredsstilles, og det har ført til et i stigende grad fragmenteret sundheds- og velfærdssystem.

Mental nedslidning er et udbredt samfundsproblem, især blandt de mindst tilpasningsdygtige danskere, men det er svært at skabe en samlet front for løsningen af problemet. Et stigende antal borgere vælger derudover at forsikre sig mod mental nedslidning.

D. Nærdemokrati genopfundet

Det fragmenterede Danmark / Institutionerne fastholder rolle

En polariseret udvikling i 2020'erne og 2030'erne medførte forskellige økonomiske og demografiske udfordringer forskellige steder i landet. Det satte sine spor på den nationale sammenhængskraft og ansporede stigende krav om nærdemokrati og decentralisering af magten. Derved formåede institutionerne at fastholde relevans og opbakning i befolkningen. I 2040 er der derfor store variationer i lokale tilgange og ambitioner i forhold til blandt andet velfærd. Civilsamfundet udfylder en vigtig social rolle, og mange borgere i den tredje alder engagerer sig i lokale og nære frivillige netværk, som opfylder udækkede velfærdsbehov.

Tidsånd og værdier

Samfundets institutioner er pressede, men har formået at bevare relevans gennem decentralisering af beslutningskraft. Borgerne søger tryk i lokal forankring og nærdemokrati, hvad enten de bor i byen eller i udkanten. Demokratiske beslutninger tages i størst muligt omfang i det lokale af de lokale. Danskerne vægter nære fællesskabsmønstre – lokale såvel som 'glokale' – højere end national sammenhængskraft, og forskellige grupper i samfundet har svært ved at spejle sig i hinanden.

Velfærdssamfundet

Frem mod 2040 blev et skifte i retning af udvidet lokal selvstændighed en nødvendighed. Politiske beslutninger, der vurderes at være vigtige for en overordnet national retning, træffes fortsat på nationalt niveau, men de borgernære administrative niveauer er steget i betydning. Direkte digitalt nærdemokrati har stor indflydelse på beslutninger på lokalt plan, hvor borgerne i høj grad engagerer sig i demokratiet. Den øgede decentralisering af magten har nedbragt bureaukratiet.

Det offentlige leverer stadig den basisvelfærd, som er ryggraden i velfærdssystemet, men den øgede lokale frihed i tilrettelæggelsen af finansiering og levering af velfærdstjenester afspejler forskellige lokale forudsætninger og udfordringer. Derfor er der variation i tilgange til opgaveløsning og serviceniveau. Et overordnet fællestræk er dog, at løsninger understøtter og afspejler den lokale kontekst og samhørighed. Det indebærer, at nogle løsninger (hovedsageligt i de større byer) er mere innovative, globale og teknologidrevne, mens borgere andre steder prioriterer mere velkendte og gennemtestede løsninger med menneskeligt nærvær og varme hænder i fokus. Over hele landet opstår nære frivillige netværk for at opfylde udækkede velfærdsbehov, og civilsamfundet udfylder derfor en stor rolle i lokalsamfundet.

Arbejde og arbejdsmarked

Overordnet set består grundprincipperne i den danske arbejdsmarkedsmodel, men store og brede overenskomster er fortid. Forskellighederne på tværs af det fragmenterede Danmark gør, at væsentlige vilkår i stedet forhandles lokalt. Nogle steder vægtes lønstigninger højest, mens arbejdstagere andre steder prioriterer kortere arbejdstid.

Forskelligheder manifesterer sig også i tilgange og kapacitet i forhold til teknologioptag. Mens der nogle steder sættes stort på at omfavne teknologiens og automatiseringens muligheder på trods af, at nogle har svært ved at følge med, sætter man andre steder på en mere protektionistisk tilgang for at undgå, at borgere hægtes af og mister deres job. Det afspejler sig også i borgernes evne og motivation til løbende at tilpasse sig arbejdsmarkedets ændrede behov.

Livet i den tredje alder

Danskernes tilgang til den tredje alder præges i høj grad af deres netværk og kontekst. I det omfang der er mulighed for det, søger borgerne efter de rette lokale og 'glokale' netværk, som bedst stemmer overens med deres overbevisning. Mange borgere i den tredje alder finder mening med tilværelsen ved at vise engagement og ansvar i civilsamfundet.

De fleste lokalsamfund har oprettet digitale 'ressourcebanker' hvor en borger for eksempel kan oplyse, at der er plads til en ekstra ved middagsbordet. På tilsvarende måde kan man låne robotplæneklippere, trailere, ekstra stole og andet af borgere, der ikke bruger dem. En borger kan også oplyse mangel på en ressource eller en tjeneste, hvorpå andre kan byde ind med løsninger. I de ressourcestærke lokalsamfund stiller kommunen ressourcer til rådighed til 'banken', for eksempel i form af robotbiler eller gæstelejligheder til udenbys besøgende.



Overgang fra arbejde til pensionstilværelse

Folkepensionsalderen er en af de ting, der fortsat fastsættes på nationalt niveau. Den har været stigende i en årrække og er udelukkende baseret på stigningen i forventet levealder. Differentieret pensionsalder er fortsat ikke et tema på den politiske dagsorden. Det betyder, at mange forholder sig til den gældende pensionsalder, når man træffer beslutning om tilbagetrækning på trods af, at man eventuelt er i stand til at blive længere på arbejdsmarkedet. Dog er det for mange et positivt tilvalg at forlænge arbejdslivet, da et fortsat udfordrende og stimulerende arbejdsliv anses som en vigtig del af livet i den tredje alder. De fleste er afhængige af deres arbejdsmarkedspension og egen opsparing, men folkepensionen spiller stadig en afgørende rolle for dem, der ikke har fået sparet nok op til en forlænget pensionstilværelse. Også i dette henseende spiller frivillige netværk en stor rolle i forhold til at støtte dem, som har behov.

Bolig og sociale relationer

Den polariserede udvikling gennem de seneste årtier har sat sit præg på boligområdet. Nogle steder i landet er der især fokus på at tilpasse eksisterende boliger og understøtte, at ældre kan blive længst muligt i eget hjem. Her hjælper frivillige netværk lokalt de svageste med basale serviceydelser i hjemmet. Andre steder i landet er fleksible og tilpassede boligløsninger, der tilbyder sociale og sundhedsfremmende aktiviteter, i høj kurs. Flere steder er der opstået alternative løsninger, hvor ældre og andre beboere deler ressourcer og pligter, eksempelvis i forbindelse med madlavning, havearbejde og børnepasning. De nære fællesskaber forstærkes af en velfungerende deleøkonomi, som sikrer, at flere har adgang til ressourcer og services. Udviklingen har dog den negative konsekvens, at mange er mere tilbøjelige til at bosætte og omgive sig med andre, der minder om dem selv.

I de geografiske yderområder lider mange borgere, og i særdeleshed borgere i den tredje alder, fortsat under, at deres opsparing i mursten smuldrer. Fra national side forsøger man at dæmpe denne udfordring gennem en række politiske tiltag for at hjælpe folk ud af deres 'stavnsbundethed'.

Sundhed og livskvalitet

Der er fokus på lokale sundhedsløsninger tæt på borgerne og deres værdier og holdninger til sundhed. Nogle steder har man en meget proaktiv og holistisk tilgang til sundhed og aldring, og en lang og rask tredje alder er definerende for livskvalitet. Andre steder har man en mere traditionel tilgang til sundhed og aldring, og man finder generelt livskvalitet i velkendte og trygge rammer.

Uanset hvor i Danmark man lever, kommer den accelererende samfundsudvikling ikke uden ofre, og mental nedslidning er et udbredt samfundsproblem. I nogle dele af landet formår man med velfungerende lokale initiativer og ordninger i højere grad at tage hånd om problemet med mental nedslidning.

Fælles er, at borgerne selv definerer deres egen sundhed og livskvalitet i samspil med deres netværk og lokale omverden. Frivilligt engagement og ansvar er centralt for de fleste borgere i den tredje alder, og nære netværk spiller en stor rolle, hvor man hjælper og støtter hinanden.



Tænk tankens anbefalinger

Det gode liv i den 3. alder - Danmark frem mod 2040.

Aktørniveauer

Anbefalingerne henvender sig til flere forskellige aktører i det danske samfund – både samfundets institutioner, civilsamfundet, virksomheder og borgerne. Nogle anbefalinger opfordrer hovedsageligt til handling på et overordnet politisk niveau mens andre anbefalinger opfordrer til holdningsændringer og handling fra den enkelte borger. De fleste anbefalinger henvender sig på tværs af aktørniveauer og kræver et samspil af handling, hvis intentionen bag en anbefaling skal realiseres.

Følgende aktørniveauer spiller en særlig rolle i forhold til at realisere anbefalingerne, der skal understøtte *Det gode liv i den 3. alder* frem mod år 2040:

Politisk niveau – En række anbefalinger opfordrer til konkret handling på politisk niveau (staten, regioner og kommuner) i forhold til at skabe de bedst mulige politiske- og lovgivningsmæssige rammer for at danskerne kan få det bedste liv i den tredje alder.

Arbejdsmarkedets parter – I relation til arbejdsmarkedet og overgangen til pension spiller arbejdsmarkedets parter en væsentlig rolle. Deres rolle er central for langt de fleste ændringer på arbejdsmarkedet, herunder at skabe gode rammer for senkarrieren.

Civilsamfundet – Frivillige, nære relationer og organisationer spiller en central rolle, hvad angår livskvalitet og sociale relationer, især for danskere, der har forladt arbejdsmarkedet. Et stærkt civilsamfund fuld af fleksible muligheder for den enkelte og forskningsinstitutioner, der sikrer ny viden, er derfor afgørende for at sikre de bedst mulige rammer.

Erhvervslivet – Private virksomheder, herunder pensionselskaber spiller en stor rolle i forhold til blandt andet at understøtte og udvikle nye løsninger og services henvendt til livet i den tredje alder.

Individet – Flere anbefalinger opfordrer til nødvendige holdningsændringer hos borgerne i en verden, der teknologisk såvel som demografisk vil være anderledes end i dag.

Fra scenarier til robuste anbefalinger

På baggrund af scenarieprocessen har tænketanken udviklet en række anbefalinger for hver af de tre hovedspor i tænketankens arbejde. Da scenarierne skitserer fire forskellige virkeligheder i 2040, vil gennemslagskraften af den enkelte anbefaling variere på tværs af de fire scenarier. Eksempelvis vil en anbefaling rettet mod arbejdsmarkedets parter givetvis have mindre gennemslagskraft i et fremtidsscenario, hvor de traditionelle institutioner spiller en mindre rolle. Gennemslagskraften afhænger ligeledes af anbefalingens 'rækkevidde', da nogle anbefalinger naturligt vil have positiv indflydelse på mange borgere, mens nogle anbefalinger vil have indflydelse på færre borgere. For at teste anbefalingernes robusthed på tværs af de fire scenarier er der således lavet en samlet vurdering af gennemslagskraften på en skala fra 1-5 hvor 1 angiver begrænset gennemslagskraft og 5 angiver høj gennemslagskraft.

I de følgende afsnit vil du blive præsenteret for tænketankens anbefalinger til *Det gode liv i den 3. alder* frem mod 2040. Anbefalingerne er opdelt i de tre hovedspor, "Overgang fra arbejde til pensionstilværelse", "Bolig og sociale relationer" og "Sundhed og livskvalitet".

Rangeringsskala

Begrænset
gennemslagskraft



Omfattende
gennemslagskraft

Anbefalinger til overgang fra arbejde til pensionstilværelse

Indledning

Den teknologiske udvikling og de demografiske ændringer i vores samfund betyder, at vi går et markant anderledes arbejdsmarked i møde. I 2040 vil der være knapt 450.000 flere borgere over 65 år og knapt 66.000 færre borgere mellem 20 og 64 år sammenlignet med i 2017. Andelen af borgere over 65 år vil derved udgøre omkring 25 procent af befolkningen i 2040.¹ I takt med at vi lever længere og at andelen af seniorer vokser, er der derfor behov for, at vi bliver længere på arbejdsmarkedet og dermed er med til at finansiere velfærdssamfundet og en forlænget pensionstilværelse.² Pensionstidspunktet for den enkelte hænger ikke nødvendigvis sammen med det lovfaste tidspunkt, man kan modtage pension fra staten på. Heri ligger derfor en mulighed for at understøtte en holdningsændring, som betyder, at vi tænker karrieren cyklisk frem for en lineær proces og ikke som en lineær proces, der ender med en pensionering fra arbejdsmarkedet omkring den lovfaste pensionsalder. Overgangen fra arbejde til pension kan derfor i fremtiden med fordel tænkes som en proces for individet snarere end en brat overgang, ikke mindst for at imødekomme, at individet risikerer at miste selvtillid og identitet ved en brat overgang fra et langt arbejdsliv.

Danmark er et af de mest digitale samfund i verden og er derfor godt rustet til at udnytte det enorme potentiale, der ligger i digitaliseringen af fremtidens arbejdsmarked, som vil præges af, at robotteknologi og kunstig intelligens bliver mere udviklet og udbredt. En øget omskiftelighed

på arbejdsmarkedet vil også betyde, at flere danskere får berøring med en bred vifte af skiftende og sammensatte beskæftigelsesformer.³ Dansk Erhverv peger på, at vikarbranchen er den branche, hvor der er skabt flest nye jobs i Danmark gennem de seneste år.⁴ Det på trods af, at der i Danmark er færre midlertidigt ansatte sammenlignet med resten af Europa (Danmark knap 9 procent og EU 14 procent).⁵

En øget omskiftelighed på arbejdsmarkedet kan medføre øget produktivitet, fleksibilitet og voksende velstand. Udviklingen betyder samtidig øget kompleksitet, hvor virksomheder, der ikke tilpasser sig, vil dø i et hurtigere tempo, og den enkelte borger skal forholde sig til omskifteligt arbejdsliv. Den hastige forandring på arbejdsmarkedet og i samfundet generelt kræver en stærkere, kontinuerlig og mere fleksibel sammenhæng mellem uddannelse og arbejde, så det sikres, at danskerne kan omstille sig til den nye virkelighed og de ændrede arbejdskraftbehov. En kontinuerlig gentænkning af uddannelse og livslang læring er derfor nødvendig i en fremtid, hvor kompetencer hurtigt forældes, og man skal opbygge flere forskellige karrierer i løbet af et liv.

Overgangen fra arbejde til pension bør gentænkes med fokus på øget fleksibilitet for at understøtte et aktivt arbejdsliv begyndelsen af den tredje alder. En aktiv senkarriere på arbejdsmarkedet bidrager markant til fortsat personlig og professionel udvikling samt øget livskvalitet for

¹ Danmarks Statistik (2017). 'Befolkningsfremskrivning'.

² Lynda Gratton & Andrew Scott (2016). 'The 100-Year Life'.

³ Beskæftigelsesministeriet (2017). 'Et nyt dagpengesystem for fremtidens arbejdsmarked'.

⁴ Dansk Erhverv (2016). 'Vikarbranchen er Danmarks største jobskaber'.

⁵ Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2016). 'Få er midlertidigt ansat i Danmark'.

mange seniorer. Hidtil har pensionstilværelsen været skarpt adskilt fra arbejdslivet. Flere har dog lyst til og mulighed for at arbejde længere end den traditionelle pensionsalder, blandt andet fordi vi er blevet sundere, og fordi arbejdet er blevet en stor og vigtig del af vores identitet og sociale netværk. En undersøgelse fra Ældre Sagen viser, at hver fjerde erhvervsaktive dansker mellem 50 og 69 år ønsker at arbejde så længe som muligt, og at hver tredje mellem 50 og 89 år, der har forladt arbejdsmarkedet, gerne havde arbejdet længere, hvis de havde haft de rette forudsætninger og muligheder.⁶ Det bekræftes af en undersøgelse fra PFA og Epinion som viser, at 81 procent gerne vil arbejde på nedsat tid ud over den lovfaste pensionsalder, hvis arbejdsbetingelserne er de rigtige.⁷

Arbejde i den tredje alder er for manges vedkommende i høj grad drevet af lyst. Det betyder, at både det fysiske og det psykiske arbejdsmiljø i vid udstrækning skal tilpasses de vilkår, som medarbejdere i den tredje alder efterspørger, så den enkelte har fysisk og mentalt overskud til at tænke arbejde som en integreret del af et aktivt seniorliv. Denne omstilling stiller både krav til arbejdsmarkedet såvel som individet, der skal gentænke sin rolle i denne fase af arbejdslivet.

I 2040 vil der være større forskel på pensionsopsparing for dem, der har en privat opsparing og dem, der ikke har sparet op i løbet af deres liv. På den ene side viser fremskrivninger fra Finansministeriet,⁸ at "udbygningen og modningen

af arbejdsmarkedspensionerne fremover, sammen med højere uddannelsesniveau og senere tilbagetrækning vil trække i retning af stigende indkomster og velstand blandt fremtidens pensionister." Også ud over hvad der følger af den generelle velstandsstigning i samfundet. Samtidig viser fremskrivninger, at de gennemsnitlige dækningsgrader ved overgang til pension også stiger (fra ca. 70 procent i dag til ca. 85 procent i 2080). Det vil sige, at i fremtiden vil forskellen mellem indkomsten som pensionist i forhold til indkomsten som erhvervsaktiv være lavere end i dag. På den anden side bør det overvejes, hvordan incitament til privat opsparing i fremtidens pensionssystem kan øges for alle grupper for at mindske risiko for polarisering mellem fremtidens seniorer.



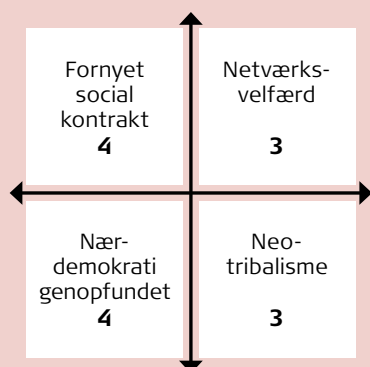
⁶ Ældre Sagen (2016). 'Fremtidsstudiet 2015 – alder ingen hindring'.

⁷ PFA (2017). 'Befolkningsundersøgelse – foretaget af Epinion'.

⁸ Finansministeriet (2017) "Det danske pensionssystem nu og i fremtiden" 2017

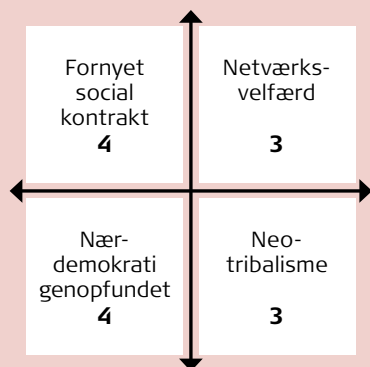
Anbefalinger til overgang fra arbejde til pensionstilværelse

Et godt arbejdsliv i den tredje alder og fleksibilitet i tilbagetrækningen



1. Fleksible rammer for tilbagetrækning De lovgivningsmæssige og andre relaterede rammer skal gøre det så enkelt og attraktivt som muligt at fortsætte på arbejdsmarkedet efter folkepensionsalderen for de seniorer, der har lyst.

- Fra 2008 til 2014 steg antallet af seniorer over 67 år på arbejdsmarkedet med over 30.000 til i 2014 at udgøre knap 85.000.⁹
- 67 procent af de 60-70-årige, som fortsat er aktive på arbejdsmarkedet, føler, at arbejdet har en passende rolle i deres liv.¹⁰
- Bedre beskæftigelse af seniorer på arbejdsmarkedet skal hjælpes på vej af et generelt holdningsskifte i befolkningen. Den generelle tilgang, hvor forventningen er at stige i løn og ansvar gennem hele karrieren ('karrierestige') bør skiftes ud med en tilgang, hvor det i højere grad er acceptabelt, at man i nogle livsfaser kan gå ned i løn og ansvar i karrieren og i andre livsfaser gå op ('karrierecyklus').
- På trods af at Danmark allerede har relativt gode rammer for en fleksibel overgang til pension, kan der med fordel udvikles mere standardiserede fleksible modeller.

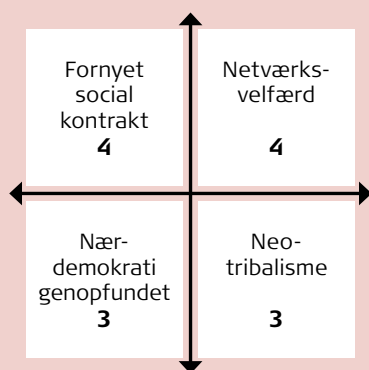


2. Fleksible delpensionsmodeller Fleksible delpensionsmodeller skal give seniorer, der har nået den lovfastsatte pensionsalder, mulighed for delvist at være lønmodtager og delvist trække på sin pension efter lyst og behov, blandt andet for at skabe øget fleksibilitet i tilbagetrækningen for den enkelte senior og samtidig gøre det mere attraktivt for arbejdsgiveren at fastholde seniorer.

- Delpensionsmodellerne skal give seniorer større fleksibilitet og mere medbestemmelse i forhold til at tilrettelægge et passende arbejdsliv, efter man har nået den lovfastsatte pensionsalder.
- Det bør ligeledes gøres enklere og mere fleksibelt for pensionister at komme tilbage på arbejdsmarkedet, efter de er gået på pension, hvis de ønsker det.
- Det er vigtigt, at seniorers ansættelsesvilkår ikke gør det mindre attraktivt for virksomheder at ansætte seniorer efter den lovfastsatte pensionsalder. Arbejdsmarkedets parter bør undersøge, om man har de bedste modeller.

⁹ Danmarks Statistik og Analyse Danmark: undersøgelse foretaget for Ugebrevet A4 (2017). 'Seniorer arbejder længere og nyder det'.

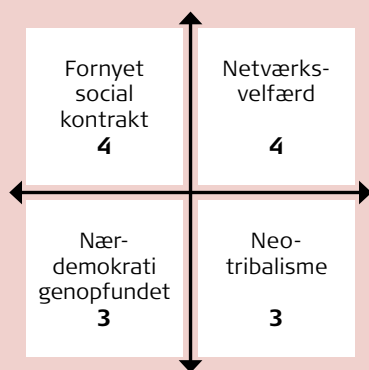
¹⁰ Danmarks Statistik og Analyse Danmark: undersøgelse foretaget for Ugebrevet A4 (2017). 'Seniorer arbejder længere og nyder det'.



Arbejdsmarked og arbejdsliv

3. Forebyggelse af psykiske lidelser For at sikre de bedst mulige rammer for fastholdelse på arbejdsmarkedet gennem et forlænget arbejdsliv, skal der øget fokus på at forebygge psykiske lidelser som eksempelvis depression, stress og angst. Det skal blandt andet understøttes gennem mere forskning på området samt fokus på best practice i forhold til, hvordan dette proaktivt håndteres på arbejdsmarkedet.

- I 2015 fik 2.868 danskere tilkendt førtidspension grundet psykiske lidelser (41,5 procent af alle tildelte førtidspensioner).¹¹
- WHO forudser, at psykiske sygdomme vil udgøre en væsentlig trussel mod fastholdelse på arbejdsmarkedet fremadrettet og anbefaler en mere koordineret og helhedsorienteret indsats i forhold til psykisk arbejdspress¹².
- Årsagerne til psykiske lidelser er oftest en kombination af flere faktorer. Work-life integration bør derfor være et centralt fokusområde på arbejdsmarkedet, eksempelvis igennem at etablere forebyggelses- eller 'early intervention'-pakker.
- Desuden skal der forskes mere i, hvordan man forebygger psykiske lidelser, inden de opstår.
- Der skal sikres en åben dialog om personlige forhold såsom skilsmisse, dødsfald eller aldersbetingede forhold, som påvirker en medarbejders præstation på arbejdspladsen, uden at det opleves som stigmatiserende.



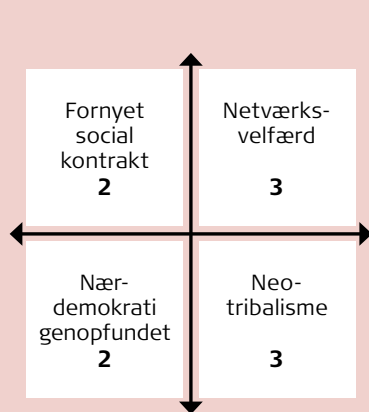
4. Partnerskaber for bedre trivsel Der bør afsøges muligheder for at etablere partnerskaber, der videreudbygger øget fysisk og psykisk trivsel og forebyggelse af nedslidning og derved sikre, at så få som muligt mister tilknytning til arbejdsmarkedet undervejs i arbejdslivet.

- Arbejdspladsen som et socialt fællesskab er et godt sted at arbejde med forebyggelse og resiliens. Et godt arbejdsmiljø bør anses som en vigtig faktor i forebyggelse af psykiske lidelser.¹³
- I takt med at flere førtidspensioner tildeles grundet psykiske lidelser, vil det være i både pensionsselskabernes såvel som arbejdsmarkedets parter interesse at undersøge, hvordan de kan indgå i partnerskaber i forhold at udvikle løsninger, der kan håndtere arbejdsmiljømæssige udfordringer.
- Den fysiske arbejdsplads kan med fordel gentænkes, så den i størst muligt omfang bidrager til at fastholde seniorer på arbejdsmarkedet.

¹¹ Sundhedsstyrelsen (2015). 'Sundhedsbyrden i Danmark'.

¹² EU Compass for Action on Mental Health and Well-Being – Mental Health in the Workplace in Europe (2017)

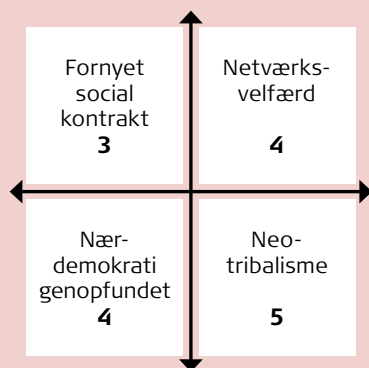
¹³ Gallup (2016). 'The Worldwide Employee Engagement Crisis'.



Iværksætteri og opsparing

5. Investering i iværksætteri Der skal skabes gode rammer for pensionsselskabers investering i iværksætteri blandt seniorer, så der sikres adgang til kapital for iværksætteren og et rimeligt afkast for pensionsselskaberne.

- Iværksætteri kan gøre det lettere at forlænge sit arbejdsliv som senior.
- Gennem de seneste år er der sket en markant stigning i antallet af seniorer, der bliver selvstændige og starter egne virksomheder.¹⁴
- Pensionsselskabers muligheder for at understøtte iværksætteri - ved at det gøres muligt at have et separat finansieringsdepot, som eksempelvis kan bruges til iværksætteri i den tredje alder - bør undersøges.



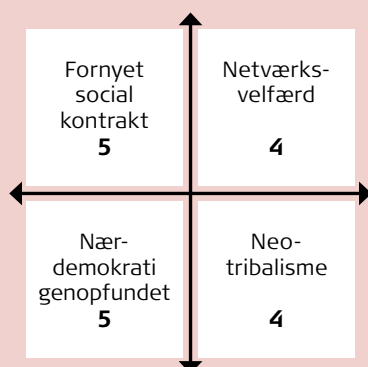
6. Attraktive pensionsordninger til selvstændige Pensionsselskaber skal udvikle attraktive pensionsordninger for selvstændige og freelancere, som sikrer, at denne gruppe i højere grad sparer op til pension.

- 37 procent af selvstændige i Danmark sparer ikke op til pension, og det kan være risikabelt at sikre alderdommen gennem investering i egen virksomhed.¹⁵
- Pensionskasser kan i samarbejde med eksempelvis fagforbund rettet mod selvstændige, co-working-fællesskaber og andre interessenter udforske mulighederne for at udvikle mere attraktive pensionsordninger for selvstændige.
- Et politisk flertal i Folketinget har på baggrund af indstilling fra Arbejdsgruppen om selvstændige i dagpengesystemet vedtaget, at reglerne i dagpengesystemet skal være mere fleksible, så det bliver lettere at kombinere indtægter fra selvstændig virksomhed, lønmodtagerarbejde og honorarlønnet arbejde som f.eks. freelancer.

¹⁴ Dansk Industri (2017). 'Tendenser på arbejdsmarkedet'. Digitaliseringspanelet 6. Møde, bilag 2.

¹⁵ Virksom (2017). 'Hver tredje selvstændig sparer ikke op til pension'.

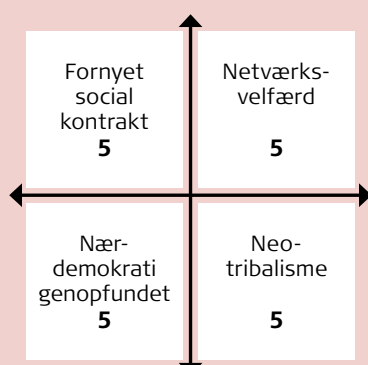
¹⁶ Regeringen, Dansk Folkeparti og Socialdemokraterne (maj 2017). 'Aftale om et nyt dagpengesystem for fremtidens arbejdsmarked'.



Uddannelse og kompetencer

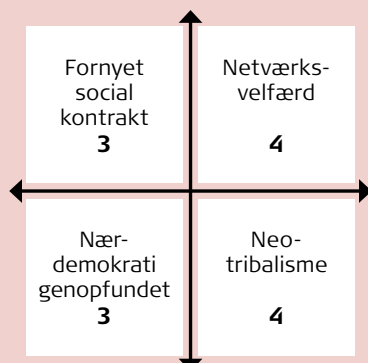
7. Gentænkning af uddannelsessystemet For at sikre, at borgernes kompetencer er relevante for arbejdsmarkedet gennem hele arbejdslivet, som er længere og mere omskifteligt, skal det videregående uddannelsessystem gentænkes på en måde, der bedst muligt imødekommer reel livslang læring, herunder udnyttelse af blandt andet e-learning og andre uddannelsesteknologier.

- I 2020 vil en tredjedel af de kompetencer, der anses som vigtige i dag, være forældede.¹⁷ På et accelererende og komplekst arbejdsmarked giver det mindre mening, at størstedelen af ens uddannelse ligger før starten på ens arbejdsliv, da kompetencer forældes hurtigere i fremtiden.
- For at gøre det muligt at skifte karriere i løbet af arbejdslivet skal det gøres muligt at tage supplerende kompetencegivende uddannelsesgrader på kortere tid, hvor meritter fra arbejdslivet bliver en del af uddannelsen.
- Online kurser tilbydes allerede i 2017 fra verdens bedste universiteter (Massachusetts Institute of Technology, Harvard University, Berkeley University of California med flere)¹⁸. Det er gratis, kvalificeret viden, der kunne integreres bedre i fremtidens arbejdsliv med henblik på opkvalificering af individets kompetencer.



8. Livslang læring som pligt for den enkelte For at sikre, at livslang læring bliver en mere integreret del af fremtidens arbejdsliv, skal der ske en holdningsændring fra, at kompetenceudvikling hovedsageligt anses som en arbejdstagerret, til at det også anses som en forpligtelse for den enkelte.

- Livslang læring øger borgernes evne til at håndtere omskiftelighed i senkarrieren.
- Teknologi gør livslang læring mere tilgængelig gennem hele livet, også i den tredje alder, og der kan med fordel etableres incitament for øget brug af teknologi, der understøtter løbende kompetenceudvikling.



9. Uddannelsesopsparing til karriereskift Det skal være muligt for den enkelte at oprette en uddannelsesopsparing, der giver mulighed for et karriereskifte.

- Én uddannelse til et helt arbejdsliv på over 50 år vil ikke være tilstrækkelig fremadrettet i forhold til ændrede vilkår på arbejdsmarkedet.
- Derfor skal det være muligt at oprette en uddannelsesopsparing, eksempelvis privatfinansieret, for at medvirke til livslang læring og nye karrieremuligheder.

¹⁷ World Economic Forum (2016). 'The Future of Jobs – Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution'.

¹⁸ www.edx.org



Anbefalinger til bolig og sociale relationer

Indledning

Det 21. århundrede er kendetegnet ved ændrede livsstile som skaber mere mangfoldige liv og behov. Flere lever som singler i korte eller længere perioder, og flere vælger ikke at få børn.¹⁹ I 2016 levede 1,6 millioner voksne danskere som enlige, hvilket svarer til 37 procent af samtlige voksne, samtidig med at 41 procent af alle danskere over 65 år lever som enlige.²⁰ Denne gruppe forventes at stige. Samtidig viser det sig at 11 procent af seniorer (50-89-årige) som bor alene, føler sig ensomme, sammenlignet med kun 3 procent af de, der bor sammen med andre.²¹ Seniorers behov går derfor i retning af mere fællesskab og sociale relationer for at bidrage til livskvalitet og mindske ensomhed.

80.000 ældre har i 2017 ytret ønske om at flytte til en bolig tilpasset behov i den tredje alder. Det stiller krav til, at der i tilstrækkeligt omfang skabes attraktive boligløsninger og fællesskaber, som kan understøtte disse behov, og som kan motivere borgere i den tredje alder til at skifte bolig i tide, hvilket også vil bidrage til at øge mobiliteten på boligmarkedet. Flere steder i landet udfordres boligmarkedet både af urbaniseringen og af, at den eksisterende boligmasse ikke lever op til de krav, aldringen i samfundet og flere singler skaber.

Urbanisering skaber en ulige demografisk udvikling, hvor unge flytter til de større byer, mens de ældre i højere grad bliver boende i landdistrikterne. Det betyder blandt andet, at kommuner, der oplever affolkning og relativt flere ældre, står overfor vigende skatteindtægter og øget pres på ældreområdet. Boligejere i landdistrikter, som har deres opsparing og/eller pension bundet i deres bolig, kan reelt blive 'stavnsbundne', da det kan være vanskeligt at få afsat deres bolig.

Teknologien giver muligheder, der kan skabe og facilitere fællesskaber og imødegå de demografiske udfordringer. Det gør sig blandt andet gældende i forhold til bedre at understøtte civilsamfundet i at udfylde en endnu større social rolle gennem en velfungerende deleøkonomi, hvad enten man bor i byen eller i udkanten. Den teknologiske udvikling kan også bidrage til at øge mobiliteten og ændre måden, vi kommunikerer på, hvilket kan være med til at ændre danskernes opfattelse af både sted og afstand. Et eksempel er, at introduktionen af den selvkørende bil på den lange bane formentlig kan dæmpe urbaniseringen, da transporttiden mindskes, og transporten bliver mere komfortabel.

Rangeringsskala



¹⁹ Institut for Fremtidssforskning (2014). 'Livsstile i det 21. Århundrede'.

²⁰ Danmarks Statistik (2016). 'Antal enlige voksne har rundet 1,6 mio. personer'.

²¹ Ældre Sagen (2016). 'Fremtidsstudiet 2015 – alder ingen hindring'.

Anbefalinger til bolig og sociale relationer

Nye attraktive boligformer der matcher borgernes livsfasebehov

10. Flere seniorboligfællesskaber Der bør bygges flere seniorboligfællesskaber.

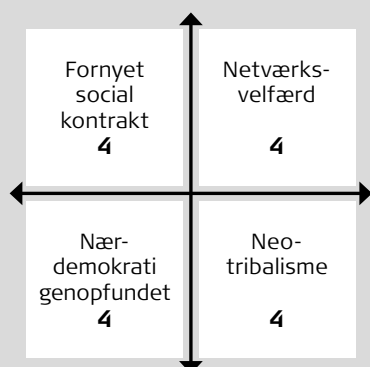
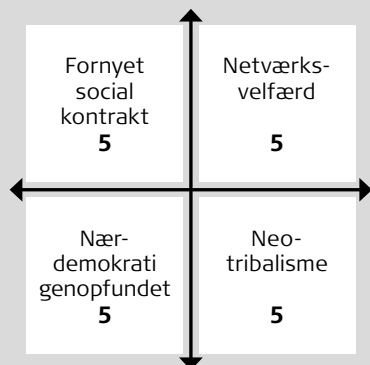
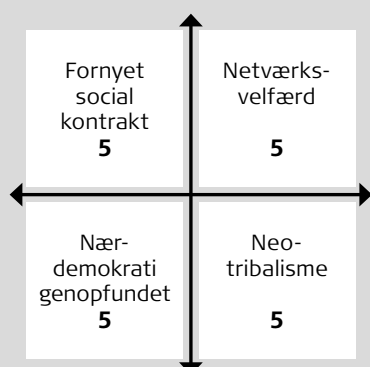
- Ifølge Realdania er 80.000 seniorer interesserede i at flytte til seniorbofællesskaber. Et tal der ifølge Realdania kan vokse til 144.000 frem mod 2040²².
- Det vurderes, at der i dag er ca. 7.000 seniorboligfællesskaber.
- Seniorboligfællesskaber kan være med til at mindske ensomhed og styrke fællesskab i den tredje alder.

11. Nye boligformer for seniorer Der bør eksperimenteres med byggeri af alternative boligformer for seniorer, som matcher de mangfoldige livsfasebehov i den tredje alder bedst muligt, eksempelvis 'retirement villages' med integrerede services og fællesskab for at modvirke ensomhed eller seniorboliger kombineret med studieboliger.

- Kommuner opfordres til at finde egnede steder til byggeri af de nye typer boformer samt arbejde med lokalplaner, der gør boformerne mulige.
- Den eksisterende boligmasse lever generelt ikke op til de krav, aldring og urbanisering skaber i 2040, hvilket vil føre til et mismatch. Især vil behovet for boligtyper og -løsninger tilpasset den tredje alder og singlehusstande stige. Det stiller krav til, at der i tilstrækkeligt omfang skabes attraktive boligalternativer og fællesskaber, som kan motivere borgere til at skifte bolig i tide.
- Boligløsninger med fokus på integrerede services og fællesskaber kan imødekomme efterspørgslen efter socialt samvær, modvirke ensomhed og give seniorer et lettere liv.
- For at skabe en efterspørgsel efter alternative boligformer er det centralt, at disse alternativer eksisterer. Pensionskasser og private aktører kan med fordel udvikle alternative boligformer som eksempelvis "retirement villages", hvor fællesskabet og samværet med andre afmonterer sundhedsmæssige risici som for eksempel ensomhed eller seniorboliger, der kombineres med studieboliger for at sikre dynamik og fællesskab mellem generationer.

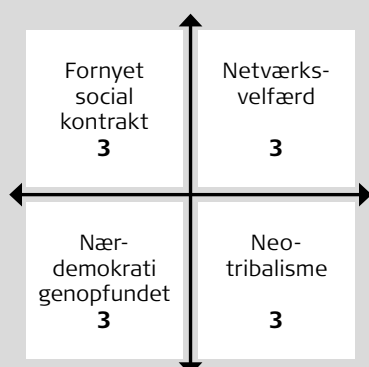
12. Flere billige lejeboliger til seniorer Der bør bygges og tilbydes flere billige lejeboliger til seniorer. Det vil give flere seniorer mulighed for at frigive friværdis i deres ejerbolig samt imødekomme den udfordring, at seniorers adgang til banklån, og dermed muligheden for at købe ny bolig, er relativt begrænset.

- En undersøgelse fra Forbrugerrådet TÆNK og Dansk Ejendomsmæglerforening viser, at ni ud af ti ejendomsmæglere har oplevet, at seniorer kan have vanskeligere ved etablering af lån til boligkøb, selvom de ellers har en sund økonomi og formue.²³
- En række seniorer oplever, at de ikke kan leve af den friværdis, de har i deres bolig, da de for eksempel bor i et område, hvor boligen ikke kan sælges, eller værdien er faldet og gør dem teknisk insolvente.



²² Realdania (2017). 'Nye boligselskaber skal skabe livskvalitet hos ældre'.

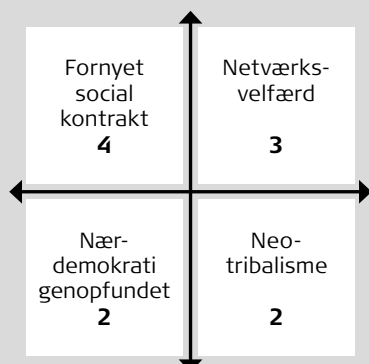
²³ Dansk Ejendomsmæglerforening og Forbrugerrådet Tænk (2017). 'Ældre har svært ved at få boliglån'.



13. Rådgivning om boliger Pensionsselskaber, finansielle institutioner og interesseorganisationer kan med fordel påtage sig et større ansvar i forhold til at tilbyde mere målrettet rådgivning, der belyser muligheder og fordele ved at flytte til en bolig, der matcher behovene i ens livsfase.

- Seniorer skal have belyst alternative boformer, der kan inspirere til nye og anderledes måder at leve og bo i den tredje alder. Fordele kan være bedre økonomi, en bolig der er mere overkommelig at vedligeholde og adgang til fællesskab, der sikrer god livskvalitet og modvirker ensomhed.
- Det er lettere at flytte, mens man har overskuddet til det. Hvis man venter for længe, kan man komme til at leve under forhold, som kan resultere i en uværdig tilværelse, der mindsker livskvalitet.
- Civilsamfundet kan også være en ressource til at hjælpe seniorer med at flytte. Ældre Sagens lokale enhed i Århus har for eksempel stiftet et netværk af flyttevenner, der hjælper ældre med at flytte.²⁴
- Rådgivning fra arkitekter og ingeniører kan være en del af boligrådgivningen, som det eksempelvis er tilfældet i Norge.²⁵

Byudvikling og rammer for fællesskaber



14. Seniorer skal tænkes ind i byrummet Seniorer skal i højere grad tænkes ind i byrummet i fremtidens byplanlægning, så det offentlige rum bedst muligt understøtter et aktivt liv i den tredje alder.

- Danmark er allerede i verdensklasse, hvad angår aldringsvenlige byrum. Initiativer som Hjerteforeningens motionsinitiativ Hjertestierne²⁶, kommunenetværket Sund By Netværket²⁷ og foreningen Cykling Uden Alder²⁸, der alle understøtter et aktivt ældreliv, bør tænkes endnu mere ind i og tages med på råd, når man planlægger fremtidens byrum.
- En undersøgelse udført af Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter viser, at det kun er 41 ud af 2.153 seniorer, der anvender pladser målrettet fysisk aktivitet.²⁹ Der er altså potentiale for at udnytte byrummet på en måde, der skaber større incitament for at være aktiv i det offentlige rum.
- Byrummet kan aktiveres med henblik på at medtænke og fremme aktiviteter som idræt og andre fysiske aktiviteter, der er vigtige for fællesskab og sammenhængskraft i samfundet, især blandt seniorer³⁰.

²⁴ Ældre Sagen i Århus til Danmarks Radio (2013). 'Flyttevenner hjælper ældre med at flytte i tide'.

²⁵ Husbanken (2015). 'Boligrådgivning i kommunene – eksempelsamling for organisering av arbeidet med rådgivning om boligtilpassing i kommunene'.

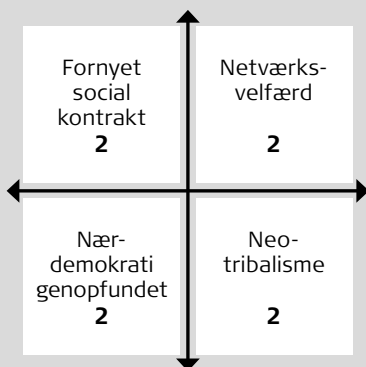
²⁶ hjertestier.dk/

²⁷ sund-by-net.dk/

²⁸ cyklingudenalder.dk/

²⁹ Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter (2011). 'Byens Bevægelsesrum'.

³⁰ DIF/DGI (2017). 'Bevæg dig for livet'.

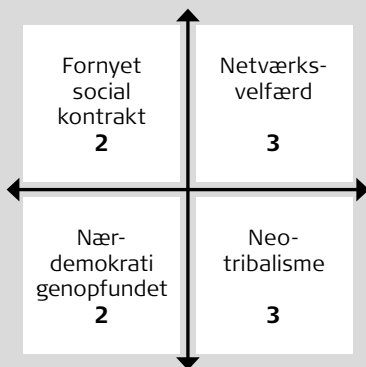


15. Bo- og interessefællesskaber skal styrkes

Borgeres muligheder for at opsøge og indgå i bo- såvel som interessefællesskaber skal styrkes og støttes.

- At bo sammen og have adgang til fællesskaber øger sandsynligheden for at etablere nære relationer med andre og afhjælpe ensomhed.³¹ Fællesskaber og relationer i den tredje alder kan forebygge ensomhed i den 4. alder. Ensomhed påvirker allerede i dag 104.000 seniorer negativt.³²
- Teknologi skal udnyttes til at understøtte interessefællesskaber blandt seniorer i den tredje alder, eksempelvis ved at matche ledige lokaler og faciliteter med aktiviteter. Et eksempel er app'en "liquid space", som gør det muligt for en freelancer at finde ledige faciliteter. En lignende app kan udvikles for at danne overblik over ledige lokaler i kommuner, som kan lejes eller lånes og dermed danne ramme for fællesskaber, som for eksempel Egedal Kommune har gjort.³³

Øget mobilitet for at mindske ensomhed og styrke økonomi

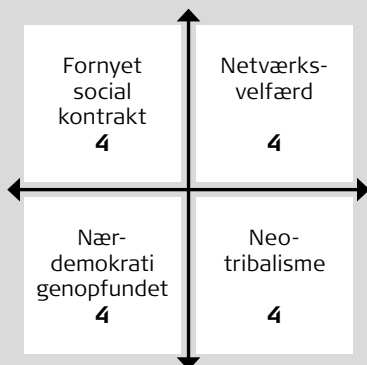


16. Mobilitetspulje til seniorer

Der bør oprettes en 'mobilitetspulje' målrettet seniorer. Den skal sikre øget mobilitet på boligmarkedet og gøre det muligt at flytte for de seniorer, der ønsker at flytte, men som har vanskeligt ved at sælge deres bolig.

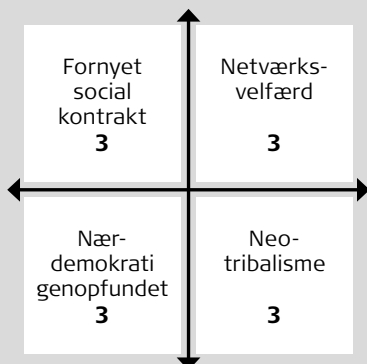
- En del af den nationale nedrivningspulje kan konverteres til en sådan mobilitetspulje. Det skal være op til den enkelte kommune at vurdere behovet, da der er stor variation kommunerne imellem.
- Det er en klar tendens, at der sker en affolkning i landdistrikterne, og folk flytter mod byerne på grund af urbanisering og miniurbanisering. Samtidig vil yderområderne generelt have en endnu større andel af ældre på sigt.

³¹ Aktivt Ældreliv (2015). 'Ældre og ensomhed – Hvem, hvorfor og hvad gør vi?'.
³² Realdania (2017). '104.000 ældre føler sig ufrivilligt ensomme og tallet vokser'.
³³ Egedal Kommune (2017) 'WannaSport App'.



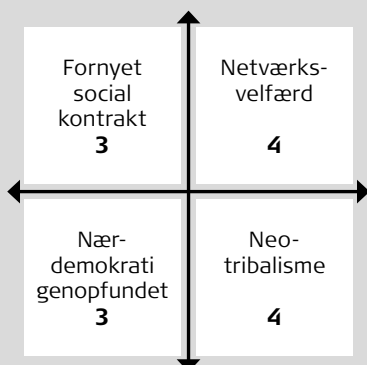
17. Danmark skal gå forrest for brugen af selvkørende biler Danmark skal være foregangsland for brugen af selvkørende biler og busser og investere i at rulle dem ud som en fremtidig transportmulighed, der blandt andet kan imødekomme logistiske udfordringer for seniorer.

- Det indebærer blandt andet, at de lovgivningsmæssige rammer tilpasses til at understøtte udviklingen.
- En analyse fra Institutet for Fremtidsforskning har vist, at selvkørende biler har potentiale til at fordoble den socialt acceptable pendlerafstand fra København og dermed koble 500.000 flere personer til Øresundsregionen uden større investeringer i infrastruktur.³⁴
- Selvkørende biler og øvrige selvkørende transportmidler såsom busser kan øge funktionalitet og værdi i udkantsområderne og modvirke negative konsekvenser af urbaniseringen.³⁵



18. Flere investeringer i fremtidens infrastruktur Offentlige og private investeringer i fremtidssikrede mobilitetsløsninger samt understøttende infrastruktur skal øges fremadrettet som et vigtigt led i at øge mobilitet og mindske isolation.

- Der skal laves en handleplan for, hvordan Danmark bliver foregangsland inden for mobilitetsfremmende teknologier, der kan mindske uønsket immobilitet og samtidig værne om ønsket om at blive boende i kendte omgivelser.
- Offentlige og private partnerskabsmodeller kan med fordel understøtte mobilitetsløsninger.



19. Partnerskaber skal udvikle innovative platformøkonomiske modeller Pensionsselskaber bør afsøge mulighederne for at indgå i partnerskaber med henblik på at udvikle innovative platformøkonomiske modeller.

- Partnerskaber med platformøkonomiske virksomheder kan være en forudsætning for at udnytte fordelene ved den fremadstormende platformøkonomi.
- Pensionsselskaber kan eksempelvis have en faciliterende rolle i forhold til deleordninger for de nyeste velfærdsteknologiske løsninger eller målrettede delebilsordninger, der kan skabe øget mobilitet blandt seniorer.

³⁴ Institutet for Fremtidsforskning (2013). 'The Future Belongs to the City'.

³⁵ Rambøll (2016). 'Fremtidens mobilitet' Magasinet Deleby. Dansk Arkitektur Center.



Anbefalinger til sundhed og livskvalitet

Indledning

Vi lever længere og længere og får flere gode og raske leveår. Den tredje alder er derfor for mange en aktiv livsfase fyldt med muligheder og høj livskvalitet. Frem mod 2040 vil vi desuden kunne behandle langt flere sygdomme end tilfældet er i dag. Det er yderst positivt for den enkelte, men i et samfundsperspektiv vil det også give nogle udfordringer, der skal håndteres. Sundhedsudgifterne vil stige på grund af den aldrende befolkning, flere behandlingsmuligheder og et skift i tilgangen til og forventningen om et sundt liv. Samtidig vil sundhedssystemet belastes af flere kronisk- og multisygge, som ved et længere liv og livslang behandling koster samfundet mere, men som ved bedre behandling kan opleve flere gode år og livskvalitet på grund af sygdom. En demografisk fremskrivning af sundhedsudgifterne i Danmark mod 2040 viser et behov, der vil kræve, at yderligere to procentpoint af BNP anvendes på sundhed. Dermed kan sundhed alene lægge beslag på 12,5 procent af Danmarks samlede BNP i 2040, hvilket vil kræve en omstilling i sundhedssystemet.³⁶ Derfor vil der frem mod 2040 komme et nødvendigt stigende fokus på forebyggelse frem for behandling, for at reducere behandlingsomkostningerne i sundhedssystemet på lang sigt. Der vil blive pålagt et større individuelt ansvar for egen sundhed set i forhold til den enkeltes ressourcer.

Det danske sundhedssystem polariseres af en række socioøkonomiske forhold. Langvarig sygdom forekommer hyppigere blandt borgere med lav uddannelse, der har

vanskeligere ved at navigere i sundhedssystemet og i mindre grad motiveres af anbefalinger i forbindelse med forebyggelse og behandling.³⁷ Den teknologiske udvikling vil i nogen grad kunne afbøje denne tendens og nye teknologier og serviceydelser vil gøre det muligt for ældre at forebygge og forblive selvhjulpne i længere tid. Sundhed og behandling vil i stigende grad blive håndteret på tværs af landegrænser med flere muligheder og flere borgere vil ønske de bedste løsninger, hvilket vil føre til et mere fragmenteret udbud af sundhedsydelser, da der givetvis vil komme et voksende privat marked for eksempel for sundhedsforsikringer på toppen af den offentlige kerneydelse. Det vil ske i takt med, at store dele af fremtidens seniorer får øget økonomisk råderum i form af for eksempel store private pensionsopsparinger eller friværdis i deres bolig. Hvis man skal undgå polarisering, skal det overvejes, hvordan man bibeholder adgang til gratis og gode sundhedsydelser for alle på trods af, at sundhedsforsikringer kommer til at fylde mere for udvalgte befolkningsgrupper.

Danskerne kan forvente at blive ældre og få flere gode leveår. Livskvalitet og trivsel i den tredje alder er afhængig af, at Danmark får skabt rammerne for en tredje alder, der ikke handler om afvikling og alderdom, men i højere grad om udvikling, frihed og mulighed for at få det gode liv – også i den tredje alder. Her kommer civilsamfundet og frivillighed til at spille en central rolle mod 2040 i forhold til at opfylde disse behov til gavn for samfundet og den enkeltes trivsel.

Rangeringsskala

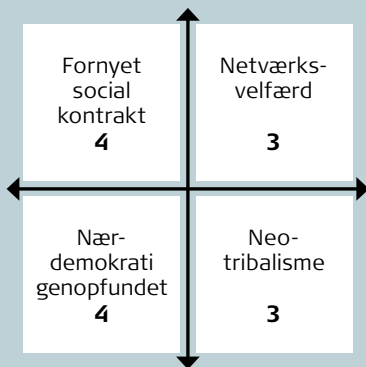


³⁶ The Lancet (2016). 'National spending on health by source for 184 countries between 2013 and 2040'.

³⁷ Sundhedsstyrelsen (2014). 'Danskernes sundhed – Den nationale sundhedsprofil 2013'.

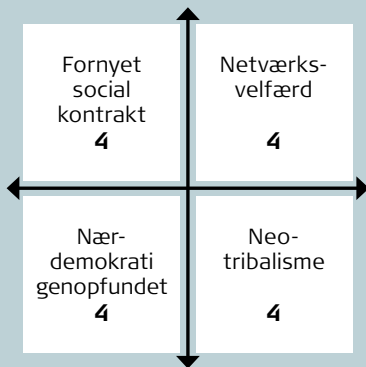
Anbefalinger til Sundhed og livskvalitet

Forebyggelse og bedre koordinerede sundhedsindsatser



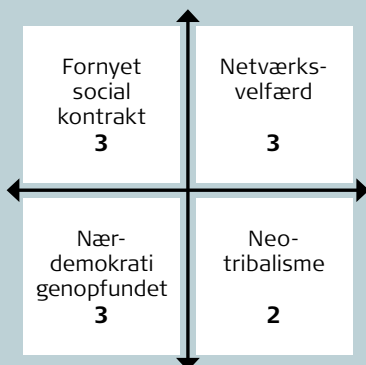
20. Flere kommunale sundhedshuse Kommunale sundhedshuse skal sikre en borgernær koordinerende indsats på tværs af fagområder, fremme faglig sparring og understøtte udbredelsen af den nyeste sundhedsteknologi.

- Kommunale sundhedshuse vil understøtte kommunalreformens ambition om at samle flere typer af sundhedsfunktioner nær borgerne.
- Sundhedshusene skal sikre en koordinerende indsats på tværs af fagligheder, skabe bedre faglig sparring og nedbryde fysiske og mentale barrierer som borgere måtte opleve, når de behøver professionel hjælp.
- Sundhedshusene kan investere og deles om den nyeste teknologi, servicefunktioner, fællesarealer med mere inden for sundhed.
- Honoreringssystemet bør gentænkes således, at alment praktiserende læger ikke har incitament til kun at håndtere ét problem ved hver konsultation.



21. Teknologi skal understøtte sundhed i eget hjem Der skal udvikles på en serviceplatform for sundhed i eget hjem, som skal understøtte borgere og sundhedspersonale i telemedicinsk diagnosticering, behandling og monitorering.

- Med telemedicinske løsninger kan sundhedsvæsenet følge, diagnosticere, behandle, monitorere og rådgive om sygdomme hos borgere, mens de opholder sig i deres eget hjem.
- En velfungerende offentlig platform kan derfor gøre borgeren i stand til at følge eget helbred og blive bedre til at mestre egen sygdom.
- Selv om telemedicinske løsninger er omkostningstunge, kan løsningernes fokus på forebyggelse medføre besparelser gennem bedre sammenhæng i behandlingsforløb, hvor borgeren kan slippe for unødvendige hospitalsbesøg og indlæggelser.



22. Bedre udredning og koordinering på tværs af ledelser For at mindske udgifterne til kronisk- og multisyge borgere skal det sikres, at patienterne får hurtig udredning og koordination på tværs af ledelser.

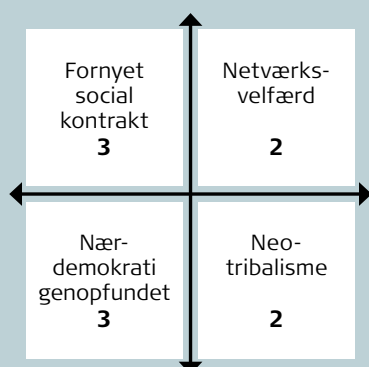
- 80 procent af Danmarks sundhedsudgifter går til kronisk syge.³⁸ 10 procent af borgerne med én eller flere kroniske sygdomme står for 59 procent af de samlede udgifter til denne gruppe borgere.³⁹
- Den nationale sundhedsprofil for 2013 viser, at 22,2 procent af alle voksne mænd og 28,8 procent af alle voksne kvinder lever med multisygdom (baseret på 14 udvalgte sygdomme).⁴⁰ Kroniske sygdomme forekommer oftest hos borgere over 65 år.

³⁸ Region Midtjylland (2013). 'A National Population Study of the Co-Occurrence of Multiple Long-Term Conditions in People with Multimorbidity, Denmark'.

³⁹ Statens Serum Institut, National sundhedsdokumentation og -IT (2015). 'Store udgifter forbundet med multisygdom'.

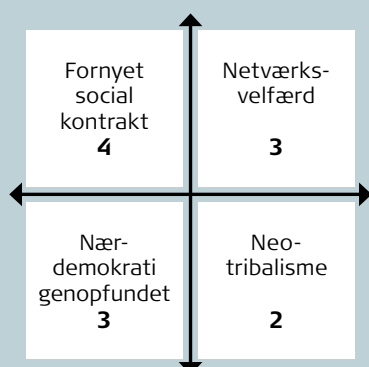
⁴⁰ VIVE (2014). 'Danskernes Sundhed - Den Nationale Sundhedsprofil 2013'.

- Den nationale sundhedsprofil fra 2013 viser, at multisygdom er forbundet med dårlig livskvalitet, dårligt mentalt helbred og nedsat fysisk funktionsevne. Endvidere har personer med multisygdom øget risiko for at blive indlagt og for at indlæggelsen bliver af længere varighed.⁴¹
- Der er brug for multidisciplinære teams, der koordinerer på tværs af specialer for at sikre optimal behandling, så der undgås dobbeltmedicinering eller medicinering med modsatrettede virkninger. Behandling af enkelte sygdomme kan forbindes med behandlinger af andre sygdomme.⁴²



23. Udbygning af prioriteringsråd Eksisterende prioriteringsråd på sundhedsområdet skal udbygges for at sikre øget transparens og mere optimal prioritering i fremtiden i forhold til behandlingsformernes virkning contra udgifterne til de respektive behandlinger.

- Nye behandlingsformer og sundhedsteknologiske løsninger er med til at drive sundhedsudgifterne op, hvorfor det er vigtigt at identificere, hvilke løsninger der skaber mest værdi for patienten, og som bør prioriteres.⁴³
- Prioriteringsråd som Medicinrådets rolle er uklar i forhold til beslutningsprocessen omkring prioritering af sundhedsudgifter. Der kan med fordel findes frem til en model for, hvordan rådets kvalitative viden kan danne grundlag for transparens i beslutninger omkring prioritering.



24. Mål for forebyggelse af livsstilssygdomme skal udbygges Der skal udvikles og følges op på de allerede eksisterende nationale mål om forebyggelse af livsstilbestemte sygdomme for at reducere sundhedsudgifterne på længere sigt. Det kan eksempelvis ske gennem at opsætte konkrete mål i relation til tobak, alkohol, kost og motion.

- Forebyggende sundhed har potentiale til at reducere sundhedsudgifter på lang sigt, som det eksempelvis har været tilfældet ved Sundhedsstyrelsens forebyggelsesindsats omkring rygning.⁴⁴
- Tobaksrelaterede sygdomme udgør en primær sundhedsudgift, og de offentlige merudgifter på rygere ligger på 8,6 milliarder i forhold til ikke-rygere.⁴⁵
- Rygning medførte i 2012 2,5 millioner fraværssdage på arbejdsmarkedet⁴⁶, og rygning er derfor et oplagt fokusområde for at reducere fremtidens sundhedsudgifter.
- Borgernes bevidsthed om egen sundhed og behov for forebyggelse bør styrkes.

⁴¹ VIVE (2014). 'Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2013'.

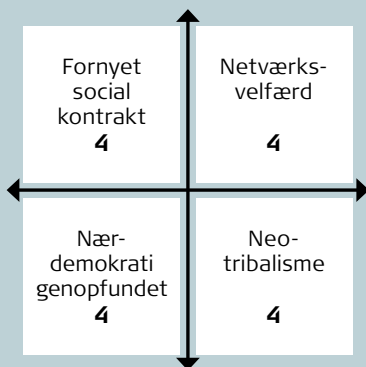
⁴² Forskningscenter for forebyggelse og sundhed, Region Hovedstaden (2015). 'Borgere med mere end én kronisk sygdom'.

⁴³ Sørensen, C. et al. (2013). 'Medical technology as a key driver of rising health expenditure: disentangling the relationship'.

⁴⁴ Sundhedsstyrelsen (2011). 'Behandling af tobaksafhængighed – Anbefalinger til en styrket klinisk praksis'.

⁴⁵ VIVE (2016). 'Offentlige udgifter til rygere er større end til ikke-rygere'.

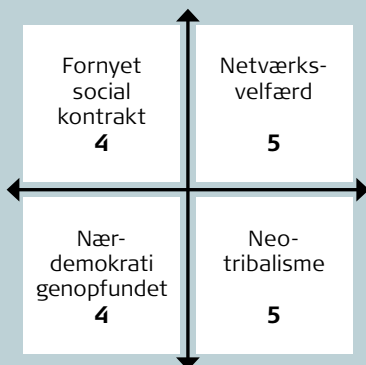
⁴⁶ Sundhedsstyrelsen (2012). 'Forebyggelsespakke Tobak'.



25. Styringsparadigme skal have mere fokus på outcome Der skal ske et skifte i sundhedssektorens styringsparadigme, væk fra et system, der belønner højt 'input', til et system, der fokuserer på at belønne 'outcome' i form af kvalitet og reel værdi for borgeren - et paradigme kaldet Værdibaseret sundhed (se side 74)⁴⁷.

- Værdibaseret sundhed vil bidrage til at holde borgerne raske og arbejdsdygtige i længere tid.
- Et skifte væk fra one size fits all-løsninger vil muliggøre en effektivisering af sundhedssystemet og tilbyde borgerne langt mere individualiseret og dermed mere effektiv behandling. Det er især nødvendigt som følge af, at borgere i den tredje alder har forskellige sundhedsbehov.
- I Skotland vurderes praktiserende læger efter kvaliteten af deres arbejde og hvor mange raske patienter, de har, frem for hvor meget aktivitet lægerne har i deres konsultationer.⁴⁸

Frivillighed, relationer og livskvalitet



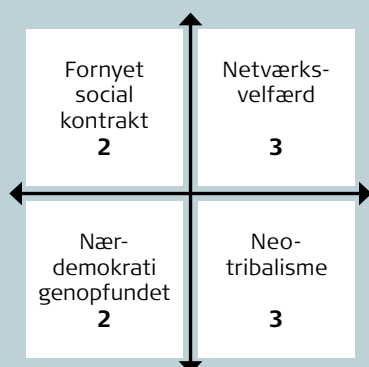
26. Bedre muligheder for at udføre frivilligt arbejde Frivillighedscentre skal udbredes og medvirke til at matche samfundets fremtidige ressourcer og behov for frivilligt arbejde.

- Frivilligrapporten 2016-2018 viser, at 40 procent af danskere i alderen 60-69 år og 45 procent af danskere i alderen 70+ i marts 2017 havde deltaget i frivilligt arbejde inden for de seneste 12 måneder.⁴⁹
- Allerede eksisterende netværk af frivillige bør involveres i oprettelsen af nye frivillighedscentre. Der bør være frivilligcentre i alle landets kommuner. Centrene skal tilbyde gode lokaler, rådgivning, kurser og netværksdannelse.
- Et frivillighedscenter skal supplere sine fysiske rammer med en online tilstedeværelse, så teknologivante mennesker kan hente viden og rådgivning den vej.
- Centrene kan også gå forrest med at promovere udnyttelse af teknologiske muligheder såsom apps og online platforme, der gør det lettere at organisere den frivillige indsats.
- Centrene skal ikke overtage allerede eksisterende, velfungerende frivilligt arbejde, der udføres af civilsamfundet, men støtte, synliggøre, udvikle og fremme frivilligheden og foreningslivet lokalt.

⁴⁷ KORA (2016) 'Alternative Styrings- og Afregningsmodeller for sygehuse med afsæt i værdibaseret styring - En kortlægning af regionale forsøg og ordninger'

⁴⁸ Frede Olesen (2016). 'Kan almen praksis lære af ny skotsk model?'. Dagens Medicin.

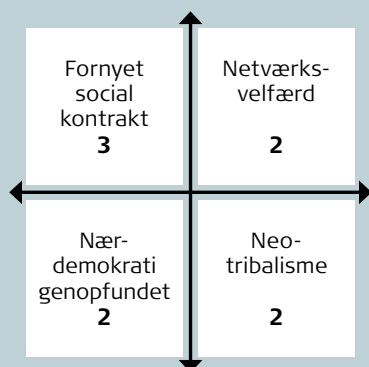
⁴⁹ Center for Frivilligt Socialt Arbejde (2017) Tal om det frivillige Danmark - Analyse af befolkningens frivillige engagement - En del af Frivilligerapporten 2016-2018



27. Sundhedspersonale skal bidrage til at mindske ensomhed Læger, sygeplejersker og andet sundhedspersonale bør spille en større rolle i forhold til at opfange signaler i forhold til ensomhed hos den enkelte borger og aktivt formidle muligheder for interessefællesskaber og frivilligt arbejde for at mindske ensomhed.

- Selv om ensomhed ikke er et relativt større problem i den tredje alder, øger ensomhed risikoen for sygdom og for tidlig død. Ensomme mennesker er langt oftere i kontakt med læge, hjemmepleje og myndigheder.⁵⁰
- Frivilligt arbejde kan være et vigtigt redskab til at skabe mening i livet og skabe kontakt med andre mennesker. Det har en positiv effekt på at modvirke ensomhed og følgesygdomme heraf, for eksempel fremskreden udvikling af demens.

Velfærdsteknologi og telemedicin



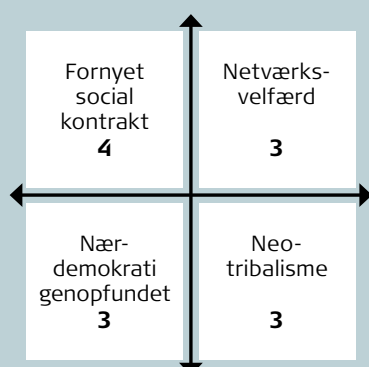
28. Bedre og hurtigere udbredelse af velfærdsteknologi Danmark skal gå forrest i at udnytte og udbrede velfærdsteknologi gennem et tæt samarbejde mellem den private og offentlige sektor ved for eksempel at samle forskningsresultater, best practise og godkendelser af nye løsninger i en national enhed og indføre en række regionale/lokale enheder, der skal sikre udbredelse og implementering i kommuner og regioner.

- Telemedicin og velfærdsteknologi er ikke blot et spørgsmål om at anvende teknologi. Der er omfattende sociale, politiske og organisatoriske barrierer for, at Danmark kan få fuld gavn af velfærdsteknologien. Der er derfor også behov for større fokus på implementering.⁵¹
- I dag er viden om og beslutninger om velfærdsteknologi fordelt på mange sektorer såsom styrelser, kommuner, universiteter etc. Samles forskning og beslutninger i én national enhed, kan det medvirke til, at Danmark bliver førende inden for brug af velfærdsteknologi, hvilket vil være nødvendigt for at håndtere en aldrende befolkning.⁵²
- Større udbredelse af velfærdsteknologi vil have den effekt, at borgerne i højere grad kan klare sig selv og i mindre grad vil føle sig begrænsede i deres dagligdag.
- For eksempel kan lokale centre for velfærdsteknologi i kommunalt regi eller som regionale enheder være et led i at udbrede velfærdsteknologi gennem infrastruktur, udvikling og implementering af telemedicinske og velfærdsteknologiske løsninger.

⁵⁰ Ældre Sagen (2017). 'Ingen ældre skal føle sig ensomme'.

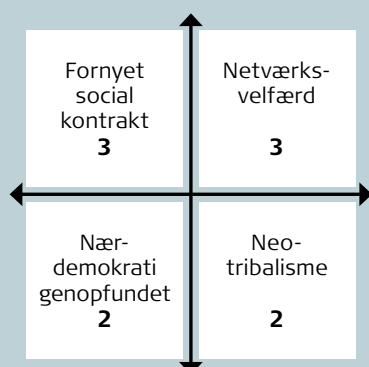
⁵¹ Region Midtjylland (2015). 'Strategi for udvikling af telemedicin i Region Midtjylland'.

⁵² Den Europæiske Sundhedsfond (2013). 'Velfærdsteknologi, innovation, omsorg og læring'.



29. Teknologisk efteruddannelse af sundhedspersonale Teknologisk efteruddannelse af læger og andet sundhedspersonale skal understøtte bedst mulig udnyttelse af ny teknologi. Det gælder både i forhold til anvendelse af tilgængelig teknologi og håndtering af etiske udfordringer.

- Den accelererende udvikling indenfor automatisering, digitalisering, genetik m.m. vil betyde, at der vil være et stigende behov for teknologisk efteruddannelse i fremtiden.



Stigende sundhedsomkostninger

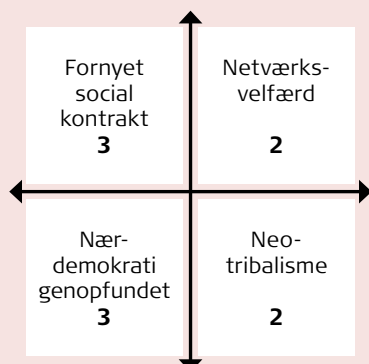
30. Øget transparens i sundhedsudgifter Der skal skabes øget transparens overfor borgerne i udgifterne til og forbrug på sundhedsområdet med henblik på ansvarlig adfærd og bevidstheden om behovet for forebyggelse.

- I 2040 vil det danske samfund ikke have råd til alle de mulige behandlinger, der vil være. Blandt andet derfor er det vigtigt at skabe transparens omkring omkostninger af sundhedsydelser.⁵³

⁵³ Danske Regioner (2015). 'Pres på Sundhedsvæsenet'.

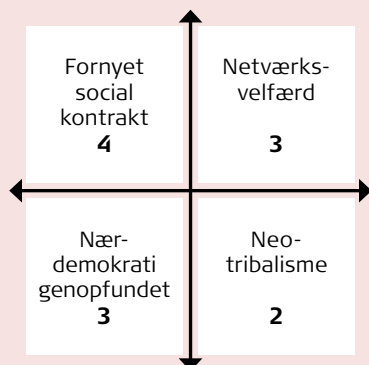
Anbefalinger til politiske og samfundsmæssige rammer

Politiske og samfundsmæssige rammer med indflydelse på *Det gode liv i den 3. alder*



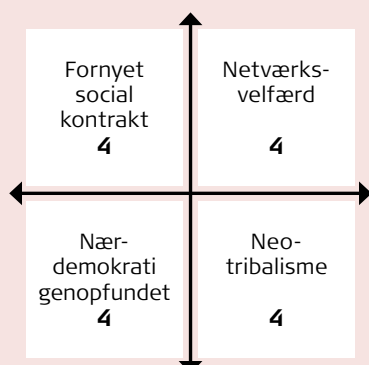
31. Internationalt netværk til vidensdeling Der skal udvikles et internationalt netværk til vidensdeling for myndigheder og virksomheder, som forsker i og arbejder med løsninger rettet mod aldring og den tredje alder.

- Aldring er et internationalt samfundsfænomen, og det skal gøres lettere at udveksle ideer og løsninger for håndtering af de forskellige udfordringer, som et aldrende samfund står over for.
- Et netværk i stil med 'Connected Smart Cities Network' og '100 Resilient Cities' skal muliggøre vidensdeling om succesfulde initiativer og løsninger samt udfordringer i relation til at skabe rammerne for *Det gode liv i den 3. alder*.



32. Fast-track enhed for udrulning af ny teknologi Der bør oprettes en fast track-enhed med inddragelse af fagprofessionelle for hurtig og velovervejet udrulning af ny teknologi, herunder håndtering af etiske og retssikkerhedsmæssige dilemmaer. Formålet er at høste gevinsterne ved data og den teknologiske udvikling for at øge livskvaliteten i den tredje alder.

- Enheden skal blandt andet have fokus på at mindske barrierer for udbredelse af teknologiske løsninger til borgerne, som eksempelvis velfærdsteknologiske løsninger.
- Dataanvendelse, -rettigheder og -sikkerhed er et centralt område indenfor blandt andet sundhed, der skal adresseres i bred forstand i et samfund, der bliver mere og mere digitalt.



33. Skattemæssige udfordringer for deleøkonomi skal undersøges De skattemæssige udfordringer i relation til platforms- og deleøkonomi skal undersøges nærmere med henblik på, at det skal understøtte fremtidens finansiering af velfærdsstaten.

- Regeringens 'strategi for vækst gennem deleøkonomi' tager hul på at undersøge beskatning af platforms- og deleøkonomien som et første skridt i retning af at tage højde for deleøkonomien i relation til skattemæssige forhold.
- Skattemæssige aspekter ved deleøkonomien kan udgøre en trussel mod finansieringsgrundlaget af velfærdssystemet, som vi kender det i dag. Et eksempel på dette er i forhold til delebilsordninger, som alt andet lige vil begrænse salget af nye biler, samt i forhold til beskatning af deleøkonomiske tjenester.
- Et øget pres på velfærdssystemet sætter spørgsmålstegn ved, hvordan velfærd fremadrettet finansieres, og hvordan bred velstand i samfundet sikres fremadrettet.

Appendiks

Metode og proces

Fra megatrends til scenarier

Analysen af megatrends foregår på tre niveauer (se figur A). For det første former megatrends det kontekstuelle miljø, hvori det danske system opererer. Det kontekstuelle miljø omfatter de faktorer, hvorpå Danmark og danskerne ingen eller meget ringe indflydelse har (eksempelvis demografiske ændringer, teknologisk udvikling og så videre). For det andet former megatrends sektortrends og de deraf følgende sektordynamikker, der former det transaktionelle miljø. Transaktionsmiljøet beskriver de faktorer, der er tættere på sundhedssystemet, arbejdsmarkedet og boligmarkedet, samt den enkelte dansker, og kan delvist påvirkes af aktørerne.

Scenarieplanlægning

Scenarieplanlægning er en proces, der udforsker forandring i makromiljøet og reducerer fremtidens kompleksitet til håndterbare parametre, hvorfra relevante og handlingsorienterede indsigter kan udledes. Scenarierne for *Det gode liv i den 3. alder* er blevet struktureret gennem i) scenariemetoden og ii) en scenarieproces, der til tænketankens formål har involveret interviews, research, horizon scanning, trendanalyse, tematisk udvikling og en række workshops.

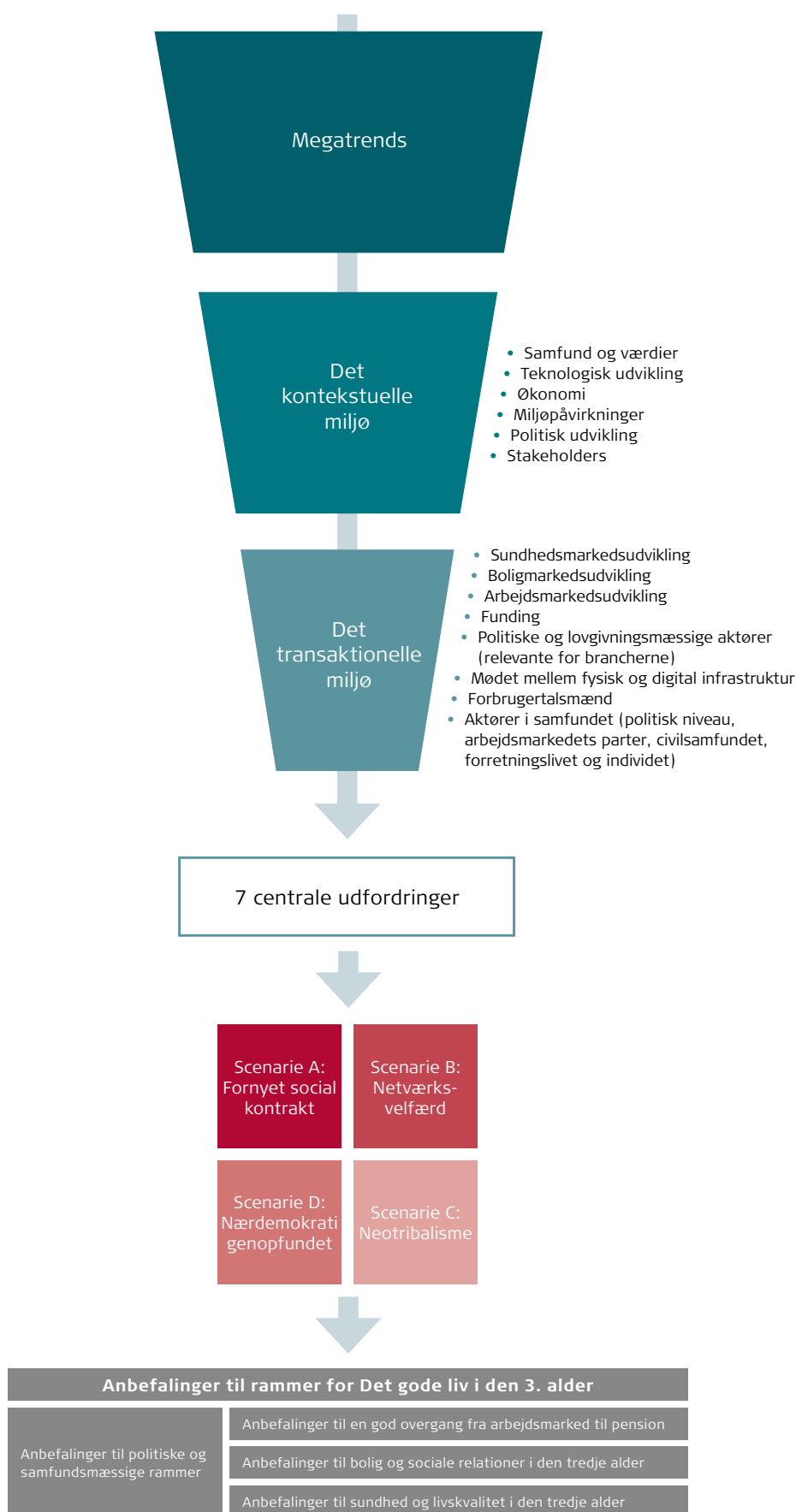
Megatrends

Megatrends er komplekse aggregeringer af tendenser – udviklingsveje – som hjælper os med at forstå vores verden. Megatrends er store strømninger, der allerede forekommer, og derfor er meget sikre. De påvirker samfund, erhvervsliv, økonomi, kultur, privatliv med mere. Megatrends repræsenterer vores formodede viden om den sandsynlige fremtid og har tre karakteristika: De har en tidshorisont på mindst 10-15 år, et bredt omfang og stor effekt.

Megatrends former fremtiden, og de kan bruges til at forstå og foregribe ændringer i de kontekstuelle og transaktionelle miljøer. Forståelsen informerer om potentielle implikationer, muligheder eller risici, som indbygges i scenarieanalysen.

Megatrends er overordnede drivkræfter, der påvirker os i dag, og som vil fortsætte med at påvirke os i fremtiden. Det er især i samspillet mellem megatrends og andre tendenser, at der opstår noget interessant. Megatrends påvirker samfundet generelt (det kontekstuelle miljø) og er globale, men deres påvirkning varierer lokalt.

Figur A: Fra megatrends gennem scenarier til anbefalinger



Megatrends der former fremtiden

Teknologisk udvikling

Brugen af videnskab eller teknologi til alle mulige formål.
Dækker både udviklingen og udbredelsen af teknologi.

Bæredygtighed

Imødekommelse af nutidens behov uden at mindske fremtidige generationers evne til at imødekomme deres behov.

Videnssamfund

Stadigt bedre uddannede befolkninger og voksende økonomisk værdi af viden, hvor færdigheder, information og data bliver de vigtigste økonomiske aktiver.

Kommercialisering

Områder i samfundet og den offentlige sektor, der bliver gjort til genstand for kommerciel forretning.

Sundhedsfokus

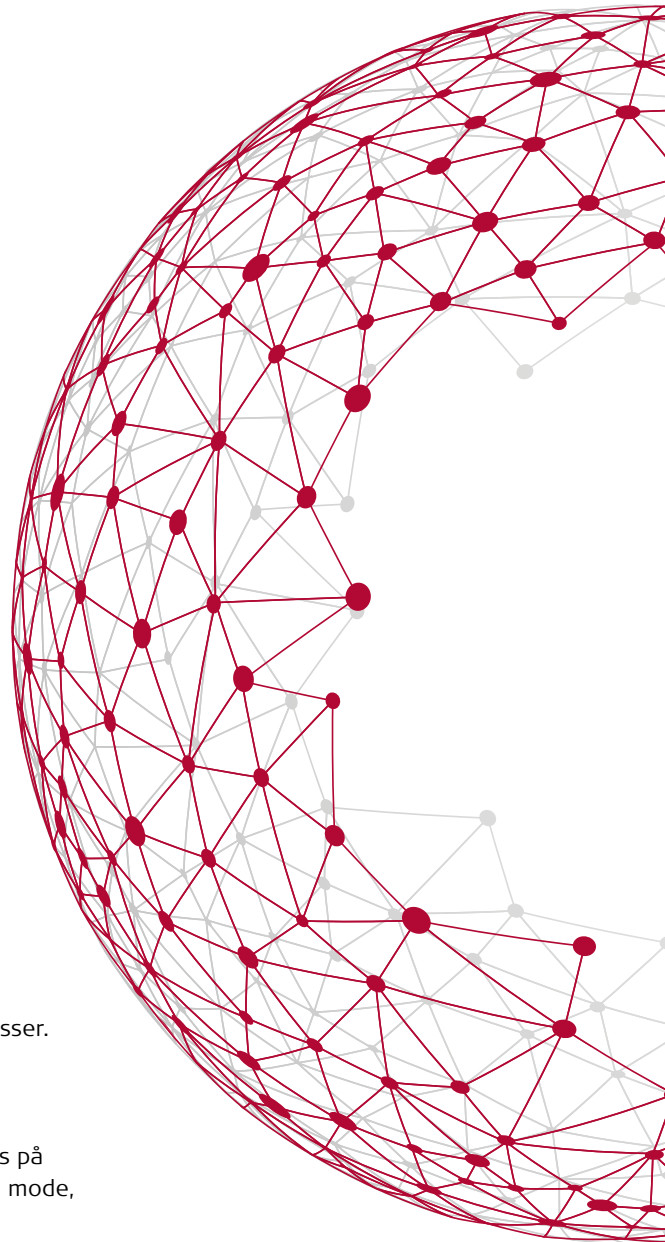
En global bevægelse mod at forbedre sundhed og fysisk velvære på tværs af offentlige, private og professionelle sfærer.

Individualisering

Øget ønske om personligt tilpassede produkter og services, der er skræddersyet til den enkelte bruger eller virksomheds behov og interesser.

Immaterialisering

Ændringer i vores opfattelse og værdier i retning af større fokus på postmaterialisme – autenticitet via fokus på design, æstetik, mode, kultur, storytelling, værdier og oplevelser.





Megatrends



Globalisering

Øget interaktion mellem og integration af mennesker, kultur, virksomheder og regeringer fra forskellige lande og regioner.
Globale strømme af information, teknologi, produkter, arbejdskraft, services og kapital.

Økonomisk vækst

Overordnet vækst i produktivitet og dermed velstandsvækst på globalt niveau.

Acceleration og kompleksitet

Kortere livscyklus for virksomheder. Konstant udvikling i innovation og produkter samt større branchekonvergens.

Netværkssamfund

Stigende brug af netværk i sociale og organisatoriske strukturer.

Demografisk udvikling

Målbare ændringer i demografi og en række sekulære tendenser, der beskriver befolkningens karakteristika, fordeling og størrelse – for eksempel alder, etnicitet, religion, familiestruktur, uddannelse og boformer.

Polarisering

Voksende afstand mellem ekstremer, for eksempel øverste og nederste markedssegment eller indkomstklasse, på bekostning af midten.

Demokratisering

En transformationsproces hvor lighed, adgang og transparens bliver styrket. Meget demokratisering handler om ansvarliggørelse, decentralisering, empowerment og åbenhed.

Kontaktoplysninger PFA:

Allan Polack, Group CEO
piw@pfa.dk / +45 3917 5008

Janne Bram Jensen, Public Affairs direktør
jje@pfa.dk / +45 6120 9078

PFA Pension
Sundkrogsgade 4
2100 København Ø

Kontaktoplysninger IFF:

Claus Kjeldsen, adm. direktør
ck@iff.dk / +45 2425 3101

Jeffrey Scott Saunders, direktør
jss@iff.dk / +45 2779 7419

Instituttet for Fremtidsforskning
Amaliegade 5C
1256 København K

